

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ВОРОБІЙОВ ВЛАДИСЛАВ ДМИТРОВИЧ

УДК 342.95:355.271(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.Д.Воробійов

Науковий керівник: **Соколенко Ольга Леонідівна**, доктор юридичних наук,
професор.

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Воробйов В.Д. Адміністративно-правове регулювання особливого правового режиму воєнного стану в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, МОН України. – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2026.

Дисертація є однією із перших у вітчизняній науці комплексних досліджень, де здійснено цілісний аналіз адміністративно-правового регулювання особливого правового режиму воєнного стану в Україні як багаторівневого механізму організації публічної влади, координації суб'єктів сектору безпеки і оборони, забезпечення публічної безпеки, обмеження прав і свобод людини в межах, допустимих Конституцією і міжнародним правом, а також адаптації національного законодавства до європейських і євроатлантичних стандартів. Актуальність дослідження зумовлена насамперед тим, що після повномасштабної агресії Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року воєнний стан був введений Указом Президента України № 64/2022 і затверджений Верховною Радою України, а сама система публічного управління опинилася в умовах одночасної потреби забезпечення оборони держави, стійкості інституцій, безперервності адміністративних функцій та дотримання засад верховенства права. Додаткової ваги цій проблематиці надає євроінтеграційний курс України: у червні 2022 року Європейська рада надала Україні статус держави-кандидата, а в червні 2024 року ЄС офіційно відкрив переговори про вступ, що актуалізувало вимогу гармонізації адміністративного законодавства зі стандартами ЄС, Ради Європи та НАТО.

Автором розроблено цілісну наукову концепцію адміністративно-правового регулювання особливого правового режиму воєнного стану в Україні та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення відповідного законодавства і правозастосовної діяльності.

У роботі доведено, що воєнний стан слід розглядати не лише як конституційно визначений особливий правовий режим, а і як спеціальний адміністративно-правовий режим, у межах якого держава тимчасово змінює порядок реалізації публічної влади для відвернення загрози державній незалежності й територіальній цілісності, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки. Обґрунтовано, що правова природа воєнного стану має комплексний характер: вона поєднує конституційні, адміністративні, безпекові, оборонні та міжнародно-правові елементи. Уточнено, що адміністративно-правове регулювання воєнного стану охоплює не лише сукупність норм, а й процедури, суб'єктний склад, інструменти координації, засоби контролю та відповідальності. Встановлено, що обмеження прав і свобод за таких умов є допустимими лише за критеріями законності, необхідності, пропорційності, тимчасовості та визначеності предмета й обсягу обмежень; при цьому навіть надзвичайні повноваження повинні перебувати під ефективним парламентським і судовим контролем. Такий висновок узгоджується як із статтею 64 Конституції України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану», так і з міжнародними стандартами, зокрема статтею 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, статтею 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та підходами Венеційської комісії щодо верховенства права в умовах надзвичайних станів.

Досліджено систему суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану та доведено, що вона має ієрархічну, функціонально диференційовану і водночас кооперативну будову. До неї належать Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, військове командування, Збройні Сили України, інші складові сектору безпеки і оборони, військові адміністрації, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Доведено, що адміністративно-правовий статус військового командування і Збройних Сил України в умовах воєнного стану характеризується розширеним обсягом організаційно-владних та координаційних повноважень, тісним зв'язком із цивільним сегментом публічної влади і підвищеною роллю у забезпеченні безпеки населення, функціонування

критичної інфраструктури, територіальної оборони та правопорядку. Окремо обґрунтовано значення військових адміністрацій як інституту забезпечення безперервності державного управління на відповідних територіях, що було нормативно підтримано вже 24 лютого 2022 року. Показано, що діяльність органів публічного управління в умовах воєнного стану набуває рис підвищеної централізації, процедурної гнучкості, цифровізації та кризової адаптивності; водночас така трансформація вимагає чіткого розмежування повноважень, щоб не допустити дублювання компетенції й послаблення контролю. Наукове значення цього висновку підтверджується також сучасними українськими дослідженнями з публічного адміністрування та організації влади в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано, що адміністративно-правові засади обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану мають спиратися на презумпцію пріоритету прав людини за одночасного визнання допустимості їх тимчасового звуження у випадках, прямо передбачених законом і зумовлених воєнною необхідністю. Доведено, що система юридичних гарантій у цій сфері повинна включати нормативну визначеність змісту обмежень, офіційність їх запровадження, можливість адміністративного і судового оскарження, парламентський контроль, прокурорський нагляд у визначених законом межах, а також відповідність міжнародним правилам про недопустимість свавільних відступів від зобов'язань держави. На підставі аналізу правового регулювання публічної безпеки та запобігання злочинності встановлено, що в умовах воєнного стану відбувається посилення координації між військовим командуванням, поліцією, органами цивільного захисту, прикордонними та іншими безпековими інституціями; це зумовлено не лише зростанням традиційних кримінальних ризиків, а й появою нових воєнно-обумовлених загроз. Водночас автором доведено, що така координація не повинна перетворюватися на невизначене розширення дискреції, а має здійснюватися на законних, процедурно фіксованих засадах. Окремий блок висновків стосується кіберзлочинності, кібероборони та інформаційної безпеки: встановлено, що ця сфера вже не може розглядатися як допоміжна щодо класичної оборони, оскільки нормативна база України прямо визначає кібербезпеку та

інформаційну стійкість як складові національної безпеки; відповідно, адміністративно-правовий механізм воєнного стану має включати захист державних інформаційних ресурсів, критичної інформаційної інфраструктури, цифрових публічних сервісів і комунікаційної стійкості держави.

Автором доведено, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану в умовах євроінтеграції України має здійснюватися у взаємозв'язку чотирьох напрямів: міжнародного співробітництва, імплементації стандартів НАТО, посилення антикорупційної політики та внутрішньої систематизації законодавства. Обґрунтовано, що міжнародне співробітництво у сфері забезпечення правового режиму воєнного стану не обмежується військовою допомогою, а охоплює правові стандарти, інституційне навчання, цивільну стійкість, захист прав людини, реформу сектору безпеки і оборони та прозорість оборонного управління. Доведено, що стандарти НАТО є значущими для адміністративного законодавства України насамперед у частині взаємосумісності, кризового менеджменту, цивільної готовності, кіберзахисту, стійкості, планування та демократичного контролю; офіційні документи НАТО акцентують три базові завдання Альянсу — стримування й оборону, запобігання кризам та управління ними, кооперативну безпеку, а також пов'язують кіберзахист і стійкість із загальною спроможністю держави до оборони. Поряд із цим установлено, що в досліджуваній період антикорупційний вимір набув системоутворюючого значення, оскільки в умовах воєнного стану прискорені процедури, оборонні закупівлі, гуманітарне та міжнародне фінансування підвищують ризики непрозорого використання ресурсів; саме тому Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки і Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки розглядаються як необхідні інструменти забезпечення доброчесності, підзвітності та довіри до публічної влади. Основними напрямками вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану запропоновано визнати: систематизацію та кодифікацію відповідного нормативного масиву; уточнення компетенції військового командування, військових адміністрацій і цивільних органів влади; поглиблення процедурних гарантій захисту прав людини; розвиток електронного врядування та кіберстійкості; посилення парламентського,

судового та аудиторського контролю; імплементацію стандартів НАТО щодо стійкості, взаємосумісності та кризового реагування; забезпечення антикорупційних запобіжників у сфері оборонного й безпекового адміністрування.

***Ключові слова:** воєнний стан; особливі правові режими; надзвичайний стан; публічна безпека; адміністративне право; адміністративно-правове регулювання; обмеження прав і свобод, ЗСУ, НАТО, запобігання злочинності, кіберзлочинність, міжнародне співробітництво, антикорупційна політика, публічне управління*

ABSTRACT

Vorobyov V.D. *Administrative and legal regulation of the special legal regime of the military state in Ukraine. – Qualification scientific work as a manuscript.*

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. – Oles Honchar Dnipro National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2026.

The dissertation is one of the first comprehensive studies in Ukrainian legal scholarship to provide a holistic analysis of the administrative and legal regulation of the special legal regime of martial law in Ukraine as a multi-level mechanism for organizing public authority, coordinating the actors of the security and defence sector, ensuring public security, restricting human rights and freedoms within the limits permitted by the Constitution and international law, and adapting national legislation to European and Euro-Atlantic standards. The relevance of the study is primarily determined by the fact that following the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine on 24 February 2022, martial law was introduced by Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 and approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, while the entire system of public administration faced the simultaneous need to ensure national defence, institutional resilience, continuity of administrative functions, and adherence to the rule of law. Additional significance is attached to this issue by Ukraine's European integration course: in June 2022, the European Council granted Ukraine candidate country status, and in June 2024 the European Union officially opened accession negotiations, thereby intensifying the need to harmonize administrative legislation with the standards of the European Union, the Council of Europe, and NATO.

The author develops a comprehensive scientific concept of the administrative and legal regulation of the special legal regime of martial law in Ukraine and formulates proposals aimed at improving relevant legislation and law enforcement practice.

The dissertation demonstrates that martial law should be regarded not only as a constitutionally established special legal regime but also as a specific administrative and legal regime within which the state temporarily modifies the procedure for exercising public authority in order to eliminate threats to state independence and territorial integrity,

repel armed aggression, and ensure national security. It is substantiated that the legal nature of martial law is complex, combining constitutional, administrative, security, defence, and international legal elements. It is clarified that the administrative and legal regulation of martial law encompasses not only a set of legal norms but also procedures, institutional actors, coordination instruments, mechanisms of control, and legal liability. It is established that restrictions on rights and freedoms under martial law are permissible only if they comply with the principles of legality, necessity, proportionality, temporariness, and certainty regarding the subject matter and scope of restrictions. Even extraordinary powers must remain subject to effective parliamentary and judicial oversight. This conclusion is consistent with Article 64 of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law,” and international standards, including Article 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights, Article 15 of the European Convention on Human Rights, and the approaches of the Venice Commission concerning the rule of law during states of emergency.

The study examines the system of entities responsible for ensuring the legal regime of martial law and proves that it possesses a hierarchical, functionally differentiated, and simultaneously cooperative structure. This system includes the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Security and Defence Council of Ukraine, military command authorities, the Armed Forces of Ukraine, other components of the security and defence sector, military administrations, central executive authorities, local state administrations, and local self-government bodies. It is established that the administrative and legal status of military command authorities and the Armed Forces of Ukraine during martial law is characterized by an expanded scope of organizational, managerial, and coordination powers, a close connection with civilian public authorities, and an enhanced role in ensuring public security, the functioning of critical infrastructure, territorial defence, and public order. Particular attention is devoted to substantiating the significance of military administrations as institutions ensuring the continuity of public administration in the relevant territories, a mechanism that received legislative support on 24 February 2022. The dissertation demonstrates that the activities of public authorities under martial law acquire features of

increased centralization, procedural flexibility, digitalization, and crisis adaptability. At the same time, such transformation requires a clear delineation of powers in order to prevent duplication of competences and weakening of control mechanisms. The scientific value of this conclusion is also confirmed by contemporary Ukrainian studies on public administration and governance under martial law.

The author substantiates that the administrative and legal foundations for restricting human and civil rights during martial law should be based on the presumption of the priority of human rights while recognizing the permissibility of their temporary limitation in cases explicitly provided for by law and justified by military necessity. It is proven that the system of legal guarantees in this sphere should include normative certainty regarding the content of restrictions, the official nature of their introduction, the possibility of administrative and judicial review, parliamentary oversight, prosecutorial supervision within the limits established by law, and compliance with international rules prohibiting arbitrary derogations from state obligations. Based on an analysis of the legal regulation of public security and crime prevention, it is established that martial law strengthens coordination among military command authorities, police bodies, civil protection authorities, border agencies, and other security institutions. This is caused not only by the growth of traditional criminal risks but also by the emergence of new threats directly related to wartime conditions. At the same time, the dissertation proves that such coordination must not result in an indefinite expansion of administrative discretion but should be exercised on lawful and procedurally defined grounds. A separate group of conclusions concerns cybercrime, cyber defence, and information security. It is established that this sphere can no longer be considered auxiliary to traditional defence because Ukrainian legislation explicitly defines cybersecurity and information resilience as components of national security. Accordingly, the administrative and legal mechanism of martial law must include the protection of state information resources, critical information infrastructure, digital public services, and the communication resilience of the state.

The author proves that improving the administrative and legal regulation of martial law within the context of Ukraine's European integration should be pursued through the interrelated development of four key areas: international cooperation, implementation of

NATO standards, strengthening anti-corruption policy, and internal systematization of legislation. It is substantiated that international cooperation in ensuring the legal regime of martial law extends beyond military assistance and encompasses legal standards, institutional training, civil resilience, protection of human rights, reform of the security and defence sector, and transparency in defence governance. It is demonstrated that NATO standards are particularly important for Ukrainian administrative legislation in the areas of interoperability, crisis management, civil preparedness, cyber protection, resilience, strategic planning, and democratic oversight. NATO's official documents emphasize the Alliance's three core tasks—deterrence and defence, crisis prevention and management, and cooperative security—while also linking cyber defence and resilience to the overall defence capabilities of the state. Furthermore, it is established that the anti-corruption dimension acquired systemic significance during the period under study, as accelerated procedures, defence procurement, humanitarian assistance, and international financing under martial law increase the risks of non-transparent use of resources. Therefore, the Anti-Corruption Strategy for 2021–2025 and the State Anti-Corruption Programme for 2023–2025 are considered essential instruments for ensuring integrity, accountability, and public trust in government institutions.

The dissertation proposes the following principal directions for improving the administrative and legal regulation of martial law: systematization and codification of the relevant body of legislation; clarification of the competences of military command authorities, military administrations, and civilian authorities; strengthening procedural guarantees for the protection of human rights; further development of e-governance and cyber resilience; enhancement of parliamentary, judicial, and audit oversight; implementation of NATO standards concerning resilience, interoperability, and crisis response; and establishment of effective anti-corruption safeguards in defence and security administration.

Keywords: *martial law; special legal regimes; state of emergency; public security; administrative law; administrative and legal regulation; restriction of rights and freedoms; Armed Forces of Ukraine; NATO; crime prevention; cybercrime; international cooperation; anti-corruption policy; public administration.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Воробйов В.Д. ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Право та державне управління. 2025, № 4, с. 254-260, URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2025/37.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.4.35>
2. Воробйов В.Д. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ. Держава та регіони, Серія: Право, 2025, № 4 (90), с. 77-82, URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2025/14.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.12>
3. Воробйов В.Д. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ. Право і суспільство, 2025, № 6, с. 934-940, URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/6_2025/133.pdf DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.131>

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Воробйов В.Д. Особливості адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану в Україні. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.), с. 205–208. <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.54>
5. Воробйов В.Д. РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. Проблеми розвитку адміністративного, фінансового та інформаційного права в контексті євроінтеграційних процесів : зб. матер. VI Міжнар. наук. практ. конф. (м. Львів, 24 квітня 2026 р.), с. 66-69 <file:///C:/Users/admin/Downloads/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D>

[1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%2024%20%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%202026%20.pdf](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/new_Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytyny_v_cifrovomu_sviti.pdf)

6. Воробйов В.Д. Зміст діяльності органів влади під час дії воєнного стану. Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі: [збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.]. Дніпро С. 174-175, https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/new_Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytyny_v_cifrovomu_sviti.pdf

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	
1.1. Генезис та еволюція особливих правових режимів у правовій доктрині та законодавстві.....	29
1.2. Воєнний стан як особливий правовий режим: поняття, ознаки та місце в системі адміністративного права.....	47
1.3. Джерела адміністративно-правового регулювання воєнного стану в Україні.....	62
Висновки до першого розділу	74
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
2.1. Система суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану.....	78
2.2. Адміністративно-правовий статус військового командування та Збройних Сил України в умовах воєнного стану	91
2.3. Особливості діяльності органів публічного управління в умовах воєнного стану.....	104
Висновки до другого розділу	123
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
3.1. Адміністративно-правові засади обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану.....	126
3.2. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та запобігання злочинності в умовах воєнного стану.	138
3.3. Адміністративно-правові механізми протидії кіберзлочинності та забезпечення кібероборони та інформаційної безпеки держави.....	158
3.4. Удосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану в умовах євроінтеграції України.....	178
Висновки до третього розділу	196

ВИСНОВКИ.....	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	211
ДОДАТКИ	245

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів
- ВРУ – Верховна Рада України
- ГШ ЗСУ – Генеральний штаб Збройних Сил України
- ДБР – Державне бюро розслідувань
- ДПСУ – Державна прикордонна служба України
- ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій
- ЄС – Європейський Союз
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
- ЗСУ – Збройні Сили України
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- КК України – Кримінальний кодекс України
- КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
- МВС України – Міністерство внутрішніх справ України
- МЗС України – Міністерство закордонних справ України
- МО України – Міністерство оборони України
- НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization)
- РНБО України – Рада національної безпеки і оборони України
- САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура
- СБУ – Служба безпеки України
- СЗРУ – Служба зовнішньої розвідки України
- ТрО – Сили територіальної оборони Збройних Сил України
- ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України перетворила воєнний стан із переважно теоретичної конструкції конституційного права на центральний механізм фактичної організації публічної влади, безпеки, оборони, адміністративного управління та правового захисту особи. 24 лютого 2022 року воєнний стан було запроваджено Указом Президента України № 64/2022, а того ж дня його затверджено Законом України № 2102-ІХ; одночасно Указом Президента України № 68/2022 було утворено військові адміністрації. Відтоді правовий режим воєнного стану став не епізодичним, а тривалим і системоутворюючим фактором функціонування держави, що зумовило принципово новий масштаб адміністративно-правових викликів.

Актуальність обраної теми зумовлена насамперед тим, що воєнний стан у сучасній Україні не обмежується суто оборонним або воєнно-оперативним виміром. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає його як особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування спеціальних повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, а також допускає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії таких обмежень. Отже, воєнний стан є не лише об'єктом конституційного регулювання, а й спеціальним адміністративно-правовим режимом, у межах якого змінюється порядок управління, перерозподіляються компетенції, посилюються примусові та режимні інструменти, трансформується взаємодія між військовими і цивільними суб'єктами влади.

Особливої наукової ваги ця проблематика набуває у зв'язку з необхідністю збереження балансу між інтересами національної безпеки та вимогами верховенства права. Частина перша статті 64 Конституції України встановлює, що конституційні права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені лише у випадках, передбачених Конституцією України. Міжнародно-правові стандарти розвивають

цю ідею: стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права допускає відступ від окремих зобов'язань лише у разі офіційно проголошеного надзвичайного стану, що загрожує життю нації, а стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимагає, щоб такі заходи були строго зумовлені гостротою становища. Венеційська комісія послідовно виходить із того, що надзвичайний або воєнний стан сам по собі є правовим інститутом, підпорядкованим праву, а фундаментальний принцип верховенства права має зберігати чинність і в умовах публічної небезпеки. Саме тому для адміністративно-правової науки ключовими стають питання законності, необхідності, пропорційності, тимчасовості й підконтрольності обмежувальних заходів.

Потреба у спеціальному дослідженні адміністративно-правового регулювання воєнного стану обумовлюється також складністю інституційної архітектури цього режиму. У сфері його забезпечення взаємодіють Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, військове командування, Збройні Сили України, Національна поліція України, інші складові сектору безпеки і оборони, військові адміністрації, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Закон України «Про національну безпеку України» підкреслює необхідність інтеграції політики і процедур у секторі безпеки і оборони та забезпечення демократичного цивільного контролю, а Закон України «Про Національну поліцію» прямо визначає, що під час дії воєнного стану поліція діє з урахуванням тих обмежень прав і свобод, які встановлюються відповідно до Конституції та законів України. На практиці це означає потребу в чіткому розмежуванні компетенції, усуненні дублювання повноважень і нормативному врегулюванні меж дискреції кожного з учасників режиму.

Тема дисертації є актуальною й тому, що воєнний стан у сучасних умовах не може аналізуватися ізольовано від цифрового та кібербезпекового виміру. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові й організаційні основи захисту національних інтересів у кіберпросторі, а Закон України «Про критичну інфраструктуру» закладає нормативні засади охорони життєво важливих систем держави. Стратегія кібербезпеки України враховує

положення стратегій кібербезпеки ЄС і держав-членів НАТО, а сучасні документи Альянсу безпосередньо пов'язують кіберзахист і стійкість із загальною обороноздатністю держави. За таких умов адміністративно-правове регулювання воєнного стану охоплює не лише класичні режимні обмеження й питання публічного порядку, а й безперервність цифрових публічних сервісів, захист державних інформаційних ресурсів, критичної інформаційної інфраструктури та комунікаційної стійкості держави.

Додаткову актуальність темі надає євроінтеграційний та євроатлантичний контекст. 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус держави-кандидата, а 25 червня 2024 року відбулася перша міжурядова конференція, якою формально відкрито переговори про вступ України до Європейського Союзу. Водночас сучасні європейські стандарти належного врядування, реформи публічної адміністрації, адміністративної процедури, антикорупційної політики й демократичного контролю над сектором безпеки утворюють той нормативний горизонт, у межах якого нині повинно вдосконалюватися українське адміністративне законодавство. Показово, що НАТО у Стратегічній концепції 2022 року визначає трьома базовими завданнями Альянсу стримування і оборону, запобігання кризам та управління ними, а також кооперативну безпеку, водночас пов'язуючи цивільну готовність і національну стійкість із безперервністю урядування та надання основних послуг населенню. Для України це означає необхідність гармонізувати правове регулювання воєнного стану не лише з національними завданнями відсічі агресії, а й з вимогами європейської інтеграції, демократичної підзвітності та інституційної стійкості.

Значущість дослідження посилюється і тим, що в умовах воєнного стану різко зростає ризик надмірної концентрації владних повноважень, процедурного спрощення без належних запобіжників, непрозорого використання оборонних і гуманітарних ресурсів. Саме тому антикорупційна стратегія держави та Державна антикорупційна програма в умовах війни набувають не допоміжного, а системоутворюючого значення. Належне адміністративно-правове регулювання воєнного стану повинно не лише забезпечувати оперативність управлінських

рішень, а й зберігати механізми відкритості, аудиту, адміністративного та судового контролю, що прямо пов'язано з довірою суспільства до державних інституцій та виконанням міжнародних зобов'язань України.

Науково-теоретична база дослідження. Науково-теоретичну основу дослідження становлять праці українських учених-адміністративістів, конституціоналістів та фахівців у сфері безпеки, у яких сформовано базові підходи до розуміння адміністративного права, публічної адміністрації, спеціальних правових режимів, адміністративного примусу, верховенства права і людиноцентристської спрямованості правового регулювання, серед них такі відомі науковці як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Т.В. Корнякова, О.Л. Соколенко, Т.О. Коломоєць, І.Д. Пастух, Н.О. Максименцева, А.Т. Комзюк, М.І. Козюбра, О.П. Литвин, Н.С. Юзікова, І.Г. Алексеєнко, А.М. Токар, О.В. Сачко, І.П. Патерило та інші. Фундаментальні засади сучасної науки адміністративного права були системно викладені у працях В. Б. Авер'янова, який сформував концептуальний каркас сучасного українського адміністративного права; Ю. П. Битяка, який розвинув теорію адміністративного права, статусу суб'єктів публічного управління та адміністративно-правових засобів діяльності держави; В. К. Колпакова та О. В. Кузьменко, які поглибили розуміння співвідношення публічного управління, адміністративно-правового статусу суб'єктів та адміністративного процесу; Т. О. Коломоєць, яка істотно розвинула проблематику адміністративного права, адміністративної процедури та адміністративного примусу; А. Т. Комзюка, праці якого мають ключове значення для осмислення адміністративного примусу, поліцейських заходів та їхніх меж у контексті забезпечення прав людини; М. І. Козюбри, який обґрунтував зміст принципу верховенства права, правової визначеності та пріоритету невідчужуваних прав людини у діяльності держави. Безпосередньо проблематику воєнного стану та його адміністративно-правового забезпечення досліджували І. Д. Пастух, який аналізував зміст і зарубіжний досвід правового регулювання адміністративно-правового режиму воєнного стану, В. О. Басс і Т. Г. Корж-Ікаєва, які запропонували сучасне бачення адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану

в умовах повномасштабного збройного конфлікту, а також А. М. Токар та інші автори, що досліджували адміністративно-правовий статус військових адміністрацій як суб'єктів публічної адміністрації.

Серед зарубіжних дослідників теоретичну основу роботи становлять насамперед праці Oren Gross та Fionnuala Ní Aoláin, які запропонували одну з найвпливовіших сучасних концепцій emergency powers і показали фундаментальне напруження між безпекою та свободою у кризових ситуаціях; David Dyzenhaus, який розвинув ідею «constitution of law» та довів, що навіть у надзвичайних обставинах правопорядок повинен зберігати морально-юридичні обмеження для виконавчої влади; Bruce Ackerman, який обґрунтував концепцію «emergency constitution» як засобу недопущення перетворення екстраординарних повноважень на звичайний спосіб урядування; Kim Lane Scheppele, яка дослідила «спокуси» надзвичайності та порівняла моделі реакції демократичних держав на екстраординарні загрози; Alan Greene, який розвинув концепт «permanent states of emergency» і продемонстрував ризики нормалізації виключення для дії конституційного порядку; Evan J. Criddle та Evan Fox-Decent, які обґрунтували міжнародно-правову двоступеневу логіку оцінки відступів від прав людини через надзвичайний стан і критерій суворої необхідності; Tom Ginsburg і Mila Versteeg, які на порівняльному матеріалі довели, що розширення виконавчої влади в умовах кризи значною мірою залежить від вбудованих інституційних запобіжників та механізмів стримувань і противаг. Поряд із авторською доктриною концептуальне значення для дисертації мають акти та аналітичні документи Венеційської комісії, Ради Європи, ЄСПЛ, ЄС, НАТО та SIGMA, які визначають сучасні європейські стандарти верховенства права, демократичного контролю, стійкості, кризового управління, адміністративної процедури та належного врядування.

Таким чином, науково-теоретична база дисертації має міжгалузевий і міждисциплінарний характер: вона поєднує здобутки адміністративного та конституційного права, міжнародного права прав людини, теорії держави і права, безпекових студій, досліджень публічного управління, кібербезпеки, стійкості і демократичного контролю над сектором безпеки й оборони. Саме така сукупність

джерел дозволяє дослідити воєнний стан не фрагментарно, а як комплексний адміністративно-правовий феномен.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукових тем «Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів» на 2022-2024 рр. (державний реєстраційний номер 0122U001409) і «Забезпечення реалізації та захист основних свобод, прав людини, національних інтересів держави в умовах гібридних загроз і безпекових викликів» на 2025-2027 рр. (державний реєстраційний номер 0125U002352). А також відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (витяг з протоколу № 4 від 1 грудня 2022 року).

Мета і завдання дослідження - розроблення цілісної адміністративно-правової концепції регулювання особливого правового режиму воєнного стану в Україні та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення

законодавства і правозастосовної діяльності в умовах війни та євроінтеграції держави.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати поняття, ознаки та правову природу воєнного стану як особливого правового режиму та як спеціального адміністративно-правового режиму;
- визначити місце адміністративно-правового регулювання воєнного стану в системі національного законодавства та охарактеризувати його джерела;
- дослідити систему суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, розмежувати їхню компетенцію та виявити проблеми координації між військовим командуванням, військовими адміністраціями, органами виконавчої влади й місцевого самоврядування;
- проаналізувати адміністративні процедури та інструменти реалізації заходів воєнного стану, включно з актами, примусовими заходами, режимними обмеженнями та механізмами контролю;
- встановити конституційні, адміністративно-правові та міжнародно-правові межі тимчасового обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану;
- охарактеризувати адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки, правопорядку та запобігання злочинності в умовах воєнного стану;
- дослідити адміністративно-правові механізми протидії кіберзлочинності, кіберзахисту, забезпечення інформаційної безпеки та цифрової стійкості держави в умовах воєнного стану;
- здійснити порівняльний аналіз стандартів ЄС, Ради Європи та НАТО, релевантних для правового режиму воєнного стану, і визначити напрями їх імплементації в адміністративне законодавство України;
- розробити пропозиції щодо систематизації та вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану, посилення гарантій прав людини, підзвітності й антикорупційних запобіжників.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі запровадження, функціонування, адміністративно-правового забезпечення та

припинення особливого правового режиму воєнного стану в Україні, включно з відносинами у сфері організації публічної влади, координації суб'єктів сектору безпеки і оборони, забезпечення публічної безпеки, тимчасового обмеження прав і свобод людини, кіберзахисту, інформаційної безпеки та імплементації міжнародних стандартів.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання особливого правового режиму воєнного стану в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких зумовлене комплексним характером предмета дослідження. Діалектичний метод використано для виявлення правової природи воєнного стану, його внутрішніх суперечностей і динаміки трансформації в умовах повномасштабної війни. Формально-юридичний метод дав змогу проаналізувати конституційні, законодавчі та підзаконні приписи, що регламентують воєнний стан, у тому числі Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України № 64/2022, Закон України № 2102-IX, законодавство про сектор безпеки і оборони, Національну поліцію, кібербезпеку, критичну інфраструктуру, адміністративну процедуру та антикорупційну політику. Системно-структурний метод застосовано під час дослідження місця адміністративно-правового регулювання воєнного стану в системі національного законодавства, побудови системи суб'єктів його забезпечення та з'ясування зв'язків між нормативним, інституційним, процедурним і контрольним елементами відповідного механізму.

Історико-правовий метод використано для аналізу еволюції інституту воєнного стану в Україні та з'ясування змін у законодавчому підході до спеціальних правових режимів. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення української моделі з міжнародно-правовими стандартами, зокрема положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, актами Венеційської комісії, документами ЄС, SIGMA та НАТО. Доктринальний метод дав можливість систематизувати підходи українських

і зарубіжних учених до розуміння надзвичайних повноважень, верховенства права, адміністративного примусу, демократичного контролю й стійкості держави. Герменевтичний метод застосовувався для тлумачення правових норм і офіційних документів з урахуванням їхнього змісту, мети та практичного контексту. Функціональний метод дозволив оцінити реальну роль військових адміністрацій, військового командування, органів виконавчої влади, поліції, органів кібербезпеки та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Емпіричний метод і метод кейс-аналізу використано під час вивчення нормативних і управлінських рішень, ухвалених після 24 лютого 2022 року, а також сучасних наукових публікацій, у яких відображено проблеми правозастосування в умовах війни.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації сформульовано цілісний адміністративно-правовий підхід до осмислення особливого правового режиму воєнного стану в Україні з урахуванням умов повномасштабної війни, євроінтеграції та цифрової трансформації держави.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку нових наукових положень, висновків і пропозицій, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано комплексну концепцію адміністративно-правового регулювання воєнного стану як багаторівневого механізму, який поєднує нормативний, інституційний, процедурний, координаційний, контрольний і гарантійний складники та функціонує одночасно в площині безпеки, оборони, публічного управління і захисту прав людини;

- доведено, що кібероборона, захист державних інформаційних ресурсів, критичної інформаційної інфраструктури та цифрова стійкість держави мають розглядатися не як периферійний елемент безпекової політики, а як самостійний функціональний блок адміністративно-правового механізму воєнного стану.

удосконалено:

- доктринальне визначення воєнного стану шляхом його характеристики не лише як конституційно визначеного особливого правового режиму, а і як спеціального адміністративно-правового режиму, у межах якого держава тимчасово

змінює порядок реалізації публічної влади для відсічі агресії, забезпечення національної безпеки та підтримання інституційної стійкості;

- класифікацію суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану та запропоновано модель розмежування компетенції між військовим командуванням, військовими адміністраціями, органами виконавчої влади, правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування, що дає змогу зменшити дублювання повноважень і підвищити якість координації;

- підхід до визначення адміністративно-правових гарантій тимчасового обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану через системне поєднання критеріїв законності, необхідності, пропорційності, правової визначеності, тимчасовості, офіційності запровадження, адміністративної та судової оскаржуваності, парламентського контролю та недопустимості свавільного розширення дискреції;

- наукове бачення напрямів імплементації стандартів ЄС, Ради Європи та НАТО в адміністративне законодавство України шляхом поєднання вимог верховенства права, демократичного цивільного контролю, стійкості, цивільної готовності, кризового менеджменту, належної адміністративної процедури, цифрової безпеки та антикорупційних запобіжників.

дістало подальшого розвитку:

- вчення про адміністративні процедури та інструменти реалізації воєнного стану, зокрема щодо адміністративних актів, режимних обмежень, адміністративного примусу, контрольних механізмів, безперервності надання публічних послуг і використання положень Закону України «Про адміністративну процедуру» в умовах воєнного часу;

- обґрунтування напрямів систематизації та вдосконалення законодавства про воєнний стан, включно з пропозиціями щодо уточнення правового статусу військових адміністрацій, посилення підзвітності органів публічної влади, розвитку цифрового врядування, правового закріплення засад кіберстійкості та запровадження спеціальних антикорупційних механізмів у сфері оборонного й безпекового адміністрування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у нормотворчій діяльності для вдосконалення законодавства України про воєнний стан, сектор безпеки і оборони, діяльність військових адміністрацій, забезпечення публічної безпеки, адміністративну процедуру, кібербезпеку, захист критичної інфраструктури та антикорупційну політику. Зокрема, вони можуть слугувати концептуальною основою для підготовки змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Закону України «Про національну безпеку України», Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Закону України «Про критичну інфраструктуру», а також для подальшої адаптації підзаконного регулювання до вимог Закону України «Про адміністративну процедуру».

Результати дослідження можуть бути безпосередньо використані в управлінській діяльності Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, військового командування, обласних і районних військових адміністрацій, органів Національної поліції України, органів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також органів місцевого самоврядування під час розроблення алгоритмів міжвідомчої взаємодії, підготовки адміністративних актів, запровадження режимних обмежень, забезпечення безперервності публічних послуг, функціонування критичної інфраструктури та реагування на кіберінциденти. Практичну цінність мають також запропоновані підходи до розмежування компетенції військових адміністрацій і цивільних органів влади, а також до правового оформлення кризових управлінських рішень у воєнний період.

Висновки дисертації можуть бути використані в діяльності адміністративних судів, органів парламентського контролю, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів прокурорського нагляду в межах їхньої компетенції та органів державного аудиту для оцінки законності, необхідності й пропорційності рішень, що приймаються в умовах воєнного стану. Запропонована система критеріїв дозволяє посилити якість контролю за тимчасовими обмеженнями прав людини,

застосуванням адміністративного примусу, діяльністю військових адміністрацій, екстреними процедурами та використанням бюджетних і міжнародних ресурсів. У цьому контексті результати дослідження кореспондують із міжнародними стандартами статті 4 МПГПП, статті 15 ЄКПЛ і підходами Венеційської комісії до дії принципу верховенства права в умовах надзвичайних режимів.

Одержані результати можуть бути застосовані також у науково-дослідній та освітній діяльності: під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Публічне адміністрування», «Кібербезпека та інформаційна безпека держави», «Право Європейського Союзу», «Корупція, держава та суспільство», а також у системі підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників сектору безпеки і оборони. Крім того, запропоновані положення можуть використовуватися в підготовці навчально-методичних матеріалів, рекомендацій для службовців публічної адміністрації, програм фахового навчання з питань адміністративної процедури, кризового менеджменту, кіберстійкості, антикорупційної доброчесності та імплементації стандартів ЄС і НАТО в умовах воєнного стану.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, практичні розробки та висновки, що містять елементи наукової новизни і становлять цінність для розвитку науки адміністративного, кримінального та міжнародного права, є результатом самостійно проведеного автором дисертаційної роботи. Автором оприлюднено три наукових статті у фахових журналах категорії “Б”. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, їх новизна та практична значущість дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.), Проблеми розвитку адміністративного, фінансового та інформаційного права в контексті євроінтеграційних процесів : зб.

матер. VI Міжнар. наук. практ. конф. (м. Львів, 24 квітня 2026 р.), Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі: [збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.]. Дніпро.

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться у дисертації, висвітлені автором у 6 публікаціях, з яких 3 – наукові статті, надруковані у фахових виданнях України з юридичних наук; 3 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків до кожного розділу та загального висновку), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з яких 205 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складається із 347 найменування і займає 41 сторінок. Додатки розміщено на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Генезис та еволюція особливих правових режимів у правовій доктрині та законодавстві

Категорія «особливі правові режими» сформувалася на перетині загальної теорії права, конституційного права та адміністративно-правової теорії режимів. У сучасній доктрині вона описує не «позаправовий» стан, а навпаки інтенсифікований, спеціально організований порядок правового регулювання, у межах якого держава отримує додаткові публічно-владні інструменти для реагування на екзистенційні загрози, але одночасно зв'язується принципами законності, пропорційності, часової обмеженості, парламентського та судового контролю. У порівняльному вимірі цей підхід підтверджується як теоріями constitutional emergency provisions і law of the exception, так і рекомендаціями Венеційської комісії [210], яка наполягає на попередньому конституційному унормуванні надзвичайних повноважень, чіткості підстав і процедур, а також на збереженні ядра невідступних прав.

Для України еволюція особливих правових режимів пройшла кілька якісно різних фаз. Перший етап — ранньопострадянський, коли законодавець почав формувати базові інструменти оборони та надзвичайного реагування через Закон «Про оборону України» 1991 року [171] і Закон «Про надзвичайний стан» 1992 року [167]. Другий етап — конституціоналізація 1996 року, коли Конституція України [248] вбудувала воєнний і надзвичайний стани в систему розподілу повноважень, закріпила механізм їх введення та затвердження, а також визначила розширений перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть за цих режимів. Третій етап — законодавча інституціоналізація 2000 року через спеціальні закони про правовий режим надзвичайного та воєнного стану. Четвертий — гібридизація після 2014 року, коли до класичних моделей додалися функціонально виняткові режими, пов'язані з АТО, ООС, військово-цивільними адміністраціями, окупацією та спеціальними

безпековими обмеженнями. П'ятий — тоталізація режиму після 24 лютого 2022 року, коли воєнний стан став всеукраїнською рамкою перебудови публічного управління, створення військових адміністрацій, перебалансування між правами, обороною, публічною безпекою та стійкістю держави.

У порівняльному аспекті українська модель ближча до континентально-європейських плюральних моделей надзвичайного конституціоналізму, ніж до однорежимних конструкцій. Польща конституційно виокремлює воєнний стан [42], надзвичайний стан і стан стихійного лиха; Франція диференціює статтю 16 Конституції, стан облоги та «звичайний» надзвичайний стан 1955 [220]; Німеччина після реформи 1968 року побудувала модель «стану оборони» з особливим федеральним механізмом і Комітетом спільної дії [122, с. 106]; Литва поєднує надзвичайний стан і воєнний стан, а після кризи на кордоні з Білоруссю посилила внутрішньодержавні повноваження військових у надзвичайних умовах [122, с. 105]. При цьому ЄС як наднаціональне утворення не встановлює «єдиний воєнний стан» для держав-членів, але через NIS 2 і Директиву про стійкість критичних суб'єктів [21] дедалі глибше впливає на контури кризового адміністрування, насамперед у сфері кібербезпеки й критичної інфраструктури. НАТО, своєю чергою, прямо пов'язує сучасну оборону зі стійкістю держави та визнає кіберпростір окремою операційною сферою [82].

Воєнний стан в Україні слід розуміти як ядро ширшої системи особливих адміністративно-правових режимів, але не ототожнювати з усією цією системою. Доктринально він є видом особливого правового режиму, а в галузевому сенсі — особливим адміністративно-правовим режимом конституційного рівня, який вирізняється найвищим ступенем концентрації публічної влади, найглибшим втручанням у сферу прав і свобод, найтіснішим поєднанням військового командування з інститутами цивільного управління та найвищою залежністю від міжнародно-правових стандартів дерогації, прав людини та гуманітарного права [144, с. 173]. Саме тому після 2014 року, а особливо після 2022 року, центральним предметом дослідження стає вже не лише «чи може держава обмежувати права в екстраординарних умовах», а як вона повинна це робити адміністративно-

правовими засобами без руйнування правопорядку, конституційної ідентичності та стандартів верховенства права.

У сучасній юридичній науці поняття правового режиму загалом описує особливу конфігурацію дозволів, заборон, обов'язків, процедур та організаційних інструментів, за допомогою яких право структурно впливає на певний вид суспільних відносин. У сфері адміністративного права ця категорія давно розглядається не лише як сукупність норм, а як поєднання нормативних і організаційних засобів впливу, що особливо виразно виявляється в режимному регулюванні [205, с. 431]. Саме тому в українській адміністративно-правовій доктрині особливі режими традиційно аналізують через інструментарій публічного управління, а не тільки через конституційну теорію винятку.

В українській науці існує щонайменше три конкуруючі підходи до розуміння особливих правових режимів. Перший, широкий, охоплює будь-які режими з відхиленням від «загального» порядку регулювання. Другий, вузький, зводить їх до екстраординарних конституційних режимів, тобто насамперед до воєнного та надзвичайного стану. Третій, функціонально-адміністративний, розглядає ці режими як особливий різновид адміністративно-правових режимів, де домінує імперативний метод, а зміна конституційного статусу особи стає юридично допустимою саме через закон і лише в чітко визначених межах. С.Г. Стеценко [345, с. 402] прямо підкреслює, що особливі правові режими є юридичною підставою обмеження прав і свобод; А.А. Коваленко пропонує класифікацію адміністративно-правових режимів залежно від глибини зміни конституційного статусу особи та виділяє серед них особливі режими [242, с. 108], в яких права і свободи суттєво обмежуються; сучасні публікації з адміністративного права прямо включають до таких режимів воєнний стан, надзвичайний стан, зону надзвичайної екологічної ситуації, а також пов'язані з окупацією та кризовим управлінням спеціальні порядки.

У міжнародній і порівняльній літературі близькі за змістом категорії вибудовуються навколо понять *emergency powers*, *state of emergency*, *constitutional emergency provisions* та *law of the exception*. Для Хофмана і Парсонса ключовим є те,

що надзвичайні повноваження мають «консервативну» функцію: вони тимчасово відхиляються від звичайних обмежень не для руйнування права, а для відновлення нормального конституційного порядку [47, с. 53], [95]. Кросер, досліджуючи понад сімдесят конституційних моделей, показує, що сучасні демократії намагаються або вбудувати виняток у текст конституції [19, с. 334], або виробити форми його екстралегального, але все ж обмежуваного використання; Кріддл і Фокс-Дісент, [25] своєю чергою, наполягають, що міжнародне право прав людини не скасовується під час надзвичайних ситуацій, а змінює інтенсивність контролю, залишаючи недоторканим правило верховенства права.

Показовою є і загальна конституційна тенденція: за висновками Бйорнскова і Фойгта [23], дев'ять із десяти держав мають у конституціях або конституційно значущому законодавстві положення про надзвичайні режими. Це означає, що сучасна демократія переважно не заперечує виняток, а конституціоналізує його, намагаючись перетворити кризову владу з політичної дискреції на юридично каналізований інструмент. Саме цей підхід відображений і в документах Венеційської комісії [210]: основні положення щодо надзвичайного стану та надзвичайних повноважень мають бути включені до Конституції; мають бути чітко визначені коло невідступних прав, підстави, процедура, строк дії, механізми парламентського та судового контролю.

Особливий правовий режим — це передбачений Конституцією або законом спеціальний порядок правового регулювання, який вводить за наявності підвищеної загрози публічному, конституційному чи безпековому порядку, змінює звичайний баланс дозволів, заборон і владних повноважень, встановлює спеціальні процедури управління та допускає тимчасове обмеження окремих прав за умови дотримання принципів законності, необхідності, пропорційності та часової визначеності [248]. У його межах воєнний стан і надзвичайний стан становлять не весь масив таких режимів, але його найбільш концентроване й конституційно чутливе ядро. Цей висновок відповідає як українській доктрині адміністративно-правових режимів, так і порівняльним теоріям надзвичайних повноважень.

Український генезис особливих правових режимів не є лінійним. На відміну від стабільних держав, де надзвичайне право розвивалося переважно шляхом доктринального осмислення вже існуючих конституційних механізмів, в Україні формування цієї сфери відбувалося під сильним впливом пострадянської інституційної спадщини, незавершеного державотворення, воєнно-політичних криз, техногенних ризиків, а після 2014 року — гібридної, а з 2022 року повномасштабної війни. Саме тому вітчизняна модель поєднує класичні конституційні інструменти з багат шаровим масивом спеціального законодавства та адміністративних практик.

Перший етап становлення починається з Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року [171], який заклав основи оборонної організації держави. Хоча цей акт ще не створив повної доктрини воєнного стану, він інституціонально задав оборонний вимір спеціального правового регулювання. Другим кроком став Закон України «Про надзвичайний стан» від 26 червня 1992 року [167], що вже передбачав класичний кризовий режим із часовими межами, спеціальними заходами та специфічним порядком публічного управління. Важливо, що ще до Конституції 1996 року законодавець спробував побудувати окрему екстраординарну модель для загроз техногенного, природного та суспільно-політичного походження.

Якісним рубежем стала Конституція України 1996 року. Саме вона надала воєнному та надзвичайному станам конституційний статус [248], визначила розподіл повноважень між Президентом і Верховною Радою, встановила правило законодавчого визначення прав і свобод та спеціальний порядок їх обмеження, а також закріпила розширений перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. За статтею 64 Конституції будь-яке обмеження можливе лише у випадках, передбачених самою Конституцією [248]; у воєнному або надзвичайному стані можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку їх дії; водночас низка прав, включно з правом на рівність, правом на життя, заборону катувань, свободою та особистою недоторканністю, правом на звернення, правом на судовий захист, правом на правничу допомогу та гарантіями законності, обмеженню не підлягають. Саме ця

норма створила український стандарт, який у багатьох аспектах є жорсткішим за мінімальний міжнародний стандарт дерогації.

Конституція також сформувала двоступеневий механізм введення цих режимів [248]. Президент України приймає рішення про введення воєнного стану або надзвичайного стану, а Верховна Рада зобов'язана протягом двох днів затвердити відповідні укази. Верховна Рада в умовах введення цих режимів збирається без додаткового скликання, а її повноваження під час дії воєнного чи надзвичайного стану продовжуються. Тим самим конституційний текст не скасовує парламентаризм і не допускає «юридичної порожнечі», а переводить його в спеціальний режим функціонування.

На виконання Конституції у 2000 році було прийнято два базові закони — «Про правовий режим надзвичайного стану» [177] та «Про правовий режим воєнного стану» [176]. Надзвичайний стан закон визначив як особливий правовий режим, що може тимчасово вводиться при надзвичайних ситуаціях техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу насильницьким шляхом; він допускає тимчасове обмеження прав і законних інтересів із зазначенням строку дії цих обмежень. Воєнний стан було визначено як особливий правовий режим на випадок збройної агресії чи загрози нападу, який передбачає додаткові повноваження державних органів, військового командування та органів місцевого самоврядування, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб. Уже в цій редакції 2000 року законодавець намагався розвести логіку військової загрози і логіку внутрішньої або техногенної кризи.

Водночас модель 2000 року мала низку ознак раннього, ще не модернізованого правового дизайну. У старому законі про воєнний стан ключовими суб'єктами виступали Президент, військове командування, органи державної влади і місцевого самоврядування; інститут військових адміністрацій у сучасному значенні ще був відсутній. Натомість чинний Закон України від 12 травня 2015 року зберіг базове визначення воєнного стану, але вже прямо включив до кола суб'єктів військові адміністрації поряд із військовим командуванням та органами

місцевого самоврядування. Ця зміна відбиває не просто технічне оновлення, а структурну трансформацію адміністративної архітектури кризового управління.

Окремою віхою став Кодекс цивільного захисту України 2012 року [148], який з 1 липня 2013 року ввів у дію системно кодифіковану модель цивільного захисту та одночасно визнав такими, що втратили чинність, низку попередніх законів, зокрема Закон України «Про Цивільну оборону України». Кодекс не замінив Закон про надзвичайний стан, а почав функціонувати поруч із ним, закладаючи двошарову модель кризового регулювання: з одного боку — конституційний надзвичайний стан, з другого — постійний інструментарій цивільного захисту та реагування на надзвичайні ситуації. Саме з цього моменту українське право дедалі виразніше розрізняє звичайне антикризове адміністрування та власне конституційний екстраординарний режим.

Після 2014 року ця система зазнала гібридизації. По-перше, Україна скористалася міжнародно-правовим правом дерогації: у 2015 році, у зв'язку з російською агресією та проведенням АТО, Україна повідомила Раду Європи про відступ від окремих зобов'язань за Конвенцією в зонах проведення операції [284, с. 71]. По-друге, законодавець створив військово-цивільні адміністрації як спеціальний адміністративний механізм для районів бойових дій та прифронтових територій. По-третє, в науковій літературі з'явилася ідея розглядати режими АТО та ООС як нові особливі адміністративно-правові режими, які формально не названі в Конституції, але функціонально відповідають логіці надзвичайного адміністрування. Усе це свідчить, що після 2014 року українське право перейшло від класичної дихотомії «воєнний стан / надзвичайний стан» до багатоконтурної системи безпекових режимів.

Саме в цей період було прийнято новий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року [176], який замінив закон 2000 року. Він істотно модернізував режимне законодавство, пов'язавши воєнний стан із новими завданнями національної безпеки, новою структурою військового управління та більш деталізованим переліком заходів правового режиму. Закон прямо передбачив, що в умовах воєнного стану військове командування разом із військовими

адміністраціями можуть у межах указу Президента та тимчасових обмежень прав запроваджувати спеціальні заходи. Тут український режим набув чіткішого адміністративно-правового профілю: право почало регулювати не тільки сам факт винятку, а й режимне повсякдення управління.

Наступний переломний момент — листопад 2018 року, коли після інциденту в Керченській протоці в Україні вперше у новітній історії був реально запроваджений воєнний стан у частині регіонів. Закон про затвердження указу Президента передбачив його дію в низці прикордонних і прифронтових областей та у внутрішніх водах Азово-Керченської акваторії [293, с. 32]. Це була не тільки політико-безпекова відповідь на ескалацію, а й юридичний прецедент практичного застосування конституційного механізму воєнного стану за новою редакцією закону 2015 року.

Ще більш складною була конфігурація лютого 2022 року. 23 лютого 2022 року Верховна Рада затвердила указ Президента про запровадження надзвичайного стану в окремих регіонах України, а вже 24 лютого — указ про введення воєнного стану на всій території України. Це означає, що на межі повномасштабної агресії українська правова система пройшла буквально за добу від механізму надзвичайного стану до повноцінної моделі загальнонаціонального воєнного стану [301]. Того ж дня окремим указом було утворено обласні та районні військові адміністрації на базі державних адміністрацій. В адміністративно-правовому сенсі це стало моментом переходу від «надзвичайного реагування» до воєнного публічного управління.

Після 2022 року еволюція перейшла у фазу режимної нормалізації винятку. Воєнний стан не лише продовжується у встановленому законом порядку; він дедалі глибше переплітається з системою публічного адміністрування, бюджетного процесу, діяльністю місцевого самоврядування, мобілізаційними механізмами, кіберзахистом, інформаційною стійкістю та міжнародною правовою комунікацією про дерогації. Показово, що у 2024 році Україна офіційно повідомила Раду Європи про суттєве звуження обсягу дерогацій за статтею 15 ЄКПЛ, тобто навіть у тривалій війні держава розглядає надзвичайне правове втручання як таке, що повинно

зменшуватися настільки, наскільки це дозволяє безпекова ситуація [105]. Це підтверджує не політичну, а саме правову логіку тимчасовості виняткових обмежень.

Порівняльне право показує, що сучасні демократії не мають єдиної моделі «виняткового права». Навпаки, європейські конституції коливаються між трьома полюсами: моноцентричним військовим режимом, плюральною системою кількох надзвичайних режимів та змішаними моделями, де поряд із конституційними нормами функціонують спеціальні статuti або закони про громадський порядок. Загальний тренд, однак, спільний: надзвичайні повноваження дедалі частіше вбудовуються в конституційні тексти, а не залишаються лише прерогативою уряду чи глави держави. Це відповідає порівняльним даним про архітектуру *emergency constitutions* та сучасному підходу Венеційської комісії [210].

Польща є класичним прикладом плюральної конституційної моделі. Стаття 228 Конституції Республіки Польща передбачає, що у ситуаціях особливої небезпеки, коли звичайні конституційні заходи є недостатніми, можуть бути введені три надзвичайні заходи: воєнний стан, надзвичайний стан і стан стихійного лиха. Отже, польська модель чітко прив'язує винятковість не лише до війни, а й до внутрішньої кризи чи катастрофи, формуючи більш диференційовану типологію, ніж українська [189, с. 103]. Практичним поворотним моментом стала також прикордонна криза 2021 року, коли було введено надзвичайний стан у частині Підляського й Люблінського воєводств.

Німеччина у первинній редакції Основного Закону не містила повноцінної регламентації надзвичайного стану; спеціальна «надзвичайна конституція» була запроваджена лише 1968 року [185, с. 67]. Тепер розділ 14 Основного Закону регулює стан оборони: Бундестаг за згодою Бундесрату встановлює, що федеральна територія зазнала збройного нападу або йому безпосередньо загрожує; у разі неможливості скликання парламенту включається Комітет спільної дії; після проголошення стану оборони командування збройними силами переходить до Федерального канцлера. Німецька модель істотно відрізняється від української

тим, що концентрується насамперед на федеративному механізмі безперервності держави, а не на детальному переліку адміністративних обмежень для населення.

Франція репрезентує змішану модель. Конституція 1958 року містить статтю 16, яка надає Президенту виняткові повноваження за наявності одночасно двох умов: серйозної та безпосередньої загрози інституціям Республіки, незалежності нації, територіальній цілісності або виконанню міжнародних зобов'язань і переривання нормального функціонування конституційних органів [253, с. 67]. Окремо стаття 36 передбачає стан облоги, який декретується Радою міністрів і може бути продовжений понад дванадцять днів лише парламентом. Поряд із цим діє Закон від 3 квітня 1955 року про надзвичайний стан, що застосовується у разі неминучої небезпеки внаслідок серйозних посягань на громадський порядок або подій, які за своєю природою і тяжкістю мають характер публічної катастрофи; продовження понад дванадцять днів потребує закону. Після терактів 2015 року цей закон був істотно модифікований, а у 2016 році — доповнений механізмами інформування парламенту і розширеними адміністративними повноваженнями.

Литва є особливо важливою для українського порівняння через подібний безпековий контекст і належність до ЄС та НАТО. Її конституційна модель включає воєнний стан і надзвичайний стан, а в 2021 році держава вперше вдалася до надзвичайного стану у зв'язку з кризою на кордоні з Білоруссю. Офіційні роз'яснення Мінвнутрішніх справ Литви прямо пов'язували його з необхідністю стримування неконтрольованої міграції, безпекових провокацій та доступу до прикордонної зони. Паралельно Сейм надав військовослужбовцям додаткові повноваження для допомоги поліції, прикордонній службі та службі публічної безпеки під час надзвичайних ситуацій. Це показує, що сучасна литовська модель, як і українська, усе більше зорієнтована на гібридні загрози, де межа між зовнішньою обороною та внутрішньою публічною безпекою стає рухомою.

На рівні ЄС та НАТО важливо констатувати таке. Європейський Союз не створює загальноєвропейського «воєнного стану» для держав-членів, однак через Директиву NIS 2 та Директиву про стійкість критичних суб'єктів [21] формує нормативну основу для попередньої стійкості, кіберзахисту та захисту критичної

інфраструктури. НАТО, зі свого боку, визнає кіберпростір окремою операційною сферою і розглядає цивільну стійкість як одну з базових передумов колективної оборони. Отже, на наднаціональному рівні відбувається не створення нового класичного «стану винятку», а перехід до моделі перманентної резильєнтності, яка суттєво впливає на національні особливі правові режими.

У межах дисертаційного дослідження важливо не лише фіксувати існування воєнного стану як конституційного інституту, а й пояснити його галузеву природу. З огляду на переважну роль виконавчої влади, військового командування, спеціальних адміністрацій, режимних приписів, процедур запровадження та індивідуальних владних актів, воєнний стан доцільно характеризувати як особливий адміністративно-правовий режим конституційного походження. Це означає, що його «верхній поверх» є конституційним, але реальне функціонування забезпечується насамперед адміністративно-правовими нормами, процедурами та інструментами.

Саме тому для дослідження воєнного стану центральними стають не лише статті Конституції, а й питання компетенції, координації, підзаконного нормотворення, індивідуального адміністративного акта та адміністративного примусу. Ця галузева характеристика добре пояснює, чому в українській доктрині існує суперечка про місце особливих режимів у системі права. Якщо виходити з вузького конституційного підходу, воєнний і надзвичайний стани є самостійними інститутами конституційного права [157, с. 102]. Якщо ж виходити з функціонального підходу, їх зміст — це насамперед режимне адміністрування: комендантська година, особливий порядок в'їзду-виїзду, залучення органів влади та місцевого самоврядування, контроль за обігом зброї, трудовий обов'язок, евакуація, пріоритет оборонних потреб, управління критичною інфраструктурою тощо. Саме ця подвійність пояснює, чому найбільш продуктивним видається синтетичне визначення: воєнний стан є конституційно легітимованим і адміністративно реалізованим режимом.

Класифікувати особливі правові режими в Україні можна щонайменше за п'ятьма критеріями. За підставою введення вони поділяються на воєнні, надзвичайні природно-техногенні, надзвичайні суспільно-політичні та спеціальні територіальні

режими. За територіальним масштабом — на загальнодержавні та локальні. За глибиною втручання в конституційний статус особи — на режими, які не змінюють його суттєво, і режими, що допускають істотні обмеження. За суб'єктом домінуючого управління — на цивільно-адміністративні, військово-адміністративні та змішані. За тривалістю — на короткострокові, продовжувані та фактично тривалі. Саме така багатокритеріальна класифікація краще відповідає українській реальності, ніж бінарне розмежування «звичайне / надзвичайне».

Особливе значення має ієрархія джерел адміністративного права у цій сфері. На першому рівні перебуває Конституція України [248], яка визначає повноваження органів влади, допустимість обмеження прав і законодавчу форму основних режимних рішень. На другому — міжнародні договори та стандарти, зокрема ЄКПЛ, МПГПП, акти Венеційської комісії [210] та практика ЄСПЛ щодо дерогацій. На третьому — спеціальні закони: про воєнний стан, надзвичайний стан, оборону, військово-цивільні адміністрації, кібербезпеку, а також Кодекс цивільного захисту [148]. На четвертому — укази Президента України про введення або продовження режиму, рішення РНБО, постанови Кабінету Міністрів України. На п'ятому — акти військового командування, військових адміністрацій, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийняті в межах закону та указу. Така багаторівнева система підтверджує, що воєнний стан є не «одним актом», а розгалуженим нормативним масивом режимного адміністрування.

Ключовою доктринальною дискусією залишається питання, чи достатньо лише закону для обмеження прав за умов особливого режиму, чи ж необхідне ще й індивідуалізоване, територіально і часово визначене нормативне рішення про введення режиму. Українська конституційна модель дає на це доволі чітку відповідь: стаття 92 Конституції вимагає [248], щоб права і свободи та основні обов'язки громадянина визначалися виключно законами; стаття 64 допускає обмеження лише в умовах воєнного або надзвичайного стану; відповідно, указ Президента не може «створити» новий вид обмеження поза законом, а лише активує й конкретизує ті заходи, які вже передбачені законом. Саме тому й Закон про воєнний стан, і Закон про надзвичайний стан вимагають, щоб в указі

містився вичерпний перелік обмежуваних прав і заходів. Це принципово важливий запобіжник від адміністративного свавілля.

У цьому питанні український підхід збігається з європейськими стандартами. Венеційська комісія наголошує [210], що базові положення про надзвичайні стани мають бути включені до Конституції, а обмеження прав повинні бути чіткими, доступними та передбачуваними. Європейський суд з прав людини у своєму підході до статті 15 Конвенції виходить із того, що дерогація допустима лише в умовах війни або іншої надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації, лише в тій мірі, яка строго вимагається обставинами, і лише за умови сумісності з іншими міжнародними зобов'язаннями держави. Аналогічні правила містить стаття 4 МПГПП, яка дозволяє відступ лише в офіційно оголошеному надзвичайному становищі, що загрожує життю нації, забороняє дискримінаційні відступи та визначає перелік невідступних прав.

Помітно, що український конституційний каталог невідступних прав є ширшим, ніж мінімальний каталог статті 4 МПГПП і статті 15 ЄКПЛ. Конституція України прямо забороняє обмежувати [248], зокрема, право на звернення до органів влади, право на житло, право на шлюб і сім'ю, право на судовий захист, відшкодування шкоди, знання своїх прав і обов'язків, правничу допомогу, заборону виконання явно злочинних наказів, заборону подвійного притягнення до відповідальності, презумпцію невинуватості та право не свідчити проти себе. Це дозволяє зробити важливий висновок: українська модель конституційного винятку глибше вбудовує процедурні та правозахисні гарантії безпосередньо в текст Конституції, ніж це вимагає міжнародний мінімум. Саме ця особливість має стати одним із центральних аргументів у подальшій адміністративно-правовій теорії воєнного стану.

Ще одна важлива доктринальна лінія стосується меж між конституційними особливими режимами та субконституційними кризовими режимами. Досвід COVID-19, АТО/ООС, режимів окупації та деяких прикордонних обмежень показав, що держава часто користується менш «дорогою» з конституційного погляду моделлю спеціального законодавства без формального введення воєнного чи

надзвичайного стану. Українська правозахисна та конституційно-правова література вже звернула увагу на те, що в таких випадках можуть застосовуватися «інші особливі правові режими», які формально не передбачені Конституцією у тому ж статусі, що воєнний або надзвичайний стан. Для теорії адміністративного права це створює дослідницьку проблему: де закінчується «спеціальний режим» і починається істинний «конституційний виняток»?

Юридичний зміст особливих правових режимів найкраще виявляється через три вузли: публічна безпека, обмеження прав і спеціальна архітектура публічного управління. У Законі про надзвичайний стан прямо зазначено, що цей режим вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим. У Законі про воєнний стан таким тригером є збройна агресія чи загроза нападу, небезпека державній незалежності або територіальній цілісності. Отже, в обох випадках публічна безпека виступає не допоміжним, а системоутворювальним юридичним благом, яке запускає весь режимний механізм.

Однак безпекова логіка не є безмежною. Конституція України дозволяє обмеження прав лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану і лише на визначений строк [248]. Закон про надзвичайний стан вимагає, щоб указ Президента містив вичерпний перелік прав і свобод, які тимчасово обмежуються, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб. Закон про воєнний стан побудований аналогічно: заходи правового режиму запроваджуються лише в межах обмежень, передбачених указом Президента про введення воєнного стану. Це означає, що обмеження не можуть бути ані неформальними, ані відкритими, а повинні бути конкретизовані за суб'єктом, територією, змістом і строком.

Конституційний Суд України у своїх правових позиціях послідовно розвиває саме цю логіку. У 2023 році Суд наголошував, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони повинні мати правомірну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю, а засоби їх досягнення — домірними. У 2024 році КСУ окремо підкреслив, що право

на професійну правничу допомогу, гарантоване статтею 59 Конституції України, не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану. Для адміністративно-правової теорії це має вирішальне значення: будь-який режимний адміністративний акт повинен оцінюватися не тільки за його формальною компетенційною коректністю, а й за критеріями несвавільності, легітимної мети та домірності.

Міжнародно-правовий контур підсилює ці вимоги. Стаття 15 ЄКПЛ допускає дерогацію лише «наскільки цього суворо вимагає гострота становища», а стаття 4 МПГПП містить аналогічний критерій і додає заборону дискримінаційного відступу та обов'язок міжнародного повідомлення. Венеційська комісія [210] прямо наголошує на необхідності чіткого визначення невідступних прав, ясності норм і контролю за виконавчою владою. Отже, сучасне адміністративно-правове регулювання воєнного стану повинно мислитися не як юридичне «послаблення», а як посилений режим правової обґрунтованості влади.

Специфічною рисою воєнного стану є також роль військового командування. Уже в законодавчому визначенні воєнного стану військове командування згадується поряд з органами державної влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Стаття 8 Закону про воєнний стан прямо уповноважує військове командування разом із військовими адміністраціями, а за потреби — із залученням органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму. Це свідчить, що у воєнному стані адміністративна система України функціонує через цивільно-військову координацію, а не через повне витіснення цивільного управління військовим.

Ще важливішим є інститут військових адміністрацій. Указ Президента від 24 лютого 2022 року утворив обласні та районні військові адміністрації на базі існуючих державних адміністрацій, а чинна редакція Закону про воєнний стан закріплює, що військові адміністрації населених пунктів, районні та обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та ще 30 днів після його припинення чи скасування. Звідси випливає принциповий висновок: український воєнний стан — це не лише режим обмежень, а й особлива форма територіальної організації виконавчої влади, що тимчасово модифікує

співвідношення між державними адміністраціями, місцевим самоврядуванням і військовим управлінням.

У порівняльному вимірі ця тенденція не є унікальною. У Литві 2021 року парламент також розширив повноваження військових на випадок надзвичайних ситуацій для підтримки поліції, прикордонної служби й служби публічної безпеки; у Франції закон про надзвичайний стан надає префектам і міністру внутрішніх справ значний обсяг адміністративних повноважень щодо пересування, заборони перебування, закриття місць зібрань і контролю порядку; у Німеччині під час стану оборони федеральний уряд отримує розширені владні можливості щодо земель і прикордонної поліції. Це підтверджує загальний європейський тренд: у кризі виконавча влада посилюється, але у правовій державі її посилення має бути конституційно каналізованим і контрольованим.

Особливої уваги заслуговує кібербезпековий та інформаційний вимір особливих режимів. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2017 року створює систему суб'єктів, принципів та об'єктів кібербезпеки [174]; Стратегія кібербезпеки України 2021 року прямо фіксує, що вона враховує кібербезпекове середовище на національному і міжнародному рівні, а також положення стратегій ЄС і держав-членів ЄС та НАТО [79]; Стратегія інформаційної безпеки України 2021 року визначає актуальні виклики та загрози в інформаційній сфері, цілі й завдання держави щодо протидії їм. Усе це показує, що сучасний воєнний стан уже не може розглядатися лише як територіально-військовий інститут; він органічно включив до себе цифрову та інформаційну оборону.

Разом із тим кібер- та інформаційна безпека не утворюють самостійного конституційного надзвичайного стану в українському праві. Їх правильніше тлумачити як функціональні спеціальні режими, що перетинаються з воєнним станом і наповнюють його сучасним змістом. На рівні ЄС це видно з NIS 2 та Директиви про стійкість критичних суб'єктів [21], які будують режим стійкості та підготовленості, а не класичну модель дерогації від прав людини. На рівні НАТО — з визнання кіберпростору окремою операційною сферою та з фокусу на цивільній резильєнтності [83]. Для української адміністративно-правової науки це означає, що

подальший розвиток теорії воєнного стану неминуче повинен враховувати не лише військове командування і комендантську годину, а й кібероборону, критичну інфраструктуру, інформаційні операції, цифрову безперервність публічних сервісів і захист інформаційного суверенітету.

Попри значний обсяг законодавства та швидке зростання літератури після 2014 і особливо після 2022 року, у дослідженні особливих правових режимів в Україні зберігається кілька системних прогалин. Передусім це відсутність єдиного доктринального критерію, за яким відрізнялися б власне конституційні особливі режими від широкої маси спеціальних адміністративно-правових режимів. Частина робіт включає до цієї категорії тимчасово окуповані території, зону надзвичайної екологічної ситуації, карантин, АТО, ООС та інші кризові механізми; частина — звужує її лише до воєнного та надзвичайного станів. Без розв'язання цієї термінологічної проблеми складно побудувати цілісну теорію адміністративно-правового регулювання воєнного стану.

Друга прогалина — недостатня розробленість процедурного аспекту. Українська наука вже добре описала підстави, ознаки й загальні наслідки воєнного стану, але значно менше уваги приділяється конкретним адміністративним процедурам: виданню і перегляду актів військових адміністрацій, процедурі режимних обмежень для юридичних осіб, співвідношенню між рішеннями військового командування і Кабінету Міністрів України, стандартам доказування необхідності окремих обмежень, адміністративному і судовому контролю за комендантськими, мобілізаційними, майновими та трудовими заходами. Саме тут дисертаційне дослідження може дати найбільший приріст знання.

Третя проблема полягає в тому, що українська доктрина ще лише починає інтегрувати кібербезпековий та інформаційний вимір у традиційну теорію воєнного стану. Формально спеціальне законодавство про кібербезпеку й інформаційну безпеку вже існує, а державні стратегії прямо орієнтуються на стандарти ЄС і НАТО. Проте концептуально питання про те, як саме кіберзахист критичної інфраструктури, цифрова стійкість державних реєстрів, захист інформаційного простору, дезінформаційні операції та цифрове управління населенням впливають

на адміністративно-правову природу воєнного стану, поки що опрацьоване фрагментарно. Це особливо відчутно в умовах повномасштабної війни, де кібератака може мати наслідки, функціонально співставні з фізичним ураженням об'єктів оборони чи енергетики.

Четверта прогалина пов'язана з компаративістикою. Українські роботи дедалі частіше посилаються на зарубіжний досвід, але таких досліджень усе ще бракує в частині системного зіставлення української моделі з правом країн ЄС і НАТО саме у вимірах адміністративного права: процедур контролю, ролі місцевих органів, статусу військових формувань у внутрішніх операціях, правил компенсації, механізмів парламентського контролю та захисту від «перманентного винятку». Між тим саме порівняння з Польщею, Німеччиною, Францією і Литвою показує, що головна лінія сучасної еволюції проходить не між «демократією» і «винятком», а між юридично каналізованим винятком і дефіцитом режимних гарантій.

Генезис особливих правових режимів у сучасному праві переконливо демонструє, що вони є не аномалією правопорядку, а його спеціальною, кризово адаптованою формою. У правовій доктрині вони розвивалися від загальних теорій правового режиму до сучасних моделей emergency constitutionalism, де виняток допускається лише як засіб збереження конституційної держави та відновлення нормального правопорядку. В українській адміністративно-правовій науці це означає поступовий перехід від загальної теорії режимів до розуміння воєнного стану як складного, багаторівневого, конституційно легітимованого і адміністративно реалізованого правового порядку.

Еволюція українського законодавства пройшла шлях від первинних пострадянських актів до конституційно й міжнародно вкоріненої системи. Конституція 1996 року завершила базову конституціоналізацію воєнного та надзвичайного станів [248]; закони 2000 року надали цим інститутам функціональну форму; Кодекс цивільного захисту 2012 року створив паралельний шар антикризового адміністрування [148]; 2015 рік започаткував новий етап модернізації воєнного стану і військово-цивільного управління; 2018 рік став першим практичним випробуванням нової моделі; 2022 рік — моментом повного переходу у

всеукраїнський режим воєнного управління з військовими адміністраціями; період 2023–2024 років — часом правового доуточнення стандартів обмеження прав і звуження дерогацій.

Порівняльний аналіз засвідчує, що Україна належить до європейських систем, у яких надзвичайність не концентрується в одному інституті, а розподіляється між кількома правовими режимами. Водночас українська модель має специфіку: вона поєднує ширший конституційний каталог невідступних прав, високий ступінь адміністративної деталізації, явне залучення військового командування, інститут військових адміністрацій та дедалі помітніший кібер-інформаційний компонент. Це зближує її з державами східного флангу НАТО, для яких кризове право дедалі більше формується під впливом гібридних загроз

1.2. Воєнний стан як особливий правовий режим: поняття, ознаки та місце в системі адміністративного права

Воєнний стан у праві України є не просто надзвичайним способом реагування держави на збройну агресію, а спеціально сконструйованим конституційно-правовим режимом, у якому поєднано два взаємопов'язані елементи: розширення владних повноважень публічної адміністрації та тимчасове, чітко визначене обмеження окремих прав і свобод. Конституційний каркас цього режиму задають, насамперед, статті 64, 83, 85, 92, 106 і 157 Конституції України [248], а його профільний нормативний зміст розкриває Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176]. Указ Президента про введення воєнного стану набирає сили лише після затвердження Верховною Радою, а будь-які обмеження прав мають бути не абстрактними, а конкретизованими за змістом і строком дії.

З погляду адміністративного права воєнний стан є комплексним міжгалузевим інститутом, але його “операційне ядро” є саме адміністративно-правовим. Причина в тому, що цей режим насамперед перебудовує організацію і діяльність суб'єктів публічного управління: військового командування, Кабінету Міністрів України, військових адміністрацій, місцевих державних адміністрацій, поліції, прикордонних органів, органів місцевого самоврядування, а також взаємодію цих суб'єктів між

собою. Українська доктрина останніх років прямо характеризує воєнний стан як адміністративно-правовий режим або як комплексний інструмент публічного адміністрування.

Від надзвичайного стану воєнний стан відрізняється не лише “higher intensity” загрози, а й самою правовою логікою: якщо надзвичайний стан орієнтований переважно на відновлення публічного порядку, безпеки населення або реагування на техногенні й природні катастрофи, то воєнний стан прямо пов’язаний зі збройною агресією, загрозою нападу, небезпекою для державної незалежності та територіальної цілісності. Надзвичайний стан має законодавчо встановлений максимальний строк, тоді як Закон про воєнний стан встановлює іншу модель: строк визначається в указі Президента і може продовжуватися новими указами, затвердженими парламентом.

Разом із тим воєнний стан не означає “вихід із правового поля”. Конституційний Суд України підкреслював, що обмеження прав у кризових умовах допустимі лише на основі Конституції та законів, пропорційно і на визначений строк, а в 2024 році окремо наголосив, що повноваження судів у період воєнного стану не можуть бути обмежені, що заборонено створювати надзвичайні й особливі суди та що можлива лише зміна територіальної підсудності або місцезнаходження суду. Верховний Суд, зі свого боку, сформував важливі орієнтири правозастосування: сам факт воєнного стану не є автоматичною підставою для поновлення процесуальних строків, але може бути поважною причиною, якщо доведено прямий причинний зв’язок; право на відстрочку від мобілізації не тотожне праву на перетин кордону; включення до системи «Шлях» саме по собі не гарантує виїзд.

Міжнародно-правовий вимір воєнного стану полягає не тільки в можливості відступу від окремих зобов’язань за статтею 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтею 15 Європейської конвенції з прав людини, а й у збереженні незвідних гарантій, які не можуть бути відмінені навіть в умовах війни. Для України також мають значення стандарти НАТО у сфері стійкості [78], кіберзахисту та належного врядування в секторі оборони. Вони не замінюють

національне право і самі по собі не є підставою для обмеження прав, але виступають орієнтиром для розбудови спроможності держави, критичної інфраструктури, кібероборони, антикорупційних механізмів і безпекового управління.

Відправною нормативною точкою є те, що Конституція України надає Президенту право вводити воєнний стан у разі загрози нападу або небезпеки державній незалежності, а Верховній Раді [248] — обов'язок затвердити відповідний указ протягом двох днів. Конституція також визначає межі можливого обмеження прав, продовження повноважень парламенту під час воєнного стану та заборону внесення змін до Конституції в таких умовах. Саме тому воєнний стан не можна тлумачити як правовий “виняток без правил”; навпаки, це режим максимальної концентрації влади, але в заздалегідь визначеній нормативній рамці.

Нормативне визначення воєнного стану в українському праві є досить ємним. Закон № 389-VIII описує його як особливий правовий режим, який може бути введений в Україні [176] або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності або територіальній цілісності, і який передбачає: по-перше, надання відповідним органам влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози й відсічі агресії; по-друге, тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод та прав і законних інтересів юридичних осіб. Уже з цього визначення видно дуалістичну природу режиму: він одночасно є і владно-організаційним, і обмежувальним.

У загальній теорії адміністративно-правових режимів українська наука традиційно виходить із того, що режим — це особливий порядок правового регулювання певної сфери суспільних відносин, який поєднує спеціальний юридичний інструментарій, особливий суб'єктний склад, специфічні дозволи, заборони, обов'язки та процедури. Монографія В. Я. Настюка і В. В. Белевцевої присвячена саме загальнотеоретичним засадам адміністративно-правових режимів в Україні, а концептуальні праці в галузі адміністративного права послідовно пов'язують цей інститут із потребою спеціального правового впорядкування сфер,

що пов'язані з безпекою, публічним порядком, кризовим реагуванням і функціонуванням державних органів в особливих умовах [285, с. 227].

Сучасна українська доктрина щодо воєнного стану розвивається у двох основних напрямках. Перший трактує його саме як адміністративно-правовий режим. Так, у роботі А. Т. Комзюка, М. А. Комзюка та Є. А. Липія цей режим розуміється як надзвичайний, спеціальний, обмежувальний, загальнодержавний і тимчасовий порядок адміністративно-правового регулювання, який створює потрібний стан публічного управління через особливі структури, інструменти й процедури [279, с. 68]. Другий напрям наголошує на комплексності та міжгалузевості воєнного стану. О. П. Махмурова-Дишлюк прямо називає його комплексним інструментом публічного адміністрування й одночасно інститутом адміністративного права, який в умовах війни стає “головним”, а не периферійним [281, с. 40].

Ці підходи не суперечать один одному. Точніше буде сказати так: воєнний стан є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, але за своїм функціональним механізмом він має адміністративно-правову домінанту. Підстави і межі режиму задає Конституція [248]; оборонний зміст пов'язує його з правом національної безпеки й оборони; майнові, трудові, бюджетні та процесуальні наслідки залучають інші галузі. Однак повсякденне втілення режиму — це управлінська діяльність: створення військових адміністрацій, видання наказів і директив, координація органів безпеки і правопорядку, обмеження деяких адміністративних процедур, особливі режими доступу, пересування, мобілізації, закупівель, інформаційної безпеки. Саме тому його місце в системі адміністративного права є не другорядним, а структуроутворюючим.

Звідси випливають і ключові доктринальні ознаки воєнного стану як особливого правового режиму. По-перше, це режим екстраординарний, бо вводиться лише за наявності особливої воєнної загрози. По-друге, він тимчасовий, хоча строк може неодноразово продовжуватися. По-третє, він територіально гнучкий: може діяти як на всій території держави, так і в окремих місцевостях. По-четверте, він публічно-владний, оскільки посилює компетенцію органів влади та безпосередньо впливає на правовий статус приватних осіб. По-п'яте, він режим

обмеженої, а не повної дерогації прав, оскільки не скасовує правову державу і не ліквідує судовий контроль. По-шосте, він інституційно централізуючий, адже переформатовує баланс між цивільним і військовим управлінням.

У доктрині також існує окрема дискусія щодо розмежування понять “воєнний стан”, “стан війни” і “воєнний час”, що саме по собі свідчить: воєнний стан не зводиться до будь-якого факту війни, а є спеціальною юридичною формою організації державної влади в умовах воєнної загрози чи агресії. Наявність такої самостійної проблематики підтверджує, зокрема, спеціальне дослідження В. В. Топольницького та Б. М. Тичної, відоме у професійному дискурсі через цитування в наукових роботах з адміністративного та безпекового права.

Конституційний механізм воєнного стану побудований на жорсткому розподілі функцій між Президентом і парламентом. Президент приймає рішення про введення воєнного стану, але Верховна Рада затверджує указ у дводенний строк. Одночасно Конституція фіксує три фундаментальні гарантії [248]: по-перше, права і свободи можуть бути обмежені лише у випадках, передбачених самою Конституцією; по-друге, навіть у воєнному стані існує перелік прав, що не підлягають обмеженню; по-третє, Конституція не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Таке поєднання означає, що воєнний стан є не позаконституційним “excess”, а спеціально передбаченим інструментом конституційної самооборони держави.

Важливо, що стаття 83 Конституції встановлює механізм безперервності парламенту: якщо строк повноважень Верховної Ради [248] спливає під час воєнного стану, її повноваження продовжуються до першого засідання новообраного парламенту після його скасування. Це підтверджує системну логіку українського конституціоналізму: воєнний стан не руйнує інституції, а переорганізує їх функціонування в кризовому форматі. Аналогічно Закон № 389-VIII закріплює принцип неприпустимості припинення повноважень Президента, парламенту, Кабінету Міністрів, НБУ, Омбудсмана, судів, прокуратури та інших ключових інститутів держави [176].

Профільний Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] визначає і саму правову природу режиму, і порядок його введення, і систему повноважень органів влади. Правовою основою введення воєнного стану Закон називає Конституцію, сам Закон та указ Президента, затверджений Верховною Радою. Указ повинен містити обґрунтування необхідності, межі території, час введення, строк, завдання військового командування, військових адміністрацій, органів влади й місцевого самоврядування, а також вичерпний перелік тих конституційних прав і свобод, які тимчасово обмежуються, із зазначенням строку таких обмежень.

Саме ця вимога про “вичерпний перелік” має велике значення для адміністративно-правового аналізу. Вона означає, що публічна адміністрація не може створювати нові обмеження прав власною дискрецією. Будь-яка обмежувальна дія має пройти три рівні легітимації: конституційний, законодавчий і президентський (через конкретний указ). Це один із головних запобіжників проти перетворення воєнного стану на необмежений режим адміністративного розсуду.

Ще одна важлива ознака — порядок припинення та скасування. Воєнний стан припиняється після закінчення строку, на який його введено, або може бути скасований Президентом раніше, якщо усунено загрозу нападу чи небезпеку державній незалежності або територіальній цілісності. Тим самим Закон вибудовує не лише процедуру входження у спеціальний режим, а й юридичний механізм повернення до “нормального” стану правового регулювання.

Порівняльний аналіз із надзвичайним станом показує, що законодавець навмисно сконструював два різні кризові режими. Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, яку неможливо усунути іншими способами, і може мати підставою не тільки безпекові, а й техногенні чи природні катастрофи, масові терористичні акти, міжконфесійні конфлікти, масові безпорядки, спроби захоплення влади чи масовий перехід кордону. Для окремих підстав Президент до введення надзвичайного стану взагалі має попередньо звернутися до відповідних груп чи організацій із вимогою припинити протиправні дії. Для воєнного стану така “попереджувальна” модель не характерна: він орієнтований на негайну реакцію на воєнну загрозу.

Тривалість режимів також концептуально різниться. Надзвичайний стан може бути введений на строк не більш як 30 діб на всій території України і не більш як 60 діб в окремих місцевостях, з можливістю продовження ще не більш як на 30 діб. Закон про воєнний стан не встановлює такої жорсткої верхньої межі; строк кожного разу визначається указом Президента. Практика це підтвердила: у 2018 році воєнний стан було введено на 30 діб, а у 2022 році — спочатку на 30 діб, після чого він неодноразово продовжувався указами, затвердженими парламентом; до кінця 2024 року дія режиму безперервно пролонговувалася.

Територіальна гнучкість також виявилася у практиці. Указ № 393/2018 став першим після проголошення незалежності випадком фактичного введення воєнного стану в Україні, причому у відповідь на акт агресії Російської Федерації в Азово-Керченському регіоні; у 2022 році, навпаки, Указ № 64/2022 запровадив воєнний стан на всій території держави. Напередодні цього, 23 лютого 2022 року, був введений надзвичайний стан в окремих регіонах України, що наочно демонструє: законодавець і вища державна влада послідовно розрізняють надзвичайний і воєнний стан як самостійні правові інструменти.

Місце воєнного стану в системі адміністративного права визначається не формальною назвою закону, а тим, які суспільні відносини він реально впорядковує [310]. Закон № 389-VIII насамперед регламентує компетенцію органів публічної влади, порядок їхньої взаємодії, режимні повноваження військового командування, статус військових адміністрацій, дію підзаконних актів, межі втручання адміністрації в правовий статус приватних осіб, а також функціонування правосуддя й безперервність роботи центральних конституційних інститутів [176]. Усе це — класична матерія адміністративного права, хоча й у спеціальному, кризовому варіанті.

Дуже показово, що Закон про воєнний стан не “підмінює” органи влади військом, а конструює режим координації. Військове командування відповідно до закону включає Головнокомандувача ЗСУ, командувачів видів і окремих родів військ, командирів з’єднань і військових частин та інші органи військового управління. У межах повноважень, визначених законом і указом Президента, це

командування видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань оборони [321], громадської безпеки і порядку та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Сам факт, що такі акти мають загальнообов'язковий владний характер на певній території, підтверджує їх місце серед джерел адміністративного регулювання *special regime law*.

Не меншою мірою адміністративно-правову природу режиму виявляє інститут військових адміністрацій. Закон визначає їх як тимчасові державні органи, що можуть утворюватися Президентом України на територіях, де введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції і законів, разом із військовим командуванням — для здійснення заходів воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури та охорони прав і свобод громадян. Тобто йдеться не лише про безпекову, а і про повноцінну адміністративно-публічну функцію.

Військові адміністрації населених пунктів можуть створюватися, коли органи місцевого самоврядування або голови громад фактично не здійснюють своїх повноважень, а районні й обласні військові адміністрації — також для керівництва у сфері оборони, громадської безпеки і порядку. У разі ухвалення відповідного рішення Верховної Ради начальник військової адміністрації населеного пункту може здійснювати повноваження місцевої ради, її виконавчого комітету і голови, а апарат ради та комунальні підприємства — підпорядковуватися начальнику цієї адміністрації [172]. Це вже не точкове делегування, а інституційне переформатування локальної публічної влади в умовах війни.

Суттєвим є й те, що повноваження військових адміністрацій здійснюються у порядку, визначеному для місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, але з урахуванням особливостей Закону про воєнний стан. Отже, воєнний стан не створює “позаправну” владну вертикаль, а накладає особливий режим на вже відомі адміністративному праву механізми компетенції, підзвітності та організаційної підлеглості. При цьому з 2024 року закон додатково підкреслив координаційну роль обласних військових адміністрацій під час мобілізації та дії воєнного стану: саме вони координують і спрямовують діяльність підрозділів

поліції, СБУ, територіальних центрів комплектування, органів місцевого самоврядування, підприємств та закладів охорони здоров'я щодо виконання мобілізаційних заходів.

Адміністративно-правовий зміст воєнного стану чітко проявляється і в системі його джерел. До них належать: Конституція України; профільні закони про воєнний стан, оборону, національний спротив, кібербезпеку, запобігання корупції; укази Президента; постанови Кабінету Міністрів; акти військового командування; акти військових адміністрацій; акти центральних органів виконавчої влади та місцевих органів публічної влади в межах їх компетенції [203]. При цьому Закон про воєнний стан спеціально встановлює, що нормативно-правові акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які стосуються прав і свобод людини і громадянина, що обмежуються у зв'язку з воєнним станом, тимчасово не застосовуються. Це важливе правило про ієрархію й пріоритет режимних джерел.

Додатково Закон у редакції після 2022 року обмежив звичайні вимоги щодо попереднього оприлюднення проектів актів органів місцевого самоврядування, військово-цивільних і військових адміністрацій, а також застосування окремих норм законодавства про регуляторну політику і державну допомогу. Це практично важливо: воєнний стан спрощує і прискорює адміністративне реагування, але одночасно зменшує звичний рівень відкритості, прогнозованості та участі заінтересованих осіб. Як слушно підкреслює сучасна українська наука, саме тут виникає найбільша напруга між вимогами безпеки і стандартами правової держави.

Окремої уваги заслуговує інститут національного спротиву. Закон № 1702-IX закріплює [172], що складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору і підготовка громадян України до національного спротиву. Територіальна оборона визначається як система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються як у мирний час, так і в особливий період, а її військова складова включає органи військового управління, військові частини Сил територіальної оборони ЗСУ та інші сили і засоби безпеки й оборони. Для адміністративного права це важливо тому, що територіальна оборона не функціонує ізольовано: у її

забезпеченні беруть участь місцеві державні адміністрації, військові адміністрації у разі їх утворення, обласні, районні, міські, селищні і сільські ради.

У підсумку, в системі адміністративного права воєнний стан слід розглядати не як “епізодичний додаток” до безпекового законодавства, а як особливий режимний інститут, що тимчасово перебудовує всю логіку публічного адміністрування: від компетенції органів до процедур, від режиму джерел права до моделей координації, від відкритості влади до меж допустимого адміністративного примусу. Саме тому його науковий аналіз у межах адміністративного права є не факультативним, а необхідним.

Найскладніше питання воєнного стану — це співвідношення безпеки й свободи. Конституція України у статті 64 [248] дозволяє встановлювати в умовах воєнного або надзвичайного стану окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, але одночасно містить перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних умов. Це, зокрема, рівність перед законом, право на громадянство, право на життя, заборона катувань, право на свободу та особисту недоторканність, право на звернення, низка соціальних і сімейних гарантій, право на судовий захист, на відшкодування шкоди, на правову допомогу, презумпція невинуватості й право не свідчити проти себе.

Указ № 64/2022, натомість, прямо вказав, які саме конституційні права можуть обмежуватися на період дії воєнного стану: права, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44 і 53 Конституції України [248], а також права і законні інтереси юридичних осіб у межах, необхідних для реалізації заходів статті 8 Закону № 389-VIII [176]. Отже, режимне обмеження прав в Україні має не загальний, а селективний характер: воно здійснюється не щодо “всіх прав”, а лише щодо прямих, спеціально названих у Конституції, законі та указі правових позицій.

Конституційний Суд України у рішенні № 10-р/2020 сформулював стандарт, який має особливе значення і для воєнного стану: обмеження прав допустиме лише за умов воєнного чи надзвичайного стану, має вводитися пропорційно, з чіткими часовими межами та в суворій відповідності до Конституції і законів України [274]. Хоча це рішення ухвалювалося в іншому кризовому контексті, його конституційна

логіка універсальна: виконавча влада не може заміщати законодавця, а спеціальний режим не усуває вимоги *legal certainty, proportionality and temporality*.

У самому Законі № 389-VIII додатково закладено інституційні гарантії [176]. Частина друга статті 12-2 прямо встановлює, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Стаття 26 Закону повторює цей принцип, забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, допускає зміну територіальної підсудності лише законом і прямо виключає створення надзвичайних та особливих судів [248]. У рішенні № 8-р(П)/2024 Конституційний Суд фактично конституціоналізував цей блок гарантій, відтворивши його як обов'язковий стандарт функціонування правосуддя під час війни.

Для адміністративного права особливо важливо, що судовий контроль не лише зберігається, а й активно формує стандарти правозастосування. Верховний Суд у справах воєнного часу послідовно відмовився від автоматизму. Його позиція полягає в тому, що сам по собі факт запровадження воєнного стану не може бути підставою для безумовного поновлення або продовження процесуальних строків, відстрочення чи звільнення від сплати судового збору; водночас введення воєнного стану може бути визнане поважною причиною пропуску строку, якщо такий пропуск перебуває в прямому причинному зв'язку з воєнними обставинами. Це дуже важливий практичний баланс: суд не формалізує доступ до правосуддя, але й не дозволяє перетворювати воєнний стан на “універсальне виправдання” процесуальної пасивності.

Інший показовий масив практики стосується свободи пересування і перетину державного кордону. У березні–квітні 2024 року Верховний Суд, узагальнюючи адміністративну практику, наголосив, що включення до бази даних «Шлях» не є безумовною підставою для виїзду за кордон, оскільки остаточне рішення в кожному конкретному випадку приймає посадова особа Державної прикордонної служби на підставі повного пакета документів; наявність інформації в оперативних базах типу «Гарт-1» [294, с. 56] може нівелювати значення інших поданих документів. Водночас в іншій позиції Суд підкреслив, що право на відстрочку від призову не є

тотожним праву на перетин державного кордону в умовах воєнного стану. Це принципово саме для адміністративно-правового аналізу: суд визнає наявність контролюючої дискреції у прикордонного органу, але водночас окреслює її межі і логіку перевірки.

Ще один аспект — процесуальні гарантії для військовослужбовців та учасників бойових дій у судових процесах. У господарській юрисдикції Верховний Суд зазначав, що провадження може бути зупинене до припинення перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших військових формувань, переведених на воєнний стан або залучених до АТО. Такий підхід демонструє, що *judicial review* в умовах війни не зникає, а адаптується: право на участь у процесі узгоджується з фактом несення військової служби.

Міжнародно-правовий вимір цих гарантій має два рівні. Перший — це норми міжнародного права прав людини, які допускають відступ від окремих зобов'язань у надзвичайній ситуації, що загрожує життю нації. Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і стаття 15 Європейської конвенції з прав людини побудовані саме за цією моделлю. Другий рівень — це внутрішня процедура повідомлення про дерогацію. Указ № 64/2022 прямо доручив МЗС України поінформувати Генерального секретаря ООН та відповідних іноземних офіційних осіб про ті обмеження прав і свобод, які є відхиленням від міжнародних зобов'язань. На офіційному ресурсі Ради Європи відображено чинні нотифікації України за статтею 15 Конвенції.

Для України релевантними є й стандарти НАТО у сфері стійкості, кіберзахисту й належного [79]. Їх слід розуміти не як безпосередні джерела українських обмежень прав, а як стандарти політики й інституційної спроможності. НАТО в офіційних документах розглядає *resilience* як першу лінію стримування й оборони, виділяє *baseline requirements for national resilience*, закликає до посилення цивільної готовності, а у сфері *cyber defence* — до здатності держав обороняти себе в кіберпросторі так само, як на морі, суші та в повітрі. Для українського воєнного стану ці стандарти мають аналітичну цінність як орієнтири сумісності: вони підказують, що законний *special regime* має не лише обмежувати, а й підвищувати

стійкість інститутів, мереж, комунікацій, логістики, критичної інфраструктури та управлінських процедур. Це вже не норма безпосередньої дії, а нормативно-політичний benchmark.

Воєнний стан у XXI столітті не може зводитися до регулювання пересування військ і цивільних. Українське законодавство вже інтегрувало це розуміння: Закон «Про оборону України» передбачає [171], що у разі агресії Збройні Сили України та інші військові формування можуть розпочинати воєнні дії, у тому числі спеціальні операції — розвідувальні, інформаційно-психологічні тощо — у кіберпросторі. Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає кібербезпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави у кіберпросторі [174]. На рівні стратегічних документів Указ № 447/2021 ввів у дію Стратегію кібербезпеки України, а Указ № 685/2021 — Стратегію інформаційної безпеки, яка прямо називає забезпечення інформаційної безпеки однією з найважливіших функцій держави.

У цьому сенсі воєнний стан виступає рамковим режимом, усередині якого об'єднуються кілька взаємопідсилюючих підсистем: оборона, кібероборона, інформаційна безпека, критична інфраструктура, мобілізація і публічне адміністрування. Це особливо помітно в частині статті 8 Закону № 389-VIII [176], яка серед заходів воєнного стану прямо передбачає особливий режим охорони критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення. Тобто сучасне правове розуміння воєнного стану охоплює не лише “військовий фронт”, а й мережеві, цифрові, логістичні й комунікаційні виміри війни.

Важливий і компонент кіберзлочинності та міжнародної кооперації. Офіційний портал кіберполіції України визначає серед її завдань реагування на запити зарубіжних партнерів, що надходять каналами Національної цілодобової мережі контактних пунктів, а отже, адміністративно-правове регулювання кіберпростору в умовах воєнного стану неминує має транснаціональний вимір. У поєднанні з положеннями Закону про національний спротив, який відносить до правової основи національного спротиву також міжнародні договори, це дає

підстави говорити про зростання ролі міжнародного адміністративного співробітництва в безпековому сегменті публічного управління.

Не менш складним є антикорупційний вимір. Закон України «Про запобігання корупції» продовжує діяти і під час воєнного стану; тобто special regime не скасовує загальний антикорупційний стандарт доброчесності, запобігання конфлікту інтересів, деклараційної інфраструктури, антикорупційної експертизи і відповідальності. Однак воєнний стан радикально ускладнює практику реалізації цих вимог, оскільки вимагає швидких закупівель, спрощених процедур і режимів захисту інформації. Закон про воєнний стан прямо наділив Кабінет Міністрів правом визначати особливості оборонних і публічних закупівель із забезпеченням захищеності державних замовників і замовників від воєнних загроз. На виконання цієї норми Уряд прийняв постанови № 169 і № 1178, що стали ключовими елементами тимчасового закупівельного режиму під час війни.

Саме тут особливо корисними виявляються стандарти НАТО Building Integrity. Офіційні документи Альянсу наголошують на прозорості, підзвітності, integrity та prevention of corruption у секторі оборони і пов'язаної безпеки. Для України це важливо не лише як зовнішній benchmark, а як практичне нагадування про те, що “переможна ефективність” і “належне врядування” не повинні розводитися по різних полюсах. Чим ширшими є дискреційні повноваження та чим нижчий рівень публічності у сфері закупівель, кадрових рішень чи розподілу ресурсів, тим вищим стає ризик зловживань. Саме тому сучасна українська наука обґрунтовано наголошує на потребі зберігати баланс між національною безпекою, відкритістю, підзвітністю та механізмами адміністративного оскарження.

Практика 2014–2024 років показує ще одну закономірність: воєнний стан поступово перетворюється з “акт-одноденки” на тривалий правовий порядок, що потребує не лише кризових, а й стабілізаційних рішень. Саме тому до Закону № 389-VIII було внесено велику кількість змін [176], а в 2024 році — додатково посилено координацію мобілізаційних заходів обласними військовими адміністраціями. Ця еволюція свідчить про трансформацію режиму від короткострокової оборонної реакції до довготривалої правової інфраструктури воєнної державності. На рівні

публічного управління це означає, що правове регулювання має переходити від логіки *ad hoc* до логіки передбачуваного, процедурно забезпеченого *special governance*.

Із суто прикладного погляду це породжує кілька висновків для правозастосувача. По-перше, кожне втручання в права людини має бути “прив’язане” до конкретної норми Конституції, Закону № 389-VIII та указу Президента [248], [176]. По-друге, акти військового командування і військових адміністрацій мають оцінюватися не тільки через призму доцільності, а й через критерії компетенції, процедури, пропорційності та належної мети. По-третє, адміністративна централізація під час війни не скасовує ані судового контролю, ані потреби в збереженні розумного рівня прозорості, обліку, аудиту та *after-action accountability*. Інакше воєнний стан із режиму захисту державності ризикує перетворитися на режим ерозії правової держави — а саме цього українська Конституція не допускає.

Воєнний стан у праві України слід визначати як особливий конституційно легітимований правовий режим, що має комплексну міжгалузеву природу, але функціонально тяжіє до адміністративного права, оскільки саме через адміністративно-правові механізми відбуваються його запровадження, інституційне забезпечення, владна координація, реалізація заходів, контроль і припинення. Закон № 389-VIII формує для цього режиму чітку нормативну архітектуру: підстави, процедуру введення і скасування, коло суб’єктів, перелік обмежуваних прав, межі тимчасового втручання в статус приватних осіб, режим джерел права і гарантії функціонування судової влади [176].

Воєнний стан відрізняється від надзвичайного стану за підставами, функціональною метою, інтенсивністю залучення військового компонента, інституційною роллю військового командування і військових адміністрацій, а також за моделлю строковості. Надзвичайний стан спрямований передусім на відновлення безпеки населення, порядку і нормального функціонування держави в умовах катастроф чи внутрішніх криз; воєнний стан — на відвернення і відсіч збройній агресії та забезпечення національної безпеки. Саме ця відмінність пояснює, чому

воєнний стан займає особливе місце серед special legal regimes українського публічного права.

У системі адміністративного права воєнний стан слід розглядати як режимне “ядро” кризового публічного адміністрування. Він змінює не тільки компетенцію органів, а й моделі управління територіями, логіку взаємодії між центральною і місцевою владою, режим дії підзаконних актів, процедури закупівель, правила мобілізації, роль територіальної оборони, кібербезпекові та інформаційні механізми, а також рівень відкритості влади. Саме тому подальший розвиток адміністративного законодавства в цій сфері має бути спрямований на підвищення процедурної визначеності, інституційної стійкості й after-war accountability, а не лише на розширення управлінської дискреції.

Конституційні та міжнародно-правові гарантії залишаються чинними і в умовах війни. Ні Конституція, ні Закон № 389-VIII не дозволяють необмеженого звуження прав [248]; КСУ вимагає законодавчої форми, пропорційності і строковості обмежень, а також підкреслює недоторканність повноважень судів. Верховний Суд, своєю чергою, виробив практичні стандарти проти автоматизму: ані процесуальні строки, ані прикордонні рішення, ані інші адміністративні дії не повинні оцінюватися за логікою “раз війна — значить дозволено все”. Отже, правова природа воєнного стану полягає не в скасуванні rule of law, а в його кризовій, але все ж правовій модифікації.

1.3. Джерела адміністративно-правового регулювання воєнного стану в Україні

Джерела адміністративно-правового регулювання воєнного стану в Україні утворюють не ізольований масив окремих актів, а багаторівневу систему, у якій взаємодіють Конституція України, закони, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади, акти військового командування, розпорядження військових адміністрацій, міжнародні договори, норми міжнародного гуманітарного права, практика Конституційного Суду України, Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Для адміністративного

права це має особливе значення, оскільки саме в цій галузі концентруються питання компетенції органів публічної влади, процедур реалізації владних повноважень, тимчасового обмеження прав, адміністративного примусу, координації сектору безпеки й оборони та меж судового контролю за діями держави під час воєнного стану.

У доктринальному плані джерела адміністративного права в Україні традиційно пов'язують передусім із нормативно-правовими актами, але сучасна наука дедалі переконливіше виходить за межі суто нормативістського підходу і включає до системи джерел також міжнародні договори, судову практику, акти тлумачення та інші форми зовнішнього виразу адміністративно-правових приписів. Це особливо помітно в умовах війни, коли фактична ефективність правового режиму залежить не лише від наявності закону, а й від того, як він конкретизований підзаконними процедурами, як витлумачений судами, як співвіднесений з міжнародними зобов'язаннями України та як реалізований у адміністративній практиці військового командування і військових адміністрацій.

Конституційний каркас цієї системи задають, насамперед, статті 8, 9, 17, 19, 55, 64, 85, 92, 106 і 107 Конституції України [248]. Саме з них випливають базові правила: пріоритет Конституції; включення чинних міжнародних договорів до складу національного законодавства; виключно законодавчий характер визначення прав і свобод і відповідальності; судовий захист прав; вичерпність та строковість обмежень прав у стані війни; конституційна процедура введення воєнного стану Президентом із затвердженням Верховною Радою України. Звідси ж походить принципова заборона підміняти закон підзаконним регулюванням там, де йдеться про обмеження конституційних прав і свобод.

Ключовим спеціальним законом є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року [176]. Він визначає поняття воєнного стану, коло суб'єктів його забезпечення, процедуру введення, перелік можливих заходів режиму, механізм утворення військових адміністрацій, особливості діяльності Кабінету Міністрів України, інших органів публічної влади та судів. Сам режим у 2022 році був введений Указом Президента України №

64/2022, який набрав чинності одночасно із Законом України № 2102-ІХ про його затвердження; надалі дія воєнного стану неодноразово продовжувалася. Це означає, що джерельна система воєнного стану має змішаний конституційно-законодавчий характер: її “пусковим механізмом” є указ Президента [176], але його юридична дійсність у цій сфері невіддільна від парламентського затвердження та законодавчого обрамлення режиму.

Водночас практика останніх років показала, що найбільш складні проблеми виникають не на рівні проголошення воєнного стану, а на рівні деталізації повноважень і взаємодії джерел: між законом і підзаконними актами; між військовим командуванням і військовими адміністраціями; між внутрішнім законодавством і міжнародними стандартами захисту прав людини; між потребами публічної безпеки та обов’язком дотримуватися належної адміністративної процедури. Верховний Суд уже сформував важливі висновки щодо меж повноважень військових адміністрацій при примусовому відчуженні майна [294], а Конституційний Суд України чітко вказав: обмеження конституційних прав і свобод можуть встановлюватися лише законом, а не підзаконним актом. Саме ця теза повинна бути методологічним орієнтиром для оцінки всіх джерел адміністративно-правового регулювання воєнного стану.

У науці адміністративного права поняття «джерело права» використовується щонайменше у двох сенсах: широкому — як форма зовнішнього виразу й легітимації адміністративно-правових норм; і вузькому — як офіційний юридичний носій загальнообов’язкового правила поведінки, виданий або санкціонований уповноваженим публічним суб’єктом. Сучасні українські дослідження підкреслюють, що категорія джерел адміністративного права вже не може зводитися лише до формально ухвалених нормативно-правових актів, хоча саме вони залишаються її ядром. У працях О. Константого, Ю. Цуркаленко, А. Деточки обґрунтовується розширене бачення системи джерел [193], до якої, окрім Конституції, законів і підзаконних актів, включаються міжнародні договори, акти конституційної та судової юрисдикції, практика ЄСПЛ і, в окремих підходах, навіть м’яке право як орієнтир адміністративної діяльності.

Для теми воєнного стану доцільно відрізнити джерела адміністративного права від джерел адміністративно-правового регулювання. Перше поняття є вузьким і тяжіє до форми існування правових норм. Друге — ширше, бо охоплює не лише нормативні акти, а й індивідуальні адміністративні акти, процедурні рішення, акти тлумачення, усталену судову практику та адміністративну практику виконання режиму. Така диференціація має не термінологічне, а прикладне значення: порядок перевірки документів, встановлення комендантської години, запровадження спеціального режиму в'їзду і виїзду, формування переліку територій бойових дій, відновлення декларування посадовців, публічні закупівлі в умовах війни — усе це у реальному правозастосуванні регулюється не одним законом, а сукупністю законів, постанов, наказів, розпоряджень і судових орієнтирів.

Домінування нормативно-правового акта в системі джерел адміністративного права пояснюється природою самої галузі: адміністративне право регулює публічно-владну діяльність органів держави та місцевого самоврядування, а тому потребує високого рівня формалізації, компетенційної визначеності та ієрархічності. Не випадково сучасні роботи про джерела адміністративного права серед основних їхніх ознак називають нормативність, формалізованість, офіційність, доступність, ієрархічність і системність. Під час воєнного стану ці властивості стають критичними: чим вищий рівень втручання у права людини або у сферу приватної автономії, тим вищим за юридичною силою має бути джерело такого втручання.

Ієрархія джерел адміністративного права в Україні виводиться насамперед із Конституції України [248], а не з єдиного кодифікованого закону про нормативно-правові акти. Конституція проголошує принцип верховенства права і власну найвищу юридичну силу; органи державної влади можуть діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, передбачені Конституцією та законами; права і свободи людини, гарантії цих прав, а також діяння, що є адміністративними правопорушеннями, і відповідальність за них визначаються виключно законами України. Отже, для адміністративно-правового регулювання воєнного стану базовим є не просто правило *subordinatio*, а конституційний імператив: підзаконне регулювання допустиме лише в межах і на виконання закону.

Додаткове значення для сучасної архітектури джерел має Закон України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX [173]. Сам факт його ухвалення свідчить про спробу держави впорядкувати загальні засади правотворення, систематизації її якості законодавства, хоча на практиці джерельна структура регулювання воєнного стану все ще залишається розпорошеною між численними актами різної сили та різних галузевих режимів. Для адміністративного права це означає, що формальна ієрархія не скасовує проблеми матеріальної узгодженості: два акти можуть не суперечити один одному “по вертикалі”, але створювати функціональні колізії “по горизонталі” між безпекою, мобілізацією, бюджетом, закупівлями, правами людини і процедурою.

Особливо важливою для воєнного стану є межа між нормативним актом і адміністративним актом. Закон України «Про адміністративну процедуру» визначає адміністративну процедуру як встановлений законом порядок розгляду та вирішення справи, а адміністративний акт — як рішення або юридично значущу дію індивідуального характеру, прийняту адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямовану на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав і обов’язків окремої особи [321]. Це означає, що не кожен акт військової адміністрації чи міністерства є джерелом права в нормативному сенсі; значна частина рішень під час воєнного стану має індивідуальний характер і підлягає оцінці не як нормативне джерело, а як результат застосування норм у конкретній справі.

Саме тому для дисертаційного аналізу доречно говорити про дворівневу модель джерел регулювання воєнного стану. Перший рівень — це нормативно-правові джерела: Конституція, міжнародні договори, закони, укази, постанови, накази, стратегічні документи. Другий рівень — джерела адміністративної реалізації: адміністративні акти, оперативні рішення військового командування, розпорядження начальників військових адміністрацій, акти перевірки, рішення про відмову чи дозвіл, акти примусового відчуження, адміністративні процедури та судові висновки, що дисциплінують правозастосування. Без другого рівня перший залишається декларативним; без першого другий втрачає легітимність.

Під час воєнного стану адміністративно-правове регулювання має виразно поліцентричний характер. Проте цей поліцентризм не означає рівність джерел: будь-який підзаконний акт, адміністративний акт або оперативне рішення мають оцінюватися через конституційно-законодавчий “фільтр” компетенції, законності, необхідності та пропорційності. Саме в такому розумінні воєнний стан не скасовує загальних правил адміністративного права, а навпаки — робить їх застосування більш вимогливим.

Конституційні засади воєнного стану є відправною точкою для всієї подальшої конструкції джерел. Стаття 8 Конституції України закріплює принцип верховенства права і найвищу юридичну силу Конституції; стаття 19 встановлює засаду законності діяльності держави; стаття 17 відносить захист суверенітету, територіальної цілісності, а також економічної та інформаційної безпеки до найважливіших функцій держави; стаття 55 гарантує судовий захист; стаття 64 допускає лише окремі, строкові обмеження прав у воєнному або надзвичайному стані та одночасно містить перелік прав, що не можуть бути обмежені. Це означає, що адміністративно-правовий режим воєнного стану конституційно мислиться не як “правовий вакуум”, а як спеціальний режим дії права, у якому звичайні гарантії не зникають, а модифікуються в межах, дозволених Основним Законом [248].

Ключовими для процедури введення воєнного стану є статті 85 і 106 Конституції України [248]. Президент приймає відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні [303] або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу або небезпеки державній незалежності; Верховна Рада протягом двох днів із моменту звернення Президента затверджує такий указ. Тим самим Конституція закріплює змішану модель: ініціатива і оперативність — за Президентом як главою держави та Верховним Головнокомандувачем, а демократична легітимація та контроль — за парламентом. Звідси випливає фундаментальний висновок: юридичним джерелом введення воєнного стану є не лише указ, а спільна конституційна конструкція «указ Президента + закон про його затвердження».

Фактичним запуском сучасного режиму став Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [303], який був того ж дня

затверджений Законом України № 2102-ІХ. Указ визначив момент введення режиму, територію його дії, перелік конституційних прав, які можуть тимчасово обмежуватися, і загальний зв'язок із заходами, передбаченими Законом «Про правовий режим воєнного стану» [176]. У теоретичному сенсі цей указ має подвійну правову природу: як конституційний акт він індивідуалізує факт введення режиму; як акт нормативного змісту — окреслює рамку майбутнього адміністративного регулювання для органів публічної влади, суб'єктів господарювання та приватних осіб.

Спеціальне законодавче ядро утворює Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII [176]. За офіційним визначенням, воєнний стан — це особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод та прав і законних інтересів юридичних осіб. Саме цей закон визначає суб'єктний склад режиму, порядок утворення військових адміністрацій, коло можливих заходів, діяльність Кабінету Міністрів України, а також те, що правосуддя в умовах воєнного стану здійснюється лише судами і скорочення чи прискорення форм судочинства не допускається.

Законодавчий масив, що забезпечує функціонування воєнного стану, не обмежується спеціальним законом. В адміністративно-правовому аспекті до його “першого кола” належать: Закон України «Про оборону України», який встановлює засади оборони держави та повноваження органів влади у сфері оборони [171]; Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [166], який визначає правові основи мобілізаційних заходів; Закон України «Про Збройні Сили України» [161]; Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [175]; Закон України «Про військово-цивільні адміністрації»; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [164]; а з 2022–2024 років також Закон України «Про адміністративну процедуру» та Закон № 4017-ІХ, який гармонізує галузеве

законодавство з новою процедурною моделлю. Саме ця сукупність законів визначає компетенційні межі публічної влади, порядок прийняття рішень, процедурні гарантії та форми участі адресатів адміністративних рішень.

Роль Кримінального кодексу [150] України та Кодексу України про адміністративні правопорушення [147] в цій системі є спеціальною, але не допоміжною в другорядному сенсі. Вони не “вводять” воєнний стан і не визначають його режимово-організаційне наповнення, однак забезпечують охорону воєнного режиму через механізми кримінальної та адміністративної відповідальності. Кримінальний кодекс [150] містить, зокрема, склади, пов’язані з ухиленням від призову під час мобілізації, а КУпАП [147] дає загальне поняття адміністративного правопорушення як посягання, *inter alia*, на права і свободи громадян та встановлений порядок управління. Отже, ці кодекси є джерелами не стільки режимоутворювальних правил, скільки режимозахисних санкцій.

Не менш важливим є блок актів, що формують сучасну адміністративну інфраструктуру безпеки: Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [174], Закон України «Про критичну інфраструктуру» [163], Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», Закон України «Про державну таємницю», Закон України «Про запобігання корупції». Усі вони не є законами про воєнний стан у вузькому значенні, але саме через них воєнний стан отримує предметну конкретизацію у сферах публічної безпеки, кібероборони, режиму доступу до інформації, захисту державних ресурсів, антикорупційних механізмів і сталості критичної інфраструктури. Тому для адміністративно-правового аналізу вони належать до кола прямих і опосередкованих джерел регулювання воєнного стану.

Підзаконні джерела адміністративно-правового регулювання воєнного стану мають вирішальне значення для практичної керованості режиму. Якщо закон визначає “що може бути зроблено” і “ким”, то підзаконний акт здебільшого відповідає на питання “як саме це має бути зроблено”. У цьому сенсі укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств і локальні акти

військових адміністрацій є не факультативним додатком до спеціального закону, а реальним механізмом його щоденного впровадження. Проте їхня юридична чинність повністю залежить від дотримання двох умов: наявності законної делегації та відсутності виходу за межі компетенції.

Указ Президента України № 64/2022 про введення воєнного стану є базовим підзаконним актом конституційного рівня у цій сфері. На відміну від звичайних указів, він не просто реалізує президентські повноваження в межах поточного управління, а активує особливий правовий режим загальнодержавного масштабу. Надалі Президент видавав також укази про утворення військових адміністрацій: зокрема, № 68/2022 щодо обласних військових адміністрацій, а також численні укази про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Запорізькій, Харківській, Луганській, Херсонській, Донецькій та інших областях. Через ці акти президентська нормотворчість забезпечує територіалізацію воєнного режиму і створює спеціальних суб'єктів публічного управління.

Окрему підгрупу президентських актів становлять стратегічні укази у сфері кібероборони та інформаційної безпеки: № 446/2021 щодо невідкладних заходів з кібероборони держави, № 447/2021 про Стратегію кібербезпеки України, № 685/2021 про Стратегію інформаційної безпеки [158]. Їх юридична природа відрізняється від указу про введення воєнного стану: вони не вводять режим і не обмежують самі по собі права людини, але створюють стратегічні рамки й координувальні орієнтири для адміністративної діяльності сектору безпеки. З огляду на статтю 107 Конституції саме через такі укази в правову систему інкорпорується рішення Ради національної безпеки і оборони України.

Найбільш показовими для воєнного стану є постанови Кабінету Міністрів України, які трансформують загальний законодавчий мандат у конкретні адміністративні процедури. Так, постанова № 1455 від 29 грудня 2021 року затвердила Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців, осіб без громадянства та руху транспортних засобів у місцевостях, де введено воєнний стан. У самій постанові зазначено, що ці заходи здійснюються військовим командуванням разом із

військовими адміністраціями або із залученням органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Саме тут видно класичну адміністративно-правову функцію урядового акта: він не придумує новий вид обмеження, а процедурно забезпечує реалізацію передбаченого законом заходу.

Постанова Кабінету Міністрів України № 1456 того ж дня затвердила Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Її нормативний зміст істотно зачіпає сферу приватності, свободи пересування та недоторканності житла, а тому особливо гостро постає питання її джерельної легітимності. У світлі позиції Конституційного Суду України це допустимо лише тому, що така постанова спирається на законодавчу делегацію й не може виходити за “коридор”, окреслений Конституцією та законом. Інакше кажучи, процедура допустима, але лише як процедура реалізації вже передбаченого законом режимового заходу, а не як самостійне джерело нового обмеження права.

Не менш значущою є постанова Кабінету Міністрів України № 1178 від 12 жовтня 2022 року, яка встановила особливості здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану та 90 днів після його припинення або скасування. Її значення для адміністративного права полягає не лише в закупівельній сфері. Вона демонструє, як воєнний стан стає підставою для створення тимчасово модифікованого адміністративного режиму в окремому секторі публічного адміністрування, де поєднуються вимоги оперативності, безпеки, конкуренції, прозорості та захисту замовників від воєнних ризиків. Це типовий приклад того, як воєнний стан “пронизує” інші галузі адміністративного регулювання, не змінюючи їхньої галузевої природи, але коригуючи процедури.

Для антикорупційної та фінансово-контрольної сфери показовою є постанова Кабінету Міністрів України № 561 від 7 травня 2022 року «Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану». Її текст прямо вказує на правову основу у вигляді статті 12-1 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176] та Указу Президента № 64/2022. Таким чином, урядова

нормотворчість тут виконує функцію адаптації стандартних механізмів фінансового контролю до умов війни без виходу за межі джерел вищої юридичної сили.

Накази центральних органів виконавчої влади становлять наступний рівень джерельної конкретизації. Особливо важливим є наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 309 від 22 грудня 2022 року, а згодом наказ Міністерства розвитку громад та територій України № 376 від 28 лютого 2025 року, якими затверджувався та оновлювався перелік територій, на яких ведуться або велися бойові дії чи які тимчасово окуповані Російською Федерацією. Ці накази мають не просто довідкове значення: від них залежить застосування численних адміністративних, соціальних, бюджетних, податкових, доказових і процедурних режимів. Тому в системі джерел воєнного стану вони виступають як галузеві спеціалізовані нормативні акти високої практичної ваги.

Нормативна база Міністерства оборони України також наповнює систему джерел воєнного стану, хоча значна частина таких актів має спеціальний або навіть обмежений у доступі характер. Офіційний реєстр наказів МОУ свідчить про постійну нормотворчу роботу міністерства, а нові акти часто спрямовані на стандартизацію управління, медичного забезпечення, військової служби правопорядку, освіти, логістики та взаємосумісності з НАТО. Через приписи Закону «Про державну таємницю» частина оперативних актів військового управління та військового командування не може бути загальнодоступною; це не виводить їх із системи джерел регулювання, але обмежує їх публічну верифікацію й посилює вимоги до парламентського, судового та внутрішньовідомчого контролю [330]. Це — висновок, який випливає із поєднання режиму державної таємниці з природою військового управління.

В умовах воєнного стану особливої ваги набуває правотворчість начальників військових адміністрацій. Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] передбачає утворення військових адміністрацій; укази Президента створюють конкретні обласні, районні та міські військові адміністрації; а на рівні практики начальники таких адміністрацій видають розпорядження із бюджетних, гуманітарних, сервісних, інфраструктурних та безпекових питань. Офіційні сайти

військових адміністрацій містять численні приклади таких актів, зокрема розпорядження начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 08 вересня 2025 року № 461 про зміни до порядку використання коштів, а також інші локальні акти щодо організації прийому громадян і адміністративних послуг.

Однак локальна нормотворчість військових адміністрацій має суворі матеріальні межі. Верховний Суд у справі № 910/10009/22 підкреслив, що обласна військова адміністрація не належить до військового командування у розумінні статті 3 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176] або до військового формування згідно із Законом «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [166], а тому не наділена правами, передбаченими статтею 4 Закону № 4765-VI, для ухвалення рішення про примусове відчуження чи вилучення майна. Це рішення має ключове джерельне значення: воно фактично провело судову межу між локальним адміністративним управлінням і власне військовими владними повноваженнями.

Звідси випливає принципове положення: локальні акти військових адміністрацій є важливими джерелами адміністративно-правового регулювання, але лише у межах делегованих законом і указом повноважень. Вони не можуть компенсувати прогалини закону шляхом самостійного створення нових обмежень прав, нових видів примусу або нових режимових заборон. Там, де закон мовчить, військова адміністрація не може “дописувати” зміст воєнного стану власним розпорядженням. Саме в цьому проявляється справжня дія статті 19 Конституції та позиції КСУ про пріоритет закону при обмеженні прав.

Джерела адміністративно-правового регулювання воєнного стану в Україні становлять ієрархічно організовану, але функціонально складну систему, в якій ключове місце посідає Конституція України як джерело верховних меж воєнного правопорядку. Саме конституційні приписи визначають, хто і в який спосіб вводить воєнний стан, які права можуть бути обмежені, які права не можуть бути обмежені ніколи, і якою є роль парламенту, уряду, судів та РНБО у механізмі безпеки.

Спеціальний законодавчий каркас формують Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] та пов’язаний із ним комплекс оборонних, мобілізаційних, адміністративно-процедурних, кібербезпекових, інформаційних,

антикорупційних і матеріально-правових актів. Цей каркас доводить, що воєнний стан в Україні є не одиничним режимовим актом, а багатосекторним правовим режимом, який інтегрує норми адміністративного, конституційного, фінансового, інформаційного та безпекового права.

Підзаконні акти Президента, Кабінету Міністрів України, міністерств і військових адміністрацій мають вирішальне практичне значення, але їхня правова легітимність залежить від суворого дотримання меж делегації. Конституційний Суд України та Верховний Суд сформували ключовий стандарт для всієї системи: обмеження прав і свобод може встановлюватися лише законом, а компетенція спеціальних органів воєнного часу не може презюмуватися — вона повинна прямо впливати з акта належної юридичної сили.

Міжнародне гуманітарне право, ЄКПЛ, МПГПП, Будапештська конвенція та пов'язані з ними механізми дерогації, співробітництва і контролю утворюють обов'язковий зовнішній вимір цієї системи. Натомість НАТОвські стандарти мають для України не самовиконувальний, а імплементаційний характер: вони стають юридично релевантними лише через включення до внутрішніх актів. Це дає підставу розглядати міжнародний блок джерел воєнного стану як диференційований: договори — як частину національного законодавства; гуманітарне право — як імперативний режим поведінки у війні; стандарти НАТО — як стратегічно значущий, але переважно техніко-організаційний шар регулювання.

Головні напрями вдосконалення системи джерел — систематизація, чітке розмежування компетенцій, посилення процедурних гарантій, законодавче закріплення найчутливіших обмежень прав, усунення міжнародно-правових прогалин у сфері кібердоказів і підвищення публічної доступності територіальних актів військових адміністрацій. Лише за таких умов воєнний стан залишатиметься не режимом винятку від права, а режимом підвищеної вимогливості до якості права.

Висновки до першого розділу

Проведене дослідження теоретико-правових засад адміністративно-правового регулювання особливого правового режиму воєнного стану в Україні дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків.

По-перше, встановлено, що воєнний стан є особливим правовим режимом, який запроваджується в умовах збройної агресії, загрози нападу або небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності держави. Його специфіка полягає у тимчасовому розширенні повноважень органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, а також у можливості встановлення визначених законом обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина з метою забезпечення оборони держави, громадської безпеки й національних інтересів.

По-друге, доведено, що адміністративно-правове регулювання воєнного стану являє собою складний багаторівневий механізм правового впливу, який забезпечує організацію та функціонування системи публічного управління в умовах надзвичайних викликів воєнного характеру. Його зміст охоплює сукупність адміністративно-правових норм, принципів, інститутів, форм і методів діяльності суб'єктів публічної адміністрації, спрямованих на реалізацію завдань оборони держави, підтримання правопорядку, захисту населення та забезпечення безперервності функціонування державного механізму.

По-третє, встановлено, що адміністративно-правове регулювання воєнного стану характеризується комплексністю та міжгалузевим характером. Незважаючи на провідну роль адміністративного права у визначенні порядку діяльності органів публічної влади, відповідний механізм регулювання перебуває у взаємозв'язку з нормами конституційного, військового, інформаційного, фінансового, трудового, кримінального та міжнародного права. Такий міжгалузевий характер забезпечує цілісність правового впливу на суспільні відносини, що виникають під час дії воєнного стану.

По-четверте, обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання воєнного стану базується на системі спеціальних принципів, серед яких визначальне значення мають принципи верховенства права, законності, пропорційності,

обґрунтованості обмежень прав людини, пріоритетності захисту національної безпеки, координації діяльності суб'єктів владних повноважень, відповідальності органів публічної влади та дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини.

По-п'яте, встановлено, що система джерел адміністративно-правового регулювання воєнного стану має ієрархічну структуру та охоплює нормативно-правові акти різної юридичної сили. Базове значення мають Конституція України та міжнародно-правові акти, що визначають засади обмеження прав людини в умовах надзвичайних обставин. Центральне місце серед спеціальних джерел займають Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176], Закон України «Про оборону України» [171], Закон України «Про національну безпеку України», а також інші законодавчі акти, що регламентують діяльність органів державної влади та військового управління в особливий період.

По-шосте, з'ясовано, що важливу роль у системі джерел адміністративно-правового регулювання воєнного стану відіграють акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, Генерального штабу Збройних Сил України та інших суб'єктів публічного управління, які конкретизують законодавчі положення та забезпечують оперативне реагування держави на виклики воєнного часу. Особливого значення такі акти набули після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році.

По-сьоме, доведено, що запровадження воєнного стану в Україні стало каталізатором масштабної трансформації національного законодавства, що виявилось у суттєвому розширенні нормативної бази у сфері оборони, безпеки, мобілізації, функціонування військових адміністрацій, цифровізації державного управління та забезпечення стійкості публічної влади. Водночас практика застосування відповідного законодавства засвідчила необхідність подальшого вдосконалення механізмів нормативного забезпечення діяльності суб'єктів публічної адміністрації в умовах воєнного стану.

По-восьме, встановлено, що розвиток адміністративно-правового регулювання воєнного стану має здійснюватися з урахуванням європейських правових стандартів, практики міжнародних організацій та досвіду демократичних держав щодо забезпечення балансу між потребами національної безпеки та гарантіями прав і свобод людини. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи публічного управління в особливих умовах та забезпеченню відповідності національного законодавства сучасним міжнародним вимогам.

Отже, адміністративно-правове регулювання особливого правового режиму воєнного стану є самостійним комплексним правовим інститутом, який забезпечує належне функціонування державного механізму в умовах збройної агресії та інших загроз національній безпеці. Його ефективність безпосередньо залежить від системності нормативно-правового забезпечення, узгодженості діяльності суб'єктів публічної влади та дотримання принципів демократичної правової держави навіть в умовах воєнного часу.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Система суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану

Для адміністративно-правового аналізу воєнного стану недостатньо простого переліку органів, які згадуються в законі. Потрібно виходити з того, що система суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану — це впорядкована сукупність органів і формувань, які: ухвалюють рішення про введення режиму; надають йому конституційну легітимність; забезпечують його нормативне, організаційне, військове, правоохоронне, мобілізаційне, ресурсне, територіальне та контрольне виконання; а також несуть юридичну відповідальність за законність і пропорційність застосованих заходів. Власне закон про воєнний стан розподіляє ці функції між Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Генеральним штабом, військовими адміністраціями, військовим командуванням та іншими залученими формуваннями й правоохоронними органами [312].

У вузькому значенні система охоплює ядро суб'єктів публічної влади, без дій яких воєнний стан або не може бути введений, або не може бути реалізований як юридично оформлений режим. До нього належать Президент України як суб'єкт указного запровадження та загального керівництва; Верховна Рада України як суб'єкт парламентського затвердження і подальшої законодавчої легітимації; Кабінет Міністрів України як суб'єкт урядового планування й організації діяльності виконавчої влади; Генеральний штаб і Головнокомандувач ЗСУ як суб'єкти стратегічного і безпосереднього військового керівництва; військові адміністрації як спеціальні тимчасові органи територіального управління; військове командування як блок суб'єктів практичного виконання заходів режиму. Саме цей блок формує «несучу конструкцію» правового режиму.

У широкому значенні до системи слід включати також Національну поліцію, СБУ, ДСНС, інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, сили територіальної оборони, добровольчі формування територіальних громад та міжнародних партнерів. Це не просто «дотичні»

інституції. Поліція гарантує публічну безпеку і порядок, охорону прав і свобод та протидію злочинності; ДСНС утворює цивільно-захисний компонент режиму; місцеве самоврядування або продовжує діяти, або його повноваження зливаються з компетенцією військових адміністрацій; сили територіальної оборони та добровольчі формування утворюють контур національного спротиву; міжнародні органи й партнери забезпечують зовнішню ресурсну підтримку, стандартизацію, правозахисний нагляд і міжнародно-правову комунікацію щодо допустимих відхилень від окремих зобов'язань.

Водночас українська модель принципово не ототожнює воєнний стан із ліквідацією цивільного конституційного ладу. Закон прямо встановлює, що повноваження Президента, Верховної Ради та судів не можуть бути обмежені, а правосуддя здійснюється лише судами; забороняються створення надзвичайних чи особливих судів, прискорення судочинства, зміна Конституції, вибори, референдуми, страйки та масові зібрання [248]. Отже, режим спрямований не на заміну конституційної держави «воєнною владою», а на її функціонування в особливому, більш концентрованому порядку. Саме цей принцип і становить головну відмінність правового режиму воєнного стану від фактичного стану військової диктатури.

Для повноти картини важливо врахувати й генетичний попередник сучасної системи — військово-цивільні адміністрації. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» був прийнятий у 2015 році як відповідь на потребу тимчасового державного управління в районах збройної агресії, де місцеве самоврядування не могло повноцінно функціонувати або де була потрібна посилена координація безпекових і цивільних дій [297, с. 56]. Саме ця модель стала інституційним «містком» між кризовим управлінням у зоні конфлікту 2014–2015 років і подальшим повномасштабним інститутом військових адміністрацій у 2022 році.

Президент України посідає центральне місце в архітектурі воєнного стану. Указ № 64/2022 прямо засвідчує, що рішення про введення воєнного стану приймається Президентом на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, а сам указ визначає момент початку режиму, межі допустимих

обмежень прав і дає уряду невідкладні доручення щодо введення в дію плану заходів. Сам закон про воєнний стан додатково закріплює, що в умовах цього режиму Президент здійснює загальне керівництво запровадженням та виконанням заходів, вирішує за пропозицією РНБО питання про залучення ЗСУ, інших військових формувань і правоохоронних органів, а також здійснює стратегічне керівництво через Генеральний штаб.

При цьому конституційно-адміністративний статус Президента не зводиться до «разового» запуску режиму. Закон прямо продовжує його повноваження у разі спливу строку президентської каденції під час воєнного стану до вступу на пост новообраного Президента після скасування режиму, а також дозволяє тимчасово відстороняти від посад і покладати виконання обов'язків на інших осіб щодо посад, призначення на які належить до президентських повноважень [331, с. 109]. Це означає, що Президент під час воєнного стану є одночасно суб'єктом конституційного тригера, стратегічного керівництва і кадрової безперервності вищої державної вертикалі.

Верховна Рада України є другим конституційним полюсом режиму. Конституція покладає на парламент обов'язок затвердити указ Президента про введення воєнного стану протягом двох днів з моменту звернення, а Закон № 2102-ІХ 24 лютого 2022 року саме так і затвердив указ № 64/2022. Закон про воєнний стан також вимагає, щоб Верховна Рада працювала в сесійному режимі, продовжує її повноваження у разі спливу строку каденції та спеціально наголошує, що її конституційні повноваження не можуть бути обмежені. Отже, парламент не «відходить убік», а навпаки, виконує функцію демократичної валідації надзвичайної концентрації публічної влади.

Більш того, у воєнний час роль Верховної Ради не обмежується законодавчим затвердженням указу. Закон дає парламенту змогу звільняти окремих посадових осіб шляхом висловлення недовіри за спрощеною процедурою в межах спеціального воєнного порядку. Це дуже показовий елемент: система підзвітності не ліквідується, а навпаки, переформатовується для підвищення оперативності. Парламент залишається осередком не лише легітимації, а й політичного контролю.

Кабінет Міністрів України утворює урядово-виконавчий блок системи. Закон про воєнний стан передбачає, що уряд працює відповідно до свого регламенту в умовах воєнного стану, розробляє і вводить у дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму, організовує та здійснює керівництво центральними й іншими органами виконавчої влади, а також визначає особливості оборонних і публічних закупівель з урахуванням воєнних загроз. В указі № 64/2022 Кабінету Міністрів прямо доручено невідкладно ввести в дію план заходів і забезпечити їх фінансування.

Така модель означає, що уряд є не просто «господарським забезпечувачем» воєнного стану, а його основним організатором у цивільно-адміністративному вимірі. Саме через Кабінет Міністрів централізовано працює система міністерств, служб, агентств, інспекцій та інших центральних органів виконавчої влади. Правила їх організації задаються законами «Про Кабінет Міністрів України» та «Про центральні органи виконавчої влади», а в умовах воєнного стану порядок взаємодії цього урядового блоку з військовим командуванням визначається Верховним Головнокомандувачем. У результаті в Україні формується не проста субординація «військові понад урядом», а складна конструкція функціонального переплетення командної й урядової вертикалей [292].

Міністерство оборони України займає особливе місце в цій системі, оскільки поєднує політичне, адміністративне та інституційно-оборонне забезпечення Збройних Сил. Закон «Про Збройні Сили України» визначає [161], що Міністр оборони здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво ЗСУ. Це означає, що Міністерство оборони не є органом оперативного бойового командування в чистому вигляді, але саме воно забезпечує реалізацію оборонної політики, адміністративне функціонування війська, його ресурсне забезпечення та інституційний розвиток. Положення про Міністерство оборони, затверджене постановою Кабінету Міністрів № 671, закріплює його місце як центрального органу виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері оборони.

Генеральний штаб Збройних Сил України та Головнокомандувач ЗСУ уособлюють військово-командний центр режиму. Закон «Про Збройні Сили України» закріплює [161], що Головнокомандувач є найвищою військовою посадовою особою у ЗСУ і здійснює через Генеральний штаб безпосереднє військове керівництво Збройними Силами. В особливий період Президент може здійснювати керівництво Збройними Силами та іншими військовими формуваннями через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є саме Генеральний штаб. Закон про воєнний стан додає, що Генеральний штаб бере участь у підготовці типового плану запровадження режиму, організовує підготовку та керує ЗСУ, іншими військовими формуваннями і правоохоронними органами під час виконання заходів воєнного стану, організовує діяльність військових адміністрацій та вносить до РНБО пропозиції щодо залучення інших формувань і правоохоронних органів.

Звідси випливає фундаментальний адміністративно-правовий висновок: у воєнний час Генеральний штаб — це не лише внутрішньовійськовий орган управління, а й міжсекторальний координаційний вузол, через який військова логіка транслюється на інші складові сил оборони і на спеціальні територіальні органи — військові адміністрації. Саме тому в українській моделі Генеральний штаб не можна зводити лише до «штабу війська»; це також інструмент правового режиму, який впливає на цивільну адміністрацію, мобілізацію та територіальне управління.

Збройні Сили України як інституція виступають не єдиним, але головним виконавцем силової складової режиму. Закон прямо визначає, що керівництво ЗСУ здійснює Президент як Верховний Головнокомандувач, а через Генеральний штаб реалізується безпосереднє військове керівництво. Укази 2018 і 2022 років показують, що при введенні воєнного стану саме військове командування разом з іншими органами повинне запроваджувати і здійснювати передбачені законом заходи, необхідні для оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [287, с. 6].

Служба безпеки України в системі воєнного стану виконує роль спеціального безпекового суб'єкта, чия участь у забезпеченні режиму має пряму нормативну

опору. Указ Президента № 393/2018 окремо включив СБУ до переліку суб'єктів військового командування та пов'язаних органів, які разом із МВС, іншими органами виконавчої влади й місцевим самоврядуванням повинні здійснювати заходи воєнного стану. Закон про воєнний стан передбачає, що утворені відповідно до законів військові формування та правоохоронні органи можуть бути залучені за рішенням РНБО, введеним у дію указом Президента, до виконання завдань цього режиму. Отже, у воєнний час СБУ є не периферійним, а нормативно прямо інтегрованим суб'єктом забезпечення державної безпеки в межах режиму.

Національна поліція України формує правоохоронно-поліцейський контур режиму. Закон «Про Національну поліцію» [169] визначає її завдання як надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та надання допомоги особам. У період дії воєнного стану законодавство додатково посилило її процесуальну і перевірочну роль: закон про воєнний стан в актуальній редакції вимагає від громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років мати при собі військово-обліковий документ разом із документом, що посвідчує особу, і пред'являти їх, зокрема, на вимогу поліцейського; офіційні роз'яснення Нацполіції 2024 року підтвердили застосування цих повноважень на практиці.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій утворює цивільно-захисний блок системи. Її місце впливає із Кодексу цивільного захисту України та Положення про ДСНС, затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 1052 [148]. У логіці воєнного стану саме цей суб'єкт забезпечує функціональний контур реагування на надзвичайні події, евакуацію, рятувальні та інші захисні дії, без яких територіальна стійкість і виживання цивільного населення були б неможливими. В адміністративно-правовому сенсі ДСНС є цивільним виконавчим суб'єктом спеціальної компетенції, інтегрованим у воєнний режим через урядову вертикаль і механізми міжвідомчої координації.

Військові адміністрації є, можливо, найхарактернішим спеціальним інститутом української моделі. Закон про воєнний стан встановлює, що вони у своїй діяльності керуються Конституцією, законами про оборону, мобілізацію, критичну

інфраструктуру та іншими нормативними актами; їхні повноваження здійснюються у порядку, визначеному для відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, але з урахуванням особливостей воєнного стану. Указ № 68/2022 24 лютого 2022 року утворив усі обласні військові адміністрації та встановив, що на базі існуючих обласних і Київської міської державних адміністрацій виникають відповідні військові адміністрації, а голови цих адміністрацій набувають статусу начальників військових адміністрацій [314].

Сутність військових адміністрацій полягає не тільки в заміні місцевих державних адміністрацій новою назвою. Вони є гібридними органами, що акумулюють частину державно-адміністративних і частину муніципальних повноважень. Закон передбачає, що начальником військової адміністрації населеного пункту може бути призначений відповідний сільський, селищний чи міський голова; окремі посади у військових адміністраціях можуть заміщуватися військовослужбовцями та працівниками правоохоронних органів; а спрямування, координація і контроль їхньої діяльності з питань оборони, громадської безпеки, порядку і здійснення заходів режиму покладаються на Генеральний штаб, тоді як з інших питань діє урядовий контроль. Це класичний приклад подвійної субординації — військової за безпековим функціоналом і цивільної за загальноадміністративним.

Органи місцевого самоврядування не зникають автоматично з введенням воєнного стану. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає [164], що самоврядування здійснюється територіальними громадами через ради та їхні виконавчі органи, а закон про воєнний стан покладає на органи місцевого самоврядування обов'язок сприяти діяльності військового командування та військових адміністрацій. Лише в окремих випадках, прямо передбачених законом, утворення військової адміністрації тягне припинення повноважень відповідної ради, її виконавчих органів, голови та інших посадових осіб. Тому співвідношення військових адміністрацій і місцевого самоврядування в Україні не є універсально замісним; воно варіюється залежно від території, безпекової ситуації та рішення про створення військової адміністрації.

Міжнародні актори доцільно розглядати як суб'єктів забезпечення у широкому, функціональному розумінні. Закон про воєнний стан і президентські укази не наділяють іноземні держави, НАТО, міжнародні організації чи гуманітарні структури владними повноваженнями всередині України; отже, у вузькому значенні вони не є внутрішніми суб'єктами режиму. Проте закон прямо передбачає міжнародно-правову комунікацію України про обмеження прав через Генерального секретаря ООН, а депозитарне повідомлення України від 1 березня 2022 року зафіксувало реалізацію цього обов'язку [80]. Водночас НАТО офіційно визначає себе як союз суверенних держав, що ухвалюють рішення консенсусом; для України це важливо як орієнтир того, що навіть у воєнній реальності зовнішня допомога має вплітатися в національну, а не наднаціональну модель прийняття рішень. Такий висновок щодо місця міжнародних акторів є аналітичним, але він спирається на характер українського законодавчого переліку суб'єктів і на офіційне розуміння природи НАТО та міжнародних процедур дерогації [82].

Українське законодавство про воєнний стан, попри високу концентрацію владних повноважень, містить чіткі юридичні межі такого посилення. По-перше, сам указ про введення воєнного стану визначає, які саме конституційні права можуть тимчасово обмежуватися, і посиляється на заходи, передбачені статтею 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176]. По-друге, Закон у статті 20 наголошує, що правовий статус і обмеження прав визначаються Конституцією та цим Законом, а права, передбачені частиною другою статті 64 Конституції [248], не можуть бути обмежені. По-третє, Закон прямо забороняє використовувати воєнний стан як підставу для тортур, нелюдського поводження чи захоплення влади. Це означає, що навіть у максимальній безпековій кризі діє правова логіка пропорційності та заборони свавілля.

Парламентський контроль реалізується передусім через конституційну вимогу затвердження указу Президента про введення воєнного стану, через безперервний сесійний режим роботи Верховної Ради, а також через збереження повного обсягу її конституційних повноважень. Додатково закон воєнного часу надає Верховній Раді інструмент висловлення недовіри окремим посадовим особам за спеціальною

процедурою. Парламент, таким чином, не просто запускає режим; він залишається суб'єктом політичного контролю за вищими посадовцями всередині режиму.

Судовий контроль зберігається як обов'язкова характеристика правового режиму. Закон прямо встановлює, що в умовах воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють лише на підставі Конституції та законів України, а їхні повноваження не можуть бути обмежені. Стаття 26 того самого Закону забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, не допускає створення надзвичайних та особливих судів і дозволяє, у разі неможливості здійснення правосуддя в певному суді, змінювати лише територіальну підсудність або місцезнаходження суду [248]. Отже, судова влада в умовах воєнного стану не «заморожується», а адаптується за рахунок організаційних, а не юрисдикційно-виняткових механізмів.

Адміністративний контроль має дві основні форми. Перша — міжвладна координація: Генеральний штаб і Кабінет Міністрів у різних предметних площинах спрямовують діяльність військових адміністрацій. Друга — спеціальний контроль РНБО: стаття 27 Закону покладає контроль за діяльністю військового командування, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану саме на Раду національної безпеки і оборони України. Адміністративно-правово це означає, що система не замикається сама на собі: навіть найсильніше «командне» ядро включене до окремого контуру міжорганного нагляду.

Помітним елементом воєнного коригування підзвітності стала кадрово-антикорупційна адаптація. З одного боку, воєнний режим дозволив спростити деякі кадрові процедури й призначення для забезпечення безперервності державної служби; з іншого — чинна редакція закону про воєнний стан містить наслідки неподання декларацій, документів для спеціальної перевірки та проходження таких перевірок після спливу визначених строків [152, с. 89]. Це свідчить, що законодавець не відмовився від антикорупційної логіки, а лише трансформував її в режим відкладеного, але обов'язкового контролю.

Міжнародно-правовий контроль проявляється насамперед через обов'язок держави повідомляти про відхилення від окремих зобов'язань за Міжнародним

пактом про громадянські і політичні права. Закон про воєнний стан окремо регулює порядок такого повідомлення через Генерального секретаря ООН, а указ № 64/2022 прямо доручив Міністерству закордонних справ здійснити відповідне інформування. Депозитарне повідомлення ООН від 1 березня 2022 року підтвердило, що Україна реалізувала цей міжнародно-правовий обов'язок. Тому контроль за режимом воєнного стану не обмежується внутрішніми інститутами; він також включений до міжнародного правозахисного контексту.

Нарешті, важливою гарантією стримування влади є механізм компенсації й повернення майна [147]. Закон передбачає, що примусове відчуження майна без попереднього повного відшкодування його вартості тягне наступне повне відшкодування, а якщо майно збереглося після скасування режиму, колишній власник може вимагати його повернення в судовому порядку. Це демонструє, що навіть найінтенсивніші втручання держави у сферу приватної власності при воєнному стані підлягають правовій компенсаційній корекції та судовому відновленню.

Початок російської агресії у 2014 році виявив системну прогалину в українському конституційно-адміністративному дизайні: держава не мала достатньо гнучкого й водночас законно оформленого інструменту територіального управління для районів, де звичайне місцеве самоврядування було дезорганізоване або не могло гарантувати безпеку. Відповіддю стала поява Закону «Про військово-цивільні адміністрації» 2015 року. Саме ця модель стала першим стабільним інституційним рішенням про поєднання безпекового й цивільного управління на місцях. З погляду генези сучасної системи це був не «тимчасовий виняток», а досвід, з якого виросла модель військових адміністрацій 2022 року [156].

Кейс 2018 року є принципово важливим для розуміння реального конституційного балансу в умовах воєнного стану. Указ № 393/2018 вводив воєнний стан строком на 30 діб у відповідь на акт російської агресії в районі Керченської протоки, а указ № 390/2018 ввів у дію рішення РНБО, яке спочатку пропонувало ширшу і тривалішу модель. Закон № 2630-VIII затвердив указ про воєнний стан із застереженням: режим поширювався лише на десять областей і внутрішні води

Азово-Керченської акваторії. Юридично це показало, що парламент не є «нотариусом» президентського рішення, а реально коригує масштаб режиму. Політико-правовий урок 2018 року полягає в тому, що навіть під час гострої безпекової загрози діє механізм парламентського обмеження надзвичайної концентрації влади.

Кейс 24 лютого 2022 року, навпаки, показав межу, за якою територіально обмежена модель вже не працює. Указ № 64/2022 ввів воєнний стан на всій території України з 05:30 24 лютого 2022 року; того самого дня Закон № 2102-IX затвердив цей указ; також того самого дня указ № 68/2022 розгорнув територіальний інфраструктурний каркас режиму, перетворивши обласні та районні державні адміністрації на військові адміністрації [211, с. 59]. Адміністративно-правовий сенс цього кейсу полягає в тому, що держава одночасно вирішила два завдання: легітимно запустила особливий режим і негайно забезпечила, щоб цей режим мав територіальних носіїв компетенції.

Подальша еволюція 2022–2024 років підтвердила, що воєнний стан в Україні з одноразового акту перетворився на режим довгого адміністративного циклу, який вимагав дедалі більшої деталізації. Законодавець уточнював підстави і наслідки кадрових призначень, поєднував спрощення процедур із антикорупційними відкладеними обов'язками, інституціоналізував національний спротив та територіальну оборону, а 2024 року додатково посилив роль обласних військових адміністрацій у координації мобілізаційних заходів і документальних перевірок. Це означає, що українська модель воєнного стану стала не стільки «режимом одного указу», скільки системою кумулятивного воєнного адміністративного права.

Практичний вузол проблем зосереджується на співвідношенні командування і цивільної адміністрації. Норми про подвійну координацію військових адміністрацій — Генеральним штабом у безпековій частині та Кабінетом Міністрів в інших питаннях — юридично виправдані, але на практиці вони створюють ризик компетенційного дублювання, різночитання та локальної нормативної неоднаковості. Це особливо відчутно там, де поряд діють начальник військової адміністрації, військовий комендант, органи поліції, територіальні центри

комплектування, СБУ і ще не усунуті з публічного поля органи місцевого самоврядування. Такий висновок є аналітичним, але безпосередньо впливає з чинної конструкції розщепленого керівництва, з розширення координаційної ролі ОВА у 2024 році та з обов'язку місцевого самоврядування сприяти військовому командуванню.

Другий практичний вузол — це юридична форма локальних обмежень і командних рішень. Воєнний стан неминуче продукує значну кількість локальних розпоряджень начальників військових адміністрацій, наказів військового командування, міжвідомчих доручень і режимних приписів. Проте загальна межа для них доволі жорстка: правовий статус і обмеження прав визначаються Конституцією та законом, а місцеві акти, що стосуються прав і свобод, які обмежуються через введення воєнного стану, тимчасово не застосовуються поза приписами законодавства про воєнний стан. Це означає, що локальний командний акт не може бути самостійним джерелом нових обмежень поза рамкою закону й указу. Саме тут проходить головна межа між правовим режимом і фактичною адміністративною дискрецією.

Третій блок проблем стосується мобілізації, документального контролю та взаємодії поліції з ТЦК та СП. Законодавчі зміни 2024 року і офіційні роз'яснення Національної поліції суттєво розширили практичну роль поліцейського компонента в перевірці військово-облікових документів. З одного боку, це підвищило керованість мобілізаційних процесів; з іншого — загострило питання меж поліцейської дискреції, правової визначеності перевірок, стандартизації взаємодії з іншими суб'єктами та сприйняття цих дій як заходів не лише безпеки, а й повсякденного адміністративного примусу. У дисертаційному сенсі тут проявляється одна з головних дилем воєнного адміністративного права: як поєднати ефективність примусу з вимогою правової ясності.

У порівняльному плані для України важливо уникати двох помилок. Перша — шукати у НАТО «модель воєнного стану», якої як такої не існує, оскільки НАТО є союзом суверенних держав, а не наднаціональною владою внутрішніх надзвичайних режимів. Друга — ототожнювати європейські та євроатлантичні орієнтири із

зменшенням ролі держави під час війни. Насправді корисний порівняльний урок інакший: криза вимагає сильного центру, але цей центр має діяти в межах конституційної процедури, збереження цивільних інститутів, контрольованої військової вертикалі та зрозумілої підзвітності. Саме в цьому сенсі українська модель — із парламентським затвердженням указу, неперервністю роботи судів і уряду, а також правовою інституціоналізацією територіального управління через військові адміністрації — уже містить важливі риси, сумісні з логікою демократичного цивільного контролю. Ця порівняльна оцінка є аналітичним висновком, оснований на офіційній природі НАТО як союзу суверенних держав і на українських конституційно-правових рішеннях.

Звідси впливають кілька рекомендацій для подальшого вдосконалення системи. По-перше, доцільно законодавчо деталізувати ієрархію та публічність локальних актів військового командування і військових адміністрацій, особливо тих, що фактично впливають на реалізацію прав. По-друге, слід чіткіше розмежувати компетенцію начальників військових адміністрацій, військових комендантів, територіальних центрів комплектування, поліції та органів місцевого самоврядування у спільних режимних ситуаціях. По-третє, варто уніфікувати міжвідомчі протоколи взаємодії ЗСУ, СБУ, поліції, ДСНС і місцевої влади на обласному та районному рівнях, щоб зменшити різноманітність практики. По-четверте, необхідно розширити цифрові реєстри воєнно-адміністративних актів і рішень, доступних для контролю та подальшого судового перегляду. По-п'яте, потрібно зберегти й розвивати поєднання оперативних кадрових рішень із відкладеними, але неминучими антикорупційними механізмами контролю. Усі ці пропозиції є авторськими висновками із виявлених нормативних конструкцій і практичних колізій.

У підсумку можна стверджувати, що система суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні має поліцентричний, але не хаотичний характер. Її ядро утворює зв'язка «Президент — Верховна Рада — Кабінет Міністрів — Генеральний штаб — військові адміністрації», навколо якої розташовані функціональні блоки правоохоронного, цивільно-захисного, територіально-

оборонного, муніципального та міжнародного забезпечення. Сильна сторона цієї моделі — збереження конституційної легітимності та неперервності влади під час війни. Її слабка сторона — високий ризик компетенційного дублювання на стику військового командування і цивільної адміністрації. Саме розв'язання цього вузла має стати одним із центральних напрямів подальшої реформи воєнного адміністративного законодавства України.

2.2. Адміністративно-правовий статус військового командування та Збройних Сил України в умовах воєнного стану

Конституційна основа адміністративно-правового статусу Збройних Сил України формується передусім статтями 1, 3, 8, 17, 64, 65, 85, 92, 106 і 107 Конституції України. Стаття 17 покладає оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності на Збройні Сили України, водночас прямо забороняючи використання Збройних Сил та інших військових формувань для обмеження прав і свобод громадян або для повалення конституційного ладу [248]. Стаття 64 допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного чи надзвичайного стану, але лише із зазначенням строку дії цих обмежень і за збереженням переліку прав, що не підлягають обмеженню. Стаття 106 наділяє Президента України повноваженнями Верховного Головнокомандувача, правом приймати рішення про використання Збройних Сил у разі збройної агресії, а також про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану. Верховна Рада України, своєю чергою, здійснює законодавче регулювання сфери оборони, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, затверджує бюджетні видатки і реалізує парламентський контроль.

Звідси випливає принципово важливий висновок для адміністративно-правової доктрини: конституційна заборона використання Збройних Сил для обмеження прав і свобод не заперечує їх участі у здійсненні законних заходів правового режиму воєнного стану, оскільки стаття 64 Конституції прямо допускає тимчасові обмеження прав, а закон спеціально визначає їх підстави, суб'єктів і процедури. Отже, правомірне виконання Збройними Силами та військовим

командуванням режимних заходів під час воєнного стану можливе лише за сукупності чотирьох умов: по-перше, наявності конституційної надзвичайної підстави; по-друге, спеціального закону; по-третє, указу Президента про введення воєнного стану з конкретизацією обмежень; по-четверте, дотримання принципу верховенства права і домірності. Саме така системна інтерпретація узгоджує статті 17 і 64 Конституції України.

На рівні спеціального законодавства статус Збройних Сил конкретизує Закон України «Про Збройні Сили України» [161]. Він закріплює, що діяльність Збройних Сил України ґрунтується на вірності конституційному обов'язку та військовій присязі, верховенстві права, законності й гуманності, повазі до людини та її конституційних прав і свобод, а також на відкритості для демократичного цивільного контролю. Отже, навіть у період воєнного стану правовий статус ЗСУ не перетворюється на суто силовий; він залишається правовим статусом публічного інституту, пов'язаним із правами людини, законністю, дисципліною, цивільно-військовим співробітництвом та підконтрольністю конституційним органам держави.

Закон України «Про оборону України» формує функціональну архітектуру військового управління [171]. У ньому органи військового управління визначені як Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій управління в межах компетенції. Той самий закон визначає, що в особливий період може бути створена Ставка Верховного Головнокомандувача як вищій колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави, а Генеральний штаб у цей період є її робочим органом. Таким чином, військове командування в адміністративно-правовому розумінні є не лише сукупністю посадових осіб, а інституційною системою органів військового управління, включених у загальнодержавний механізм воєнного керівництва.

Закон України «Про національну безпеку України» додає до цього статусу ще один ключовий елемент — демократичний цивільний контроль. Він покладає на Верховну Раду здійснення парламентського контролю за сектором безпеки і оборони, на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини — контроль за додержанням конституційних прав і свобод, а на Кабінет Міністрів України — здійснення цивільного контролю за діяльністю Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони. У вузькому адміністративно-правовому сенсі це означає, що повноваження військового командування є похідними від закону, а їх реалізація відбувається в режимі багаторівневого стримування: парламентського, урядового, правозахисного та судового.

Відтак адміністративно-правовий статус військового командування та Збройних Сил України в умовах воєнного стану можна визначити як комплекс закріплених Конституцією та законами України завдань, компетенції, повноважень, процедур взаємодії, гарантій, обмежень і форм юридичної відповідальності, що дозволяє цим суб'єктам організувати та здійснювати оборону держави, забезпечувати виконання заходів правового режиму воєнного стану і водночас залишатися в межах верховенства права, демократичного цивільного контролю та конституційно допустимого обмеження прав людини. Це визначення є доктринальним узагальненням чинного нормативного матеріалу.

Система командування в умовах воєнного стану в Україні побудована на поєднанні конституційної єдиноначальності в оборонній сфері та функціональної багаторівневості публічного управління. Президент України як Верховний Головнокомандувач забезпечує державну незалежність і національну безпеку, приймає рішення про використання Збройних Сил і введення воєнного стану, очолює Раду національної безпеки і оборони України та за потреби формує Ставку Верховного Головнокомандувача. Зі свого боку Верховна Рада не керує військами оперативно, але визначає правові рамки, бюджетні ресурси та здійснює політико-правовий контроль. Цим забезпечується класичний для демократії розподіл між оперативним воєнним керівництвом і цивільно-парламентською легітимацією воєнної політики.

Кабінет Міністрів України займає у цій системі не проміжне, а системоутворююче місце. Закон «Про оборону України» [171] покладає на нього обов'язок забезпечувати у межах компетенції реалізацію Конституції, законів і актів Президента у сфері оборони, визначати потреби в оборонних витратах, організовувати державні програми розвитку Збройних Сил і здійснювати контроль за виконанням законів у сфері оборони. Закон «Про національну безпеку України» додатково покладає на Кабінет Міністрів функцію цивільного контролю за Збройними Силами та іншими органами сектору безпеки і оборони. Це означає, що адміністративно-правовий статус військового командування формується не через автономію від уряду, а через правове співвідношення з урядом як суб'єктом цивільного керівництва, фінансування і матеріально-організаційного забезпечення війська.

Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, бойову і мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил до виконання покладених на них завдань. Водночас Генеральний штаб є головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного планування застосування Збройних Сил і визначених сил та засобів інших складових сил оборони, а також координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони. Отже, адміністративно-правове розмежування між Міністерством оборони і Генеральним штабом полягає передусім у різниці між політико-адміністративним та військово-оперативним блоками управління. Українська модель є близькою до сучасних євроатлантичних стандартів, у яких цивільне міністерство відповідає за політику, ресурси й контроль, а військовий штаб — за планування і керівництво застосуванням сил.

Особливе значення у воєнний час має Ставка Верховного Головнокомандувача. Закон «Про оборону України» [171] допускає її створення в особливий період як вищого колегіального органу воєнного керівництва обороною держави, а 24 лютого 2022 року Президент України указом № 72/2022 її утворив та

затвердив персональний склад. Саме цей крок перевів модель стратегічного керівництва з потенційного в актуальний стан і закріпив інституційний центр воєнної координації на рівні Президента, РНБО, уряду та вищого військового керівництва. Подальші укази 2025 і 2026 років про зміни у складі Ставки підтверджують, що вона не є символічним органом, а діє як динамічний координаційний центр воєнного управління.

Найбільш виразно адміністративно-правовий характер військового командування проявляється у взаємодії з військовими адміністраціями та місцевою владою. Закон «Про правовий режим воєнного стану»[176] передбачає, що військове командування разом із військовими адміністраціями, у разі їх утворення, можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування запроваджувати і здійснювати заходи правового режиму воєнного стану. Генеральний штаб не лише організовує діяльність військових адміністрацій, а й забезпечує керівництво силами під час виконання ними режимних заходів. Водночас повноваження військових адміністрацій здійснюються в порядку, визначеному законами для місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, з урахуванням спеціальних особливостей воєнного стану. Це означає, що військова адміністрація є не «чисто військовим» органом, а особливою публічно-адміністративною формою заміщення або посилення територіального управління під час війни.

Ще точніше ця модель проявляється в механізмі підпорядкування. Закон встановлює, що спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань оборони, громадської безпеки і порядку, а також здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України при загальному керівництві Генерального штабу, тоді як з інших питань — Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень; для районних військових адміністрацій аналогічно працює ланцюг через обласні військові адміністрації. Саме ця норма закладає дуалістичну, але не суперечливу природу військової адміністрації: у безпекових питаннях вона

включена у вертикаль військового командування, а в інших — у вертикаль цивільного урядового адміністрування.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] надає військовому командуванню разом із військовими адміністраціями спеціальну компетенцію щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Вихідною є норма, за якою такі заходи можуть здійснюватися лише в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану. Ця формула є адміністративно-правовим ключем до розуміння статусу військового командування: його владні повноваження в особливий період є не загальними, а режимно-делегованими, часово обмеженими та функціонально спрямованими на оборону, безпеку, громадський порядок і життєзабезпечення держави.

До класичних повноважень належать: запровадження трудової повинності та залучення до суспільно корисних робіт; встановлення комендантської години; запровадження особливого режиму в'їзду і виїзду та обмеження свободи пересування; перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, службових приміщень і житла; заборона масових заходів; регулювання роботи постачальників електронних комунікацій та використання місцевих радіостанцій, телецентрів і друкарень для військових потреб; вилучення певного обладнання зв'язку та технічних засобів; встановлення військово-квартирної повинності [111, с. 109]; проведення евакуації населення; нормоване забезпечення населення товарами; вжиття додаткових заходів щодо охорони державної таємниці. Усі ці інструменти мають виразно адміністративний характер, оскільки вони реалізуються у формі приписів, заборон, дозволів, перевірок, примусових дій та управлінських процедур.

Окремого розгляду потребує мобілізаційна компетенція. Загальну мобілізацію 24 лютого 2022 року було оголошено Указом Президента України № 69/2022; цим самим актом передбачено призов військовозобов'язаних і резервістів та залучення транспортних засобів для забезпечення потреб Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Державної прикордонної

служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших військових формувань. Нормативну базу цього механізму складають також закони «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [166] і «Про військовий обов'язок і військову службу». У функціональному плані це означає, що військове командування в умовах воєнного стану діє як центральний адресат і водночас координатор мобілізаційних потоків людського та транспортного ресурсу.

Не менш важливою є компетенція щодо примусового відчуження або вилучення майна. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [175] визначає механізм такого втручання, а Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] закріплює право на наступне повне відшкодування вартості майна, якщо попереднє повне відшкодування не було здійснено. Крім того, якщо примусово відчужене майно збереглося після скасування воєнного стану, колишній власник має право вимагати в судовому порядку його повернення або надання іншого майна. Тим самим законодавець побудував адміністративно-примусовий механізм не як безвідплатну конфіскацію, а як особливий публічно-правовий режим вилучення в інтересах оборони з компенсаційною та судовою гарантією.

Питання руху, доступу та перевірок суттєво деталізовані на підзаконному рівні. Постановою Кабінету Міністрів України № 1455 від 29 грудня 2021 року затверджено Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду та обмеження свободи пересування, а постановою № 1456 від тієї самої дати — Порядок перевірки документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Ще раніше уряд затвердив Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування. У адміністративно-правовому сенсі це є прикладом процедурної нормалізації надзвичайних повноважень: найбільш чутливі обмеження не залишені на розсуд владного суб'єкта, а вбудовані у формалізовані процедури.

Суттєвим виміром сучасного статусу військового командування став кіберпростір. Закон «Про оборону України» передбачає [171], що на підставі відповідного рішення Президента України Збройні Сили разом з іншими військовими формуваннями можуть розпочинати воєнні дії, у тому числі проведення спеціальних операцій у кіберпросторі. Одночасно Міністерство оборони наділене функціями формування державної політики у сфері оборони щодо цифрового розвитку й цифрових інновацій, а також повноваженнями власника, держателя, адміністратора і розпорядника інформаційних та електронних комунікаційних систем, допущених до експлуатації у Збройних Силах України. Це свідчить про те, що адміністративно-правовий статус військового командування в Україні вже не може описуватися лише через кінетичні та територіальні функції; він охоплює також цифрове управління, кібероборону та інформаційну стійкість оборонного сектору.

Окремий блок повноважень реалізується через механізми національного спротиву і територіальної оборони. Закон «Про основи національного спротиву» визначає Сили територіальної оборони Збройних Сил України як окремих рід сил ЗСУ та покладає на них, серед іншого, участь у забезпеченні громадської безпеки і порядку в населених пунктах, у тимчасовій забороні чи обмеженні руху транспортних засобів і пішоходів, у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, в охороні критичної інфраструктури, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами та в інформаційних заходах з протидії операціям агресора. Це демонструє зміщення акценту від «традиційної армії» до системи всеохопної оборони, де військово командування координує не тільки бойове застосування військ, а й територіальні, інформаційні та спільні безпекові функції.

Правовий режим воєнного стану не скасовує принцип верховенства права. Конституційний Суд України у рішенні від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024 прямо наголосив, що обмеження реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними чи несправедливими, повинні відповідати правомірній меті, бути обумовленими суспільною потребою та домірними, а законодавець має забезпечити

мінімально необхідне втручання без порушення сутності права. Суд також підкреслив, що й в умовах воєнного стану роль суду є визначальною в системі інституційного забезпечення правовладдя, а свавільне тримання особи під вартою без належного судового рішення є неприпустимим. Для адміністративно-правового аналізу це означає, що правомірність дій військового командування оцінюється не лише формально за наявністю повноваження, а й матеріально — через тест законності, необхідності, пропорційності та ефективного судового контролю.

Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] закріплює кілька принципів гарантій. По-перше, акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, які обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, тимчасово не застосовуються, що унеможливує паралельне й довільне множення обмежувальних правових режимів на рівні територій. По-друге, повноваження судів, органів та установ системи правосуддя не можуть бути обмежені. По-третє, сам закон містить спеціальну статтю про неприпустимість використання воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян. У підсумку закон не просто надає владні інструменти, а одночасно закладає антиузурпаційний і правозахисний каркас їх застосування.

Цивільний контроль у воєнний час не зникає, а змінює форми. Верховна Рада здійснює парламентський контроль за сектором безпеки і оборони, може створювати відповідні комітети, тимчасові спеціальні та слідчі комісії, а Уповноважений Верховної Ради з прав людини контролює додержання конституційних прав і свобод. Кабінет Міністрів, у свою чергу, здійснює цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил та інших органів сектору безпеки і оборони.

На міжнародному рівні Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] вимагає інформування Генерального секретаря ООН про межі відхилення від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Це свідчить, що навіть у найвищому ступені загрози українська модель зберігає зв'язок із конституційним парламентаризмом та міжнародними правозахисними зобов'язаннями.

Що стосується юридичної відповідальності, то адміністративно-правовий статус військового командування не є повним без аналізу санкцій і механізмів притягнення до відповідальності. Систему відповідальності утворюють щонайменше три рівні. Перший — дисциплінарний, що ґрунтується на Дисциплінарному статуті Збройних Сил України. Другий — адміністративний: зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення [147] передбачає відповідальність за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію за статтею 210-1, а також за злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України за статтею 185-10. Третій — кримінальний: розділ XIX Кримінального кодексу України спеціально присвячений військовим кримінальним правопорушенням; серед них — недбале ставлення до військової служби, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, самовільне залишення військової частини або місця служби.

У функціональному сенсі відповідальність має двобічний характер. З одного боку, вона забезпечує підкорення громадян і посадових осіб законним режимним заходам. З іншого — вона захищає суспільство й особовий склад від можливого зловживання владою самим військовим командуванням. Саме тому для військових службових осіб кримінальне право спеціально виділяє недбалість, бездіяльність військової влади, перевищення повноважень та інші посадово-службові делікти. У воєнний час це набуває особливої ваги, оскільки адміністративна ефективність без відповідальності за зловживання неминуче переростає в небезпечний позаправовий режим [123, с. 359].

Нормативна еволюція адміністративно-правового статусу військового командування після початку російської агресії відбувалася хвилями. Перша хвиля була пов'язана з інституційною реакцією на безпекову кризу після 2014 року: саме в наступні роки були прийняті або суттєво оновлені ключові закони про воєнний стан, національну безпеку та оборону. Друга хвиля припала на 2021–2022 роки, коли було створено законодавство про національний спротив, підзаконні процедури щодо комендантської години, перевірки документів і режиму пересування, а далі —

після 24 лютого 2022 року — всі ці інструменти були введені в реальний масштабний обіг. У чинному законодавстві це пізніше було відрефлексовано навіть на рівні підготовки громадян до національного спротиву, де прямо враховано бойовий досвід учасників АТО, операції з відсічі та стримування збройної агресії РФ у Донецькій і Луганській областях та оборони України після повномасштабного вторгнення.

Після 24 лютого 2022 року відбулося одночасне і взаємопов'язане запускання базових інститутів воєнного управління. Офіційна стрічка документів Президента України за відповідну дату фіксує, що поряд із Указом № 64/2022 про введення воєнного стану були видані Указ № 66/2022 про використання Збройних Сил України та інших військових формувань, Указ № 68/2022 про утворення військових адміністрацій, Указ № 69/2022 про загальну мобілізацію та Указ № 72/2022 про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача. Адміністративно-правове значення цього пакета актів полягало в тому, що він одночасно активував режимні обмеження, кадрово-ресурсне розгортання, територіальне управління і вищу стратегічну координацію.

Подальша правозастосовна практика була не статичною, а адаптивною. Законодавчі зміни 2022 року розширили завдання територіальної оборони в районах ведення бойових дій; зміни 2023 року уточнили окремі заходи правового режиму воєнного стану, зокрема у сфері комендантської години та маркування об'єктів, захищених міжнародним гуманітарним правом; акти 2024 року доповнили й деталізували військово-квартирну повинність, окремі евакуаційні механізми та інші процедури; зміни 2025–2026 років поглибили цифровий компонент оборонного управління і конкретизували просторові обмеження пересування, зокрема в місцевостях загальної обов'язкової евакуації. Така динаміка свідчить, що сучасне воєнне публічне адміністрування в Україні розвивається від «реактивної» моделі до моделі постійного процедурного донастроювання.

Порівняння з орієнтирами НАТО показує [79] доволі виразну сумісність української моделі з базовими демократичними стандартами оборонного врядування. Північноатлантичний договір прямо пов'язує безпеку Альянсу з

принципами демократії, індивідуальної свободи та верховенства права. Хартія про особливе партнерство між НАТО та Україною та План дій Україна — НАТО акцентують зміцнення демократичного і цивільного контролю над Збройними Силами та всім сектором безпеки, а програма NATO Building Integrity [78] включає парламентський нагляд, демократичний контроль над збройними силами, антикорупційні політики в оборонному секторі, дисципліну, кадрове та фінансове управління. У доктрині DCAF демократичний контроль над збройними силами пов'язується з парламентським наглядом за оборонною політикою, прозорістю бюджету й підзвітністю за його виконання [81]. Саме за цими параметрами — цивільне міністерство, парламентський контроль, бюджетна підзвітність, судовий контроль за втручанням у права, антикорупційні та integrity-підходи — українська система поступово наближається до євроатлантичної моделі навіть у надзвичайно складних умовах широкомасштабної війни.

Водночас зіставлення зі стандартами демократичних держав-членів НАТО дає й критичний висновок. У таких системах надзвичайні військові повноваження визнаються легітимними не самі по собі, а лише за наявності стійкого механізму цивільного керівництва, парламентського нагляду, судового захисту та процедурної передбачуваності. Українське законодавство, особливо після 2018 року, формально закріпило ці елементи, а рішення Конституційного Суду 2024 року додатково підтвердило, що війна не скасовує домірності, заборони свавілля і визначальної ролі суду [174, с. 120]. Тому євроатлантичний орієнтир для України полягає не в механічному збільшенні дискреції військового командування, а в підвищенні його правової спроможності діяти швидко, але підконтрольно; рішуче, але не свавільно; у режимі воєнної необхідності, але в межах конституційного порядку. Це вже не лише питання міжнародної інтеграції, а й внутрішньої стійкості української правової держави.

Адміністративно-правовий статус військового командування та Збройних Сил України в умовах воєнного стану має комплексний і багаторівневий характер. Його конституційний фундамент утворюють норми про оборону держави, верховенство права, допустимість обмеження окремих прав під час воєнного стану,

повноваження Президента як Верховного Головнокомандувача, законодавчу та контрольну роль Верховної Ради, а також координаційну функцію РНБО. Спеціальні закони деталізують цей каркас і надають військовому командуванню не абстрактний, а чітко типовий набір повноважень у режимі війни.

Зміст адміністративно-правового статусу військового командування визначається через поєднання трьох блоків. Перший блок — військово-оперативний, представлений Генеральним штабом, командуваннями та Ставкою Верховного Головнокомандувача. Другий — політико-адміністративний, представлений Міністерством оборони, Кабінетом Міністрів України та парламентським контролем. Третій — територіально-управлінський, представлений військовими адміністраціями та формами взаємодії з місцевими державними адміністраціями і органами місцевого самоврядування. Саме взаємозв'язок цих трьох блоків створює реальний механізм правового режиму воєнного стану.

Повноваження військового командування у воєнний час є широкими, але не необмеженими. Вони охоплюють мобілізацію, комендантську годину, обмеження пересування, перевірку документів, трудову повинність, евакуацію, військово-квартирну повинність, примусове відчуження майна, використання медійних і комунікаційних ресурсів, а також кібероперації та цифрове управління в оборонній сфері. Усі ці заходи мають адміністративно-примусовий характер, але реалізуються через спеціально визначені процедури, що свідчить про їх правову, а не довільну природу.

Межі повноважень військового командування визначаються не лише законом, а й конституційними гарантіями прав людини, судового захисту та антиузурпаційними запобіжниками. Рішення Конституційного Суду України 2024 року істотно посилює доктринальне значення принципу домірності у воєнний час, підтвердивши, що навіть під час війни втручання в права не може бути свавільним, а роль суду залишається визначальною [56]. Це означає, що правовий статус військового командування в Україні слід розглядати як статус спеціального суб'єкта публічної влади, який діє в умовах підвищеної дискреції, але не поза правом.

Юридична відповідальність є невіддільною частиною цього статусу. Вона забезпечує не тільки дисципліну й виконання наказів, а й захист від зловживання владою, недбалості та перевищення повноважень у самій системі військового управління. Поєднання дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності створює правову рамку, у якій військове командування та військовослужбовці залишаються підзвітними державі й суспільству.

У порівняльному вимірі українська модель у дедалі більшому ступені відповідає базовим євроатлантичним стандартам: демократичному цивільному контролю, парламентському нагляду, бюджетній підзвітності, антикорупційній доброчесності, rule of law та судовому контролю над втручанням у права. Водночас війна показала, що головною сучасною вимогою до адміністративно-правового статусу військового командування є не просто розширення його повноважень, а забезпечення їх нормативної визначеності, процедурної якості, цифрової адаптивності та конституційної підконтрольності [35]і. Саме за цією логікою має відбуватися подальший розвиток українського законодавства про воєнний стан і військове управління

2.3. Особливості діяльності органів публічного управління в умовах воєнного стану

Правове підґрунтя діяльності органів публічного управління в умовах воєнного стану в Україні утворюють Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176], указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України, а також широке коло спеціальних законів і підзаконних актів, які регулюють бюджетне виконання, закупівлі, евакуацію, перевірку документів, цифрові сервіси, антикорупційну політику, кібербезпеку, цивільний захист і діяльність місцевого самоврядування. Сам закон про воєнний стан виходить із того, що особливий правовий режим не знищує звичайну систему державних органів, а накладається на неї, змінюючи способи реалізації владних повноважень і додаючи нові тимчасові інституційні форми. Після 24 лютого 2022 року воєнний стан був запроваджений Указом

Президента № 64/2022, затвердженим Законом № 2102-ІХ, і надалі неодноразово продовжувався; станом на червень 2026 року його дію знову продовжено Указом Президента № 342/2026, затвердженим законом.

У науковій літературі дедалі частіше наголошується, що воєнний стан не можна тлумачити лише як сукупність обмежень прав чи виключно безпекових заходів. Навпаки, він є режимом переформатування всієї публічної влади. А. В. Терлецький обґрунтовує підхід до «спеціальної правосуб'єктності» органів публічного управління в умовах воєнного стану, підкреслюючи, що екстраординарні умови змінюють зміст їхніх функцій, форм і методів діяльності [121]. О. В. Рой характеризує військові адміністрації як спеціальних суб'єктів владних повноважень, що постають саме внаслідок введення правового режиму воєнного стану. В. Б. Ковальчук акцентує, що роль органів місцевого самоврядування під час війни не зменшується, а трансформується, зберігаючи значення для функціонування публічної влади та обороноздатності держави [107, с. 89]. Ці підходи важливі тим, що вони дозволяють побачити: воєнний стан не витісняє адміністративне право, а, навпаки, оголює його базові категорії — компетенцію, координацію, підконтрольність, процедуру, дискрецію і відповідальність.

Структурно українська модель діяльності публічної адміністрації під час війни є наслідком двох хвиль правової еволюції. Перша — 2014–2021 роки, коли внаслідок російської агресії на сході України з'явився інститут військово-цивільних адміністрацій, юридично оформлений Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» та реалізований указами Президента 2015 року. Друга — після 24 лютого 2022 року, коли держава перейшла від точкового використання змішаних військово-цивільних механізмів до загальнонаціональної системи воєнного управління з утворенням обласних військових адміністрацій по всій державі та з можливістю створення військових адміністрацій населених пунктів, районів і областей за потреби. У цьому сенсі сучасна модель воєнного публічного управління — не випадкова імпровізація, а продовження правового досвіду 2014 року, значно розширеного, централізованого і процедурно насиченого.

Принципово важливо, що Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] не лише визначає поняття воєнного стану, а й прямо встановлює суб'єктів, наділених повноваженнями для здійснення заходів цього режиму: органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування. Указ Президента про введення воєнного стану має містити не тільки територію, строк і перелік обмежуваних прав, але й завдання військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади й місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів воєнного стану, а також завдання суб'єктам забезпечення цивільного захисту. Інакше кажучи, нормативна архітектура українського воєнного режиму є «завдання-орієнтованою»: вона фіксує не лише хто здійснює владу, а й для чого ця влада перерозподіляється.

Водночас законодавче регулювання має і слабкі сторони. Поточна редакція Закону № 389-VIII відображає велику кількість змін, інтенсивно внесених у 2022–2026 роках. Така адаптивність у воєнний час є зрозумілою, але з точки зору юридичної визначеності це створює фрагментарність і ризик колізій між загальним законом про воєнний стан, секторальним законодавством та численними постановами Кабінету Міністрів України. Проблемою залишається й те, що правовий режим воєнного стану в Україні регулюється не одним «кодексом воєнного управління» [196], а багатошаровим нормативним масивом. Для адміністративно-правового аналізу це означає необхідність розглядати діяльність органів публічного управління як результат постійного міжгалузевого узгодження — між конституційним, адміністративним, бюджетним, інформаційним, безпековим і муніципальним правом.

Центральне місце у системі публічного управління під час воєнного стану займає Кабінет Міністрів України як центр координації виконавчої влади та забезпечення функціональної безперервності держави. Але воєнний стан істотно посилює горизонтальні й вертикальні зв'язки між Кабінетом Міністрів України, Генеральним штабом Збройних Сил України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, обласними військовими адміністраціями, районними військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Саме в цьому

проявляється головна особливість воєнного врядування: у мирний час компетенційне розмежування має переважно галузевий і територіальний характер, тоді як у воєнний час на перший план виходить спроможність до спільної реалізації безпекових завдань. Закон прямо передбачає, що військове командування разом із військовими адміністраціями може самостійно або із залученням органів виконавчої влади та місцевого самоврядування запроваджувати заходи правового режиму воєнного стану.

Військове командування в цій моделі не є зовнішнім щодо публічної адміністрації актором. Закон визначає його як суб'єкта, який разом з іншими органами влади запроваджує та здійснює заходи правового режиму воєнного стану, а також видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку та здійснення заходів воєнного стану. Відповідно, адміністративно-правовий статус органів публічного управління в умовах війни змінюється через інтеграцію з командними повноваженнями військового елемента. Це не означає повної мілітаризації публічного управління, але означає появу нового рівня владної взаємозалежності, в якому цивільні органи дедалі частіше діють у координації з військовими пріоритетами [56].

Військові адміністрації є ключовою інституційною новелою воєнного часу. Закон визначає їх як тимчасові державні органи, що можуть утворюватися на територіях, де введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції [248] і законів України, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, а також охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Рішення про їх утворення приймає Президент України, а військові адміністрації населених пунктів створюються в межах територіальних громад, де ради, їхні виконавчі органи або голови не здійснюють покладені на них повноваження, а також в інших випадках, визначених законом. Начальником такої адміністрації може бути і відповідний сільський, селищний або міський голова. Ця модель свідчить про гнучку конструкцію: закон допускає не тільки «заміщення» місцевого

самоврядування, а й його персональну інкорпорацію в систему воєнного управління.

Особливо показовим є статус обласних і районних військових адміністрацій. Згідно із законом, у разі прийняття рішення про їх утворення відповідні місцеві державні адміністрації набувають статусу військових адміністрацій, а їхні голови — статусу начальників таких адміністрацій. Указом Президента № 68/2022 24 лютого 2022 року обласні військові адміністрації були утворені по всій Україні. Тобто українська держава обрала не шлях створення паралельної територіальної мережі воєнних органів, а шлях правової трансформації вже наявної адміністративної інфраструктури. Це підвищило швидкість реагування, оскільки не вимагало побудови нової системи «з нуля», але одночасно зробило особливо важливим питання чіткого розмежування мирних і воєнних функцій тих самих інституцій.

Структура військових адміністрацій також відображає змішаний цивільно-військовий характер цього органу. Військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, а також працівників за трудовим договором. Фінансування діяльності військових адміністрацій при виконанні повноважень органів місцевого самоврядування здійснюється з відповідних місцевих бюджетів, а виконання інших функцій — за рахунок державного бюджету [96]. Контроль і координація їхньої діяльності з оборонних і безпекових питань здійснюються Генеральним штабом Збройних Сил України, а з інших питань — Кабінетом Міністрів України. Саме тут проявляється їхній особливий адміністративно-правовий статус: вони одночасно є елементом державної адміністрації, інструментом безпекової політики та замісником окремих функцій місцевого самоврядування.

Не менш важливим є збереження функціональності місцевого самоврядування там, де це можливо. Закон № 2259-IX 2022 року доповнив Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] положеннями, за якими сільський, селищний, міський голова громади, на території якої не ведуться бойові дії і де не утворено військової адміністрації, може виключно для здійснення заходів воєнного стану ухвалювати

рішення про звільнення земель комунальної власності від незаконних тимчасових споруд, обстеження і демонтаж пошкоджених аварійних будівель, передачу коштів місцевого бюджету на потреби ЗСУ, створення установ первинної правової допомоги, реагування на стихійні лиха, епідемії та поводження з небезпечними відходами. Рішення мають невідкладно доводитися до відома жителів громади, а начальник обласної військової адміністрації може ініціювати перед Президентом питання про утворення військової адміністрації у разі порушень Конституції чи законів. Таким чином, законодавець сформував проміжну модель між повною автономією громади та повним заміщенням її органів військовою адміністрацією.

Кадровий аспект так само зазнав суттєвої адаптації. Закон № 2259-IX і роз'яснення НАДС передбачили спрощену процедуру вступу на посади державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в період дії воєнного стану: призначення можливе без конкурсу, на підставі заяви, особової картки та документів про громадянство, освіту та досвід [117]. У практичному вимірі це дозволило заповнювати критичні вакансії в умовах евакуації, втрат, релокації органів та перегляду їхніх функцій. Одночасно тимчасовий характер таких призначень і подальший конкурс після припинення чи скасування воєнного стану мають зберігати зв'язок із принципом професійної, політично неупередженої публічної служби.

У доктринальному плані саме тут виникає одна з найгостріших дискусій. Частина авторів наголошує на безальтернативності концентрації управління задля оборони; інші, навпаки, звертають увагу на ризик довготривалого розмиття меж між виконавчою владою, самоврядуванням і військовим командуванням. О. Л. Соколенко слушно ставить питання про розподіл повноважень між військовими адміністраціями та місцевими органами влади, а О.В. Сачко і О.П. Литвин пов'язують воєнний стан із глибокою трансформацією демократичного врядування і муніципально-правової політики [332]. На мою думку, обидві позиції повинні бути поєднані: без оперативної концентрації неможливе воєнне реагування, але без чітких юридичних маркерів тимчасовості і зворотності ця концентрація може

перетворитися на нову норму, що конфліктуватиме з конституційною моделлю децентралізації.

Безперервність врядування та цифровізація як основа воєнної адміністративної стійкості

Однією з центральних особливостей діяльності органів публічного управління в умовах воєнного стану є функціонування за логікою *continuity of government* — безперервності державного врядування. Хоча українське законодавство не містить окремого кодифікованого закону під такою назвою, зміст цього принципу чітко виводиться із чинного права: Закон про воєнний стан забороняє припиняти повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Омбудсмана, судів, прокуратури, органів досудового розслідування і розвідки. Кадрові та організаційні механізми, запроваджені в 2022 році, зокрема спрощене заміщення посад публічної служби, постають інструментами саме цієї безперервності, а не просто винятками з конкурсної процедури.

Фінансовою умовою безперервності стала спеціальна воєнна модель бюджетного виконання. Постанова Кабінету Міністрів України № 590 визначила механізм здійснення Державною казначейською службою та її органами повноважень в особливому режимі в умовах воєнного стану. Надалі до цього порядку неодноразово вносилися зміни, у тому числі в 2025 і 2026 роках. Фактично йдеться про те, що бюджетне обслуговування в умовах війни підпорядковується логіці пріоритетності життєво необхідних видатків, оборони, медицини, соціального захисту, критичної інфраструктури та невідкладних публічних послуг. Тим самим бюджетне право в умовах воєнного стану виконує не лише розподільчу, а й конституційно-стабілізаційну функцію.

Безперервність врядування в Україні після 24 лютого 2022 року значною мірою була забезпечена через цифрову інфраструктуру. Європейська Комісія у 2024 році прямо зазначила, що українська публічна адміністрація зберігала здатність надавати послуги громадянам і бізнесу завдяки стійкій цифровізації сервісів, а також відзначила законодавче узгодження близько 200 законів із Законом України

«Про адміністративну процедуру». Це особливо важливо для адміністративного права, бо запровадження Закону «Про адміністративну процедуру» повертає навіть воєнну адміністрацію до базових стандартів належної процедури: мотивованості рішення, права бути вислуханим, юридичної визначеності адміністративного акта та можливості оскарження. Воєнний час не скасовує потреби в процедурі — він лише підвищує її ціну.

Українське законодавство про електронні публічні послуги та цифрову державу, ухвалене ще до повномасштабної війни, фактично стало інфраструктурою воєнної адміністративної стійкості. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» визначив засади надання електронних і комплексних послуг, а Закон «Про хмарні послуги» — спеціальні умови використання хмарних сервісів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями та іншими суб'єктами владних повноважень. У 2025 році Кабінет Міністрів України затвердив окремий порядок надання і використання хмарних послуг, пов'язаних з обробкою державних інформаційних ресурсів або інформації з обмеженим доступом. У сукупності ці акти формують нормативний фундамент того, що можна назвати «цифровим резервом живучості» публічної адміністрації.

Практика підтвердила життєздатність цієї моделі. Постанова Кабінету Міністрів України № 248/2022 запровадила використання «Документа у період дії воєнного стану, дозволивши пред'являти його без додаткового пред'явлення паперових документів. Надання та доставка пенсій і грошових допомог були спеціально врегульовані постановою № 162/2022. Через цифрові сервіси «Дія» держава забезпечила не лише доступ до базових документів і соціальних виплат, а й подання заяв на компенсацію за пошкоджене або знищене житло через програму «Відновлення», а також пошук укриттів у додатку. Держава тим самим продемонструвала, що в умовах масового переміщення населення, руйнування інфраструктури та релокації органів влади цифровий канал стає рівноцінним адміністративному «фронту».

Проте цифровізація під час війни не є безризиковою. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [174] ще до повномасштабного вторгнення визначив правові та організаційні засади державної політики у сфері кібербезпеки. Закон України «Про критичну інфраструктуру» [163] пов'язав життєво важливі функції та послуги з національною безпекою. Після 2022 року Держспецзв'язку публічно констатувала трикратне зростання кількості кібератак на державні інформаційні системи й об'єкти критичної інформаційної інфраструктури, а Закон № 4336-IX 2025 року посилив правове регулювання захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів і критичної інформаційної інфраструктури. Це означає, що цифрове врядування в умовах війни можливе лише як поєднання сервісності та кіберстійкості. Інакше електронна держава перетворюється на вразливу точку.

У науковій і прикладній площині особливо цінним є те, що український досвід уже розглядається як приклад цифрової стійкості воєнного часу. У спеціальному аналітичному матеріалі про цифрову стійкість України у час війни наголошено, що сервіси «Дія», побудовані на системі електронної взаємодії реєстрів Trembita, поєднали низьку вартість підтримки, менший простір для корупції та швидше надання послуг. Отже, цифровізація у воєнний час є не лише технологічним, а й антикорупційним інструментом. Водночас для її повної адміністративно-правової легітимації необхідне подальше узгодження галузевих процедур із Законом про адміністративну процедуру та створення обов'язкових офлайн-резервів для громад і органів, які працюють у зоні бойових дій або під масованими кібератаками [102].

Окремо слід звернути увагу на кадровий вимір цифровізації та безперервності. ЄС у 2024 році прямо вказав, що подальше просування України в реформах вимагатиме посилення спроможності публічної адміністрації, удосконалення HRM, доказового ухвалення рішень та моніторингу. Це надзвичайно важливий висновок для воєнного періоду: цифрові сервіси не компенсують дефіцит спроможного персоналу, а лише змінюють профіль компетентностей, необхідних службовцю. Саме тому спрощення вступу на публічну службу під час війни має супроводжуватися не лише подальшим конкурсом, а й системним навчанням із

кризового менеджменту, інформаційної безпеки, адміністративної процедури та міжвідомчої координації.

Особливості діяльності органів публічного управління в умовах воєнного стану найбільш виразно проявляються у сфері публічної безпеки і порядку. Стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [176] дозволяє військовому командуванню разом із військовими адміністраціями вводити широкий спектр спеціальних заходів: посилену охорону об'єктів критичної інфраструктури й об'єктів життєзабезпечення населення, трудову повинність і суспільно корисні роботи, правила перевірки документів, огляду речей і транспортних засобів, заборону масових заходів тощо. За цими формулами стоїть суттєва зміна функції публічної адміністрації: від сервісно-регуляторної до мобілізаційно-безпекової. Але закон водночас підкреслює, що такі заходи можливі лише в межах тимчасових обмежень прав, прямо передбачених указом Президента про введення воєнного стану.

Для реалізації окремих безпекових заходів Кабінет Міністрів України завчасно ухвалив спеціальні порядки, що набули особливої актуальності після 24 лютого 2022 року. Постанова № 573 врегульовує порядок запровадження та здійснення заходів під час комендантської години і режиму світломаскування. Постанова № 1455 визначає процедуру встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян та руху транспортних засобів на територіях, де введено воєнний стан. Постанова № 1456 встановлює механізм перевірки документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, а також службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Усі три акти є прикладами того, як загальна норма про обмеження прав набуває конкретної адміністративної форми і процедури.

Разом із тим безпекова функція не вичерпує зміст діяльності органів публічного управління під час війни. Навпаки, ще однією їхньою визначальною рисою стає забезпечення «екстрених» публічних послуг — таких, що безпосередньо підтримують життєдіяльність населення у воєнний час. Порядок виплати та

доставки пенсій і допомог, порядок евакуації населення, механізми роботи пунктів незламності, реалізація невідкладних відновлювальних робіт після обстрілів, медична евакуація, розгортання укриттів, доступ до документів у цифровій формі — усе це перестає бути периферійним завданням бюрократії і стає елементом національної стійкості. Зокрема, оновлене урядове положення про координаційний штаб з питань пунктів незламності прямо передбачає координацію центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання з питань реагування на наслідки обстрілів і відновлення надання послуг для життєдіяльності населення.

Сфера евакуації демонструє особливо яскраво, як публічне управління під час війни поєднує класичну адміністративну і кризову функції. Базовий порядок евакуації був закладений ще постановою Кабінету Міністрів України № 841, але у 2024 році уряд затвердив типові положення про координаційний штаб з проведення евакуаційних заходів і реагування на масове переміщення населення. Для України це мало не теоретичне, а безпосередньо практичне значення: внаслідок бойових дій евакуація перетворилася на тривалий адміністративний процес, який вимагає координації військових адміністрацій, ДСНС, Національної поліції, органів соціального захисту, охорони здоров'я, транспорту і місцевого самоврядування.

Показовим є і досвід медичної евакуації. МОЗ у 2022 році сформувало процедурні правила внесення пацієнтів до списку осіб, які підлягають медичній евакуації, а надалі — разом із міжнародними партнерами — розбудувало багаторівневу систему MEDEVAC. За повідомленням МОЗ, у серпні 2024 року понад 5 200 українців отримали лікування за кордоном у межах відповідної співпраці, а в 2026 році міністерство вже описувало програму як складну багаторівневу систему, створену під час повномасштабного вторгнення. У цьому випадку органи публічного управління виконують не лише допоміжну, а фактично рятувальну функцію, а межа між адміністративною послугою і національною безпекою зникає.

Разом із посиленням безпекової функції закономірно постає питання про права людини і пропорційність обмежень. Указ Президента № 64/2022 визначив

вичерпний перелік конституційних прав і свобод, які можуть тимчасово обмежуватися у зв'язку з введенням воєнного стану. Україна також повідомила міжнародні інституції про дерогаційні заходи за статтею 15 Європейської конвенції з прав людини та щодо Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Але сам факт дерогації не означає свавільності: і національне, і міжнародне право вимагають, щоб будь-яке обмеження було тимчасовим, необхідним, прив'язаним до конкретного воєнного ризику й підконтрольним. Це особливо важливо для адміністративних рішень, які на рівні громад і регіонів безпосередньо торкаються свободи пересування, доступу до інформації, права на працю, відпустку, підприємницьку діяльність і участь у місцевому врядуванні.

Практика Конституційного Суду України у 2026 році демонструє, що навіть об'єктивно виправдані воєнні потреби не звільняють державу від обов'язку дотримуватися стандарту конституційної пропорційності. У справі щодо продовження тримання під вартою через неможливість проведення підготовчого судового засідання КСУ наголосив, що відповідне законодавче регулювання допустиме лише у виняткових випадках, безпосередньо спричинених умовами воєнного стану, і не може набувати ознак свавільного обмеження свободи. У справі щодо права на відпустки в умовах воєнного стану КСУ окремо аналізував межі допустимого обмеження права на відпочинок. Хоча ці рішення стосуються не лише органів виконавчої влади, вони мають загальноадміністративне значення: держава не може прикривати процедурні або кадрові недоліки абстрактним посиленням на війну.

Особливо чутливою є проблема доступу до публічної інформації й прозорості воєнного управління. Закон № 2259-IX встановив, що в період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій і військових адміністрацій не поширюються вимоги щодо оприлюднення проєктів актів, а також окремі вимоги законодавства про регуляторну політику і державну допомогу суб'єктам господарювання. Формально це має на меті прискорення ухвалення рішень, однак така модель створює ризик «процедурної тіні», коли критично важливі рішення ухвалюються без достатнього зовнішнього контролю.

Саме тому Омбудсман у спеціальній доповіді 2023 року та Верховний Суд у своїх публічних позиціях наголошували: право на інформацію під час війни залишається надзвичайно важливим інструментом захисту людини, а доступ до інформації може обмежуватися не автоматично, а за законними і пропорційними підставами.

Це приводить до важливого висновку: у воєнний час органи публічного управління діють у «подвійному режимі». Вони зобов'язані бути швидкими і силовими там, де цього вимагає безпека, але одночасно повинні зберігати мінімально необхідні стандарти правової процедури і пояснюваності рішень. Невиконання другої вимоги руйнує довіру, а без довіри навіть найбільш централізована воєнна адміністрація втрачає суспільну опору. Тому головний адміністративно-правовий критерій оцінки воєнного врядування — не лише ефективність у реагуванні, а й спроможність поєднати безпеку з правовладдям.

Режим воєнного стану неминуче збільшує дискрецію органів публічного управління, а тому одночасно підвищує ризики зловживань, неузгодженості та корупції. Саме з цієї причини антикорупційний і контрольний вимір діяльності органів влади набуває у воєнний час не меншого, а більшого значення. Закон України «Про запобігання корупції», Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки та Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки зберегли свою чинність і в умовах війни. За даними НАЗК, станом на 7 червня 2026 року з 998 заходів ДАП, що підлягають виконанню, 55,1 % виконано, 21,7 % виконано частково, 23,1 % не виконано; наприкінці 2025 року уряд навіть продовжив строк виконання програми. Це свідчить, з одного боку, про інституційну живучість антикорупційної політики, а з іншого — про помітний тиск воєнного контексту на темпи та якість її реалізації [289].

ОЕСР у своєму огляді доброчесності та антикорупційної політики України 2025 року відзначила як сильні сторони української системи високий правовий статус стратегії, прозорі міжурядові й публічні консультації під час її розробки, а також наявність інструментів міжвідомчої координації. Водночас ОЕСР звернула увагу на відносно низький темп фактичної імплементації програми, недостатню сталість циклів оцінювання попередніх стратегій і потребу в кращій інтеграції

управління корупційними ризиками в загальні системи ризик-менеджменту органів влади. Для адміністративного права це означає, що війна не виправдовує ослаблення превентивного контролю; навпаки, воєнний стан вимагає переходу від формального до ризик-орієнтованого, міжінституційного контролю.

Окрема проблема — воєнні закупівлі та спрощені екстраординарні процедури. Постанова Кабінету Міністрів України № 1178 встановила особливості здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану і ще 90 днів після його припинення чи скасування; в 2025 році до цих особливостей знову вносилися зміни. За своєю природою це необхідний інструмент оперативності, але саме він створює один із найбільших викликів для балансу між швидкістю та відкритістю. У науково-практичному сенсі проблема полягає не в самому існуванні таких особливостей, а в тому, чи супроводжуються вони достатнім післядійовим контролем, цифровими слідами рішень, аудитом і стандартизованим обґрунтуванням винятків. Інакше «тимчасове» послаблення процедур ризикує породити довготривалі аномалії в системі доброчесності.

Саме тут набуває ваги інститут адміністративної відповідальності. Практика воєнного стану показала, що частина нових порушень — зокрема пов'язаних із комендантською годиною, режимом роботи закладів, перебуванням у зонах обов'язкової евакуації — потребує чіткішої кодифікації. У 2023 році МВС заявляло про підготовку змін до КУпАП щодо відповідальності закладів, які порушують комендантську годину. У 2025 році Дослідницька служба Верховної Ради України вже аналізувала законопроект № 13633 щодо посилення відповідальності за порушення вимог особливого правового режиму — воєнного стану, включно з порушенням комендантської години та режиму перебування на територіях загальної обов'язкової евакуації. Цей процес показує, що законодавство ще перебуває у пошуку оптимальної моделі деліктного забезпечення воєнного режиму. На мою думку, така модель має бути максимально точною, містити винятки для осіб, які прямують до укриттів чи надають медичну допомогу, і не підміняти собою дискреційні «усні заборони» локального рівня.

Контроль і відповідальність, однак, не зводяться до покарання. Вони включають парламентський, судовий, омбудсманівський, антикорупційний, внутрішньоаудиторський і громадський компоненти. Верховний Суд у 2024–2025 роках публічно підкреслював неприпустимість зведення права на доступ до публічної інформації нанівець під приводом воєнного стану, а Омбудсман розгорнув спеціальну роботу щодо захисту інформаційних прав. В антикорупційній сфері ОЕСР рекомендує Україні посилити вплив внутрішнього контролю й зовнішнього аудиту, а НАЗК — міжвідомчу координацію та секторні механізми моніторингу. У підсумку контроль у воєнному публічному управлінні має бути не стільки репресивним, скільки запобіжним і адаптивним.

Надзвичайно важливою є також міжвідомча взаємодія. Практика функціонування ДСНС, органів охорони здоров'я, поліції, військових адміністрацій, територіальних центрів евакуації, гуманітарного розмінування і сил територіальної оборони свідчить, що ключові воєнні виклики майже ніколи не можуть бути розв'язані одним органом. У матеріалах ДСНС щодо дій підрозділів в умовах воєнного стану прямо йдеться про організацію взаємодії територіальних органів служби з військовими адміністраціями, органами військового командування та правоохоронними органами. На практиці така взаємодія виявляється у спільній координації евакуації, розмінування, ліквідації наслідків обстрілів, функціонуванні пунктів незламності, супроводі масового переміщення населення, охороні правопорядку в деокупованих громадах і реагуванні на кіберінциденти. Саме тому одна з головних особливостей діяльності органів публічного управління у воєнний час — перехід від відомчого адміністрування до мережевої керованості.

У міжнародному вимірі ця мережевість дедалі більше узгоджується зі стандартами НАТО та ЄС. НАТО визначає стійкість як одночасно національну відповідальність і колективне зобов'язання, а базові вимоги до національної стійкості охоплюють безперервність урядування, забезпечення критичних послуг, стійкість енергетики, цивільних комунікацій, транспорту, охорони здоров'я, продовольчого забезпечення і спроможність управляти масовими переміщеннями населення. Для України це не абстрактні критерії: саме так виглядає щоденна

діяльність її органів публічного управління під час війни. Через Comprehensive Assistance Package НАТО надає Україні не лише термінову нелетальну допомогу, а й довгострокову підтримку реформ безпекового і оборонного сектору, відновлення та переходу до повної оперативної сумісності [83]. Паралельно ЄС у межах переговорного процесу щодо вступу вимагає від України дорожніх карт з верховенства права, реформи публічного управління та функціонування демократичних інституцій.

Отже, міжвідомча взаємодія у воєнному публічному управлінні має розглядатися не як допоміжна техніка, а як самостійний правовий принцип. Його зміст полягає в тому, що жоден орган не спроможний автономно забезпечити оборону, безпеку, гуманітарне реагування, цифрову стійкість і відновлення. Відповідно, правове регулювання має дедалі більше орієнтуватися на стандарти спільного планування, спільного обміну даними, спільного кризового командування і спільної відповідальності. Це один із найважливіших уроків українського досвіду для модернізації адміністративного права в цілому.

Український досвід від 2014 року до повномасштабної війни 2022 року дозволяє виділити кілька показових кейсів. Перший — військово-цивільні адміністрації Донеччини і Луганщини, утворені у 2015 році. Їхнє призначення полягало в тому, щоб забезпечити державне управління і базову безпеку там, де традиційні органи місцевої влади втратили спроможність працювати внаслідок бойових дій. Ця модель стала першим практичним полігоном для поєднання військового і цивільного компонентів управління, а також показала, що в умовах збройної агресії організаційні форми державної присутності мають бути гнучкими і оперативними. Пізніше саме цей досвід був інституційно переосмислений через інститут військових адміністрацій воєнного часу.

Другий кейс — загальнонаціональне утворення обласних військових адміністрацій 24 лютого 2022 року. Указ Президента № 68/2022 виявився не просто організаційним рішенням, а фундаментальним актом конституційної оборонної мобілізації адміністративної системи. Саме він забезпечив миттєву перебудову регіонального рівня управління на воєнні завдання без руйнування вже наявної

територіальної інфраструктури державних адміністрацій. Адміністративно-правовий сенс цього кроку полягав у тому, що українська держава виробила модель «трансформації статусу», яка в кризовий момент виявилася ефективнішою за модель «створення нового органу».

Третій кейс — масове утворення військових адміністрацій населених пунктів у деокупованих, прифронтових та особливо вразливих громадах Херсонської, Донецької та Харківської областей. Укази Президента 2022 року щодо Херсонської області, а також укази щодо Донецької і Харківської областей свідчать про те, що військові адміністрації виявилися потрібними не лише там, де місцева влада була фактично зруйнована, а й там, де необхідно було швидко відновити вертикаль управління після окупації, забезпечити евакуацію, логістику, гуманітарну допомогу, громадську безпеку і координацію відбудови. Цей досвід демонструє: військова адміністрація стала не лише органом «воєнного контролю», а й органом первинної стабілізації території після бойових дій.

Четвертий кейс — функціонування життєзабезпечувальних сервісів під час масованих атак на енергетичну інфраструктуру. Розгортання пунктів незламності, спеціальна координація відновлення послуг, переведення значної частини сервісів у цифровий формат, відображення укриттів у застосунку «Дія», підтримка соціальних виплат і швидкі рішення щодо евакуації показали, що українська публічна адміністрація опанувала режим одночасного управління війною, гуманітарною кризою і повсякденним життям населення. Саме тут переконливо виявилася практична цінність децентралізації попередніх років: громади, які до війни отримали більше власних ресурсів і компетенцій, часто виявлялися більш стійкими до шоку та швидше налагоджували базові послуги.

Попри ці безперечні здобутки, чинна модель має декілька системних вад. По-перше, законодавство надто фрагментоване, а численні точкові зміни до базових актів створюють ризик неоднакового застосування норм у різних регіонах. По-друге, критерії для утворення військових адміністрацій населених пунктів і критерії повернення до повноцінного місцевого самоврядування залишаються недостатньо деталізованими; формула про те, що рада чи голова «не здійснюють повноваження»,

є функціонально необхідною, але юридично надто широкою. По-третє, концентрація повноважень у начальників військових адміністрацій, виправдана з погляду безпеки, створює ризики для місцевої демократії, громадської участі й прозорості. По-четверте, спрощені кадрові механізми і закупівельні процедури, хоч і були неминучими, без належного експост контролю можуть породжувати управлінські девіації, які потім буде важко усунути у повоєнний період.

На цьому тлі доцільно сформулювати низку конкретних пропозицій реформування. Передусім Україні потрібен окремий рамковий закон або принаймні системний розділ у законодавстві про безперервність державного врядування, який унормує резервні локації органів влади, алгоритми релокації, життєвий цикл критичних реєстрів, зберігання документів, ланцюги заміщення керівників і стандарти взаємодії між військовим командуванням та цивільними адміністраторами. Друге — до Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176] варто внести чіткіші критерії утворення, функціонування і припинення військових адміністрацій населених пунктів, включно з наборами індикаторів: рівень безпекової загрози, функціональна спроможність ради, доступність кворуму, стан інфраструктури, масове переміщення населення, потреба в евакуації або розмінуванні. Третє — необхідно законодавчо закріпити обов'язкове експост оприлюднення актів військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, ухвалених у спрощеному порядку, щойно це перестає прямо загрожувати безпеці.

Четверте — слід узгодити воєнні адміністративні режими із Законом України «Про адміністративну процедуру» не декларативно, а практично. Це означає розроблення типових процедур для масових воєнних адміністративних рішень: евакуаційних розпоряджень, обмежень пересування, доступу до послуг у деокупованих громадах, підтвердження статусів, визначення компенсацій, застосування спеціальних перепусткових режимів. П'яте — у сфері адміністративної відповідальності необхідно перейти від ситуативних законопроектів до системної концепції деліктного забезпечення воєнного стану, яка міститиме вичерпний перелік складів, чітку юрисдикцію органів, належні винятки, процесуальні гарантії та єдину практику тлумачення. Шосте — варто законодавчо інституціоналізувати моделі

спільного кризового командування на рівні областей і великих громад за принципом інтегрованих штабів, у яких завчасно визначено ролі поліції, СБУ, територіальної оборони, ДСНС, служб охорони здоров'я, соціального захисту, кіберзахисту і житлово-комунального сектору.

Сьоме — українське законодавство про воєнне публічне управління має цілеспрямовано інтегрувати стандарти НАТО і ЄС, але не механічно, а через категорію національної стійкості. Україна вже фактично рухається в цій логіці: НАТО розглядає стійкість як основу колективної безпеки, а ЄС — як елемент дорожніх карт з реформи публічного управління, верховенства права і демократичних інституцій. Тому подальша модернізація має включати аудити стійкості на рівні держави, регіонів і громад, єдині методики оцінювання спроможності адміністрації діяти в умовах тривалих загроз, а також обов'язковий післякризовий перегляд ефективності запроваджених воєнних рішень. Не менш важливо зберегти і розвинути цифровий контур публічної адміністрації, поєднавши його з високими стандартами кіберзахисту, хмарної стійкості та резервування даних.

Підсумовуючи, можна сформулювати такі висновки до підрозділу. Діяльність органів публічного управління в умовах воєнного стану в Україні є особливим адміністративно-правовим режимом, сутність якого полягає у поєднанні безперервності держави, мобілізаційної концентрації влади, територіальної гнучкості, цифрової стійкості та тимчасового звуження окремих процедурних і суб'єктивних прав. Українська модель довела свою практичну ефективність у збереженні життєздатності держави, наданні базових адміністративних і соціальних послуг, евакуації населення, координації безпеки та відновленні управління в деокупованих громадах. Проте її нормативна фрагментарність, нестача чітких критеріїв переходу між мирною і воєнною моделями врядування, а також ризики непрозорості і надмірної концентрації влади потребують подальшого системного реформування. У зрілій адміністративно-правовій доктрині воєнний стан має осмислюватися не як «зона поза правом», а як екстремальна форма правового врядування, в якій саме право повинно забезпечити і силу держави, і межі цієї сили.

Висновки до другого розділу

У результаті проведеного дослідження системи суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану, особливостей адміністративно-правового статусу військового командування та Збройних Сил України, а також специфіки діяльності органів публічного управління в умовах воєнного стану сформульовано такі висновки.

Встановлено, що забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні здійснюється складною багаторівневою системою суб'єктів, до складу якої входять Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, військове командування, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, органи сектору безпеки і оборони та інші суб'єкти, уповноважені законодавством на реалізацію завдань у сфері національної безпеки та оборони. Їх діяльність має комплексний характер і спрямована на забезпечення функціонування державного механізму в умовах збройної агресії та інших загроз національній безпеці.

Доведено, що центральне місце у системі суб'єктів забезпечення воєнного стану належить Президенту України як Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України, який наділений конституційними повноваженнями щодо введення воєнного стану, керівництва у сфері національної безпеки та оборони, координації діяльності органів державної влади та прийняття рішень стратегічного характеру. Водночас Верховна Рада України забезпечує парламентський контроль за реалізацією заходів воєнного стану та здійснює законодавче регулювання відповідних суспільних відносин.

Обґрунтовано, що Кабінет Міністрів України виступає ключовим суб'єктом організаційного забезпечення правового режиму воєнного стану, оскільки саме на нього покладається реалізація державної політики у сферах оборони, безпеки, мобілізаційної підготовки, захисту населення, економічної стабільності та функціонування критичної інфраструктури. В умовах воєнного стану значення

уряду істотно посилюється через необхідність оперативного прийняття управлінських рішень та координації діяльності всієї системи виконавчої влади.

Визначено, що особливого значення під час воєнного стану набуває діяльність військового командування, яке реалізує широкий комплекс адміністративно-правових повноважень щодо організації оборони держави, забезпечення бойової готовності військ, координації заходів територіальної оборони, взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Військове командування фактично виступає одним із центральних суб'єктів адміністративно-правового механізму забезпечення воєнного стану.

Доведено, що адміністративно-правовий статус Збройних Сил України в умовах воєнного стану характеризується розширенням їх функціонального призначення порівняно з мирним часом. Поряд із виконанням завдань оборони держави Збройні Сили України беруть участь у забезпеченні публічної безпеки, охороні критичної інфраструктури, підтриманні правопорядку на окремих територіях, реалізації заходів територіальної оборони та взаємодії з цивільними органами управління.

Встановлено, що створення військових адміністрацій стало одним із найважливіших інституційних механізмів забезпечення безперервності публічного управління в умовах воєнного стану. Військові адміністрації забезпечують реалізацію повноважень державної влади на територіях, де виникла потреба в особливому режимі управління, здійснюють координацію діяльності органів влади, організовують заходи цивільного захисту та забезпечують життєдіяльність населення в умовах воєнних загроз.

З'ясовано, що діяльність органів публічного управління під час воєнного стану характеризується трансформацією традиційних управлінських механізмів, підвищенням рівня централізації прийняття рішень, спрощенням окремих адміністративних процедур, посиленням міжвідомчої координації та впровадженням кризових моделей управління. При цьому основною метою таких змін є забезпечення оперативності реагування на виклики воєнного часу та підтримання належного функціонування державного апарату.

Обґрунтовано, що важливим напрямом модернізації системи публічного управління в умовах воєнного стану стала цифровізація управлінських процесів. Використання електронних інформаційних ресурсів, цифрових сервісів та автоматизованих систем управління забезпечує безперервність надання адміністративних послуг, ефективність комунікації між органами влади та підвищення стійкості державного управління до зовнішніх загроз.

Встановлено, що сучасна модель публічного управління в умовах воєнного стану базується на поєднанні принципів законності, ефективності, оперативності, субординації, координації та відповідальності. Реалізація цих принципів сприяє забезпеченню належного рівня національної безпеки, публічного порядку та захисту прав громадян навіть в умовах масштабної збройної агресії.

Разом із тим виявлено низку проблем адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів воєнного стану, серед яких дублювання окремих повноважень органів державної влади та військового командування, недостатня нормативна визначеність механізмів взаємодії між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування, окремі прогалини у правовому регулюванні кризового управління та необхідність подальшого вдосконалення процедур координації між суб'єктами сектору безпеки й оборони.

З огляду на це доведено необхідність подальшого вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану шляхом уточнення їх компетенції, удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, розвитку цифрових інструментів управління, імплементації стандартів держав-членів НАТО у сфері кризового менеджменту та посилення правових гарантій ефективного функціонування системи публічного управління в умовах воєнних загроз.

Отже, ефективність функціонування правового режиму воєнного стану безпосередньо залежить від належної організації системи суб'єктів його забезпечення, узгодженості їх діяльності, чіткого розмежування компетенції та здатності органів публічної влади оперативно реагувати на виклики.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Адміністративно-правові засади обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану

Під адміністративно-правовими засадами обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану доцільно розуміти сукупність конституційних приписів, спеціальних законів, урядових процедур, компетенцій органів публічної влади, процесуальних гарантій, форм контролю і засобів юридичного захисту, через які держава тимчасово модифікує звичайний режим реалізації прав заради оборони, національної безпеки та публічної безпеки. Це не лише норми про “що можна обмежити”, а й норми про “хто саме”, “у який спосіб”, “на який строк”, “за якою процедурою”, “з яким мотивуванням” і “під яким контролем” має право це зробити. Саме тому предмет дослідження лежить на стику конституційного права, адміністративного права, права прав людини та права національної безпеки, але його центр тяжіння — у площині публічного адміністрування, де воєнний режим реалізується через рішення військового командування, військових адміністрацій, уряду, правоохоронних органів та інших суб’єктів владних повноважень.

У теоретичному плані важливо розмежовувати принаймні чотири категорії: скасування права, обмеження права, особливий режим здійснення права і дерогацію від міжнародного зобов’язання. Скасування права Конституція України не допускає. Обмеження права за воєнного стану допускається, але лише тимчасово і в межах, визначених Конституцією [248]. Особливий режим здійснення права означає зміну процедур чи способу реалізації без повного усунення права як такого. Дeroгація ж є міжнародно-правовим повідомленням про відхилення від договірних зобов’язань держави внаслідок надзвичайної загрози. Для адміністративно-правової науки це розмежування є принциповим: не кожна організаційна адаптація є обмеженням, не

кожне обмеження є дерогацією, і жодне з цих явищ не означає припинення дії Конституції чи правовладдя.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу, небезпеки державній незалежності чи територіальній цілісності України, передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування додаткових повноважень, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Уже з цього визначення випливають три фундаментальні риси: воєнний стан має виняткову фактичну підставу; його мета — забезпечення оборони та безпеки; втручання в права можливе лише тимчасово й у правовій формі. Отже, закон не наділяє державу необмеженим правом діяти “по ситуації”, а юридично зв’язує її із потребою оборони та процедурою.

Міжнародний підхід є подібним за логікою. ЄСПЛ трактує “публічну небезпеку, що загрожує життю нації”, як виняткову кризу, яка зачіпає все населення та загрожує організованому життю спільноти; Комітет ООН з прав людини наголошує на винятковому й тимчасовому характері дерогацій та на тому, що відновлення нормального режиму повної поваги до Пакту має бути домінуючою метою держави. Звідси випливає важливий для адміністративного права висновок: воєнний стан не “призупиняє” право, а переводить його в особливий режим функціонування, в якому виняток повинен бути нормативно оформленим, фактично обґрунтованим і контрольованим. Саме таку логіку підтримує й Венеційська комісія [210], яка послідовно наголошує, що *rule of law* має зберігатися і за умов надзвичайної ситуації.

Конституція України виходить із презумпції недоторканності прав і свобод. Частина перша статті 64 встановлює, що конституційні права і свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією. Частина друга цієї статті допускає встановлення окремих обмежень в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку їх дії, але одночасно закріплює коло прав, які не підлягають обмеженню навіть у цей період. У системному зв’язку зі статтями 8, 19,

22 і 92 Конституції це означає, що: по-перше, виняток має бути прямо конституційно допустимим; по-друге, його зміст повинен конкретизуватися законом; по-третє, правовий статус людини не може бути довільно зруйнований підзаконним чи індивідуальним актом; по-четверте, строки та межі втручання повинні бути чітко визначені.

Для адміністративного права особливо важливо, що стаття 19 Конституції залишається чинною і під час війни [248]. Органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та інші суб'єкти владних повноважень можуть діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] прямо повторює цю логіку, наголошуючи, що органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження, надані їм Конституцією, цим та іншими законами України. Таким чином, воєнний стан розширює функціональний арсенал держави, але не скасовує принцип зв'язаної законом адміністрації.

Стаття 15 Європейської конвенції з прав людини дозволяє державі в час війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, вживати заходів, які відступають від її зобов'язань за Конвенцією, але лише тією мірою, якою цього суворо вимагає гострота ситуації, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим міжнародним зобов'язанням. Дерогація не допускається від статті 2, крім смертей внаслідок правомірних актів війни, а також від статей 3, 4 § 1 і 7 Конвенції; додатково Протоколи до Конвенції встановлюють власні заборони на дерогацію, зокрема щодо abolition of the death penalty й ne bis in idem у визначених межах. Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права містить близьку, але не тотожну конструкцію: дерогація можлива лише у разі офіційно проголошеної суспільної небезпеки, має бути строго необхідною, не дискримінаційною та не може стосуватися статей 6, 7, 8 §§ 1–2, 11, 15, 16, 18 Пакту.

Україна внутрішньо інтегрувала ці міжнародні вимоги. Стаття 24 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176] прямо зобов'язує Україну негайно повідомляти через Генерального секретаря ООН про обмеження прав і свобод, що

становлять відхилення від зобов'язань за Пактом, а також про межу цих відхилень і дату їх припинення. На рівні Ради Європи зафіксовано, що Україна в 2022 році повідомила про дерогації у зв'язку з російською агресією та надалі оновлювала це повідомлення [325]; сама Рада Європи окремо наголосила, що станом на 4 квітня 2024 року обсяг дерогацій був істотно звужений. Це важливий індикатор не лише формальної сумлінності держави, а й матеріального розуміння тимчасовості дерогацій: вони не можуть перетворюватися на інерційний, безмежний у часі режим.

Принцип законності в умовах воєнного стану означає не просто існування закону, а достатню якість правового регулювання: ясність, передбачуваність, визначеність компетенції та форми рішення. Конституційний Суд України виходить із того, що невизначена норма не може вважатися “правом” у державі, керованій верховенством права, а отже невизначені або надто широко сформульовані повноваження на обмеження прав несумісні з конституційною логікою. Принцип необхідності вимагає, щоб обмеження було реально пов'язане з конкретною воєнною чи безпековою загрозою, а не пояснювалося лише загальною наявністю війни. Принцип пропорційності означає, що втручання має бути не тільки придатним для досягнення легітимної мети, а й найменш обтяжливим із тих, що реально можуть цю мету забезпечити. ЄСПЛ прямо вказує, що держави мають широкий, але не необмежений розсуд, і що Суд перевіряє, чи не вийшли вони за межі “strictly required by the exigencies of the situation”.

Принцип недискримінації особливо підкреслений у статті 4 Пакту. Навіть за умов надзвичайної небезпеки дерогаційні заходи не можуть містити дискримінації виключно за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження. У внутрішньодержавному вимірі цей підхід підтримується статтею 24 Конституції України. Водночас тимчасові диференційовані режими для окремих категорій осіб чи територій можуть бути допустимими, якщо вони мають об'єктивне, розумне й безпосередньо пов'язане з обороною чи безпекою обґрунтування. Принцип тимчасовості ж означає, що будь-яке обмеження повинне мати визначений строк, переглядатися залежно від зміни безпекової ситуації та не

нормалізуватися в “постійне надзвичайне право”. Нарешті, принцип судового контролю впливає як із Конституції України, так і зі статті 26 Закону про воєнний стан та практики ЄСПЛ: правосуддя здійснюється лише судами; скорочення чи прискорення форм судочинства забороняється; надзвичайні суди не допускаються; усунення юрисдикції суду щодо праваобмежувальних рішень несумісне з верховенством права.

Указ Президента України № 64/2022 включає до переліку потенційно обмежуваних права, передбачені статтями 30–34, 38, 39 Конституції України. Це стосується недоторканності житла, таємниці листування й інших комунікацій, приватного та сімейного життя, свободи пересування, свободи думки та слова, права брати участь в управлінні державними справами та свободи мирних зібрань. Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176] конкретизує ці можливості через перелік адміністративних заходів: встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду; обмеження свободи пересування; перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів і приміщень; заборона мирних зібрань; обмеження інформаційних і комунікаційних режимів; обмеження перебування в населених пунктах, з яких проводиться обов'язкова евакуація.

Свобода пересування є найбільш системно обмежуваним правом у воєнний час. Закон дозволяє встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати пересування громадян і транспортних засобів, а урядовий Порядок № 1455 конкретизує механізм такого режиму. Порядок № 573, своєю чергою, передбачає, що комендантська година запроваджується лише за наявності реальної загрози. Верховний Суд у своїх позиціях підтвердив, що введення воєнного стану та спеціальне законодавство можуть легітимно обмежувати право на свободу пересування, а правила перетинання державного кордону для військовозобов'язаних мають застосовуватися у зв'язку з мобілізаційним законодавством. При цьому Суд окремо наголосив, що право на відстрочку від призову не є автоматичною правовою підставою для виїзду з України. Таким чином, ця сфера демонструє типовий для воєнного стану баланс: висока інтенсивність втручання поєднується з вимогою до наявності спеціальної нормативної бази та можливості судового оскарження.

Свобода мирних зібрань також зазнає суттєвого втручання. Пункт 8 частини першої статті 8 Закону прямо дозволяє забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів. У воєнному контексті це пояснюється ризиками для безпеки населення, оборонних заходів, критичної інфраструктури та громадського порядку [248]. Однак навіть така норма не повинна розумітися як безумовний карт-бланш на загальну, невизначену і безальтернативну заборону будь-якого колективного вираження поглядів незалежно від місця, часу і реальних ризиків. Адміністративно-правово коректна практика вимагає індивідуалізації підходу, бодай у тій мірі, в якій це дозволяє безпекова ситуація, і надання мотивів такого обмеження.

Права на приватність, недоторканність житла і таємницю комунікацій також входять до кола потенційно обмежуваних, але в самій моделі Закону про воєнний стан збережено важливе конституційне застереження. Закон дозволяє перевіряти документи, проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу, житла та службових приміщень, але прямо відсилає до обмежень, встановлених Конституцією України. Це означає, що навіть за умов воєнного стану у цій сфері не виникає “порожнечі права”: адміністративні та безпекові органи зобов’язані співвідносити свої дії з конституційним стандартом захисту приватності та з судовим контролем там, де Конституція чи закон його вимагають. Саме ця обставина відрізняє правову державу у війні від моделі суто силового адміністрування.

Свобода вираження поглядів, право на інформацію та інформаційна безпека за воєнного стану перебувають у стані особливо чутливої рівноваги. Закон про воєнний стан дозволяє регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій та інших суб’єктів медіасфери, а також за певних умов забороняти передачу інформації через комп’ютерні мережі. Одночасно Омбудсман наголошує, що доступ до публічної інформації у воєнний час є вкрай важливим інструментом захисту життя, евакуації та гуманітарної безпеки. Тому адміністративно-правова задача полягає не в абстрактному протиставленні свободи

слова й безпеки, а в побудові такого режиму, за якого обмежується лише та інформаційна активність, що реально створює військовий ризик, тоді як контроль суспільства за владою, доступ до правової інформації та комунікація про базові безпекові дії мають зберігатися максимально широко.

Указ № 64/2022 передбачає можливість тимчасового обмеження прав, гарантованих статтями 41–44 Конституції України [248], тобто права власності, свободи підприємницької діяльності, права на працю та права на страйк. Найочевиднішою формою втручання тут є примусове відчуження майна для потреб держави. Закон про військовий стан безпосередньо передбачає таку можливість, а спеціальний Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна...» закріплює, що примусове відчуження приватного майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану здійснюється з повним відшкодуванням його вартості. Уряд окремо встановив порядок подання заяв і здійснення виплат для наступної повної компенсації. Отже, у цій сфері правомірність обмеження права власності тісно пов'язана з реальністю компенсаційного механізму.

Судова практика підтверджує, що спори про примусове відчуження майна не виводяться з-під юрисдикції суду. Верховний Суд у своїх оглядах і правових позиціях виходить із розмежування примусового відчуження приватного майна з повним відшкодуванням та вилучення державного майна без такого відшкодування, а також наголошує на адміністративній юрисдикції відповідних спорів. Це має велике значення для адміністративного права, оскільки показує: навіть там, де держава діє максимально інтенсивно й оперативно, вона не може усунути можливість судового перегляду законності рішення, порядку його прийняття та адекватності компенсації.

У трудовій сфері обмеження реалізуються через спеціальний Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ і організацій на період дії воєнного стану. З одного боку, це свідчить про визнання державою потреби в адаптації трудового регулювання до війни; з іншого — породжує питання

про конституційні межі такої адаптації. Симптоматично, що в 2026 році Конституційний Суд України ухвалив рішення у справі щодо права на відпустки в умовах воєнного стану за поданням Омбудсмана. Навіть якщо частина новітньої практики 2026 року доступна наразі у форматі офіційних повідомлень і резюме, уже сам факт розгляду показує: соціально-трудова обмеження воєнного часу не є автоматично конституційно бездоганними і потребують тестування на співмірність з Основним Законом.

Право на страйк у воєнний час зазнає найбільш жорсткого обмеження в трудовому блоці. Нормативні акти у сфері колективних трудових спорів прямо передбачають, що у разі оголошення воєнного стану автоматично настає заборона проведення страйків до моменту його відміни. Формально це відповідає включенню статті 44 Конституції [248] до переліку потенційно обмежуваних прав. Однак з матеріально-правової точки зору така модель потребує компенсаторних механізмів — адміністративних і судових — для вирішення колективних трудових конфліктів, аби сама заборона страйку не перетворювалася на повне усунення колективного трудового захисту.

ЄСПЛ у Guide on Article 15 наголошує: дерогація потребує формального і публічного акта [39], такого як проголошення воєнного стану чи іншого надзвичайного режиму. Українська модель відповідає цій вимозі через поєднання указу Президента та його парламентського затвердження. Проте для адміністративно-правового виміру цього недостатньо. Кожне конкретне правообмежувальне рішення, яке реалізується на місцевому чи галузевому рівні, повинне мати належного суб'єкта, належну форму, визначену територію, строк і зміст, а також бути доведеним до відома адресатів у спосіб, який дає можливість реально орієнтуватися в межах дозволеної і забороненої поведінки. Інакше формально законне обмеження може стати фактично свавільним через брак визначеності.

Закон про воєнний стан чітко розмежовує роль військового командування, уряду, військових адміністрацій та інших органів. Військове командування в межах визначених законом і указом повноважень видає обов'язкові до виконання накази і

директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану і визначеного перехідного періоду після його припинення чи скасування. Для досліджуваної теми це означає, що одна з головних процесуальних гарантій — перевірюваність компетенції: чи саме той орган і в саме тій формі ухвалив рішення, яке обмежує право.

Правосуддя в умовах воєнного стану, відповідно до статті 26 Закону, здійснюється лише судами; скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється; створення надзвичайних та особливих судів не допускається. У разі неможливості здійснювати правосуддя на території, де введено воєнний стан, може змінюватися територіальна підсудність справ або місцезнаходження судів. Це надзвичайно важлива гарантія, оскільки забезпечує неперервність права на суд навіть в умовах фізичного руйнування інфраструктури, окупації або активних бойових дій. Адміністративно-правово ця гарантія означає, що воєнне обмеження прав не може бути правомірним, якщо воно фактично перекриває доступ до судового перегляду.

Кодекс адміністративного судочинства України визначає завдання адміністративного судочинства як захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Тому саме адміністративні суди є природним майданчиком для оскарження дій прикордонних органів, військових адміністрацій, органів виконавчої влади, рішень про реквізицію, обмеження доступу, окремих управлінських рішень у сфері комунікацій, мобілізації чи публічного адміністрування загалом. Фактична роль адміністративного судочинства в умовах війни тільки зростає, оскільки сфера інтенсивного владного впливу розширюється.

Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини залишається одним із ключових позасудових каналів захисту. Закон про воєнний стан прямо гарантує неприпустимість припинення повноважень Омбудсмана у цей період. Офіційні матеріали Офісу Омбудсмана акцентують на проблемах

верховенства права, доступу до правосуддя, права на інформацію та умовах перебування осіб у місцях несвободи під час війни. Отже, роль Омбудсмана полягає не лише в реагуванні на індивідуальні звернення, а й у системному нагляді за тим, як публічна адміністрація застосовує режим воєнного стану стосовно прав людини. Правнича допомога, включаючи безоплатну, у цій системі є не допоміжною, а структурною гарантією ефективного засобу захисту.

Практика Конституційного Суду України задає загальні межі для воєнного правообмеження. Суд підкреслює, що невизначена норма не може вважатися правом у державі, керованій верховенством права; що держава, виходячи з принципу добropорядного врядування, відповідальна перед людиною за свою діяльність; що звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав; і що навіть в умовах воєнного стану верховенство Конституції України, повага до прав і свобод людини та принцип правовладдя залишаються основами демократичного конституційного ладу. Окремо Конституційний Суд наголошував на обов'язковості судового контролю над втручанням у право на свободу людини. У сукупності ці позиції формують конституційний стандарт: жоден воєнний акт не може бути свавільним, невизначеним або виведеним з-під судового нагляду лише тому, що він ухвалений у стані війни.

Верховний Суд у справах щодо свободи пересування та перетину державного кордону сформулював кілька важливих орієнтирів. По-перше, тимчасові обмеження свободи пересування у зв'язку з воєнним станом є в принципі конституційно допустимими в межах спеціального законодавства. По-друге, Суд розглядає прикордонні обмеження не ізольовано, а у взаємозв'язку із Законом «Про правовий режим воєнного стану» [176], Законом «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» і правилами перетинання державного кордону [166]. По-третє, відстрочка від призову не є автоматичною підставою для перетину кордону. По-четверте, у сфері трудових спорів Суд виходить із того, що призупинення дії трудового договору допустиме лише тоді, коли одночасно роботодавець не може надати роботу, а працівник — виконувати її через збройну агресію. Таким чином,

Верховний Суд фактично застосовує національний тест спеціальної законності та фактичної необхідності.

У майнових спорах Верховний Суд і Велика Палата Верховного Суду наголошують на збереженні адміністративної юрисдикції щодо спорів про примусове відчуження майна для потреб держави. Це має велике значення у контексті пропорційності: навіть якщо втручання у право власності визнане об'єктивно необхідним для оборони, його правомірність не може бути відділена від процедури, справедливого відшкодування та можливості незалежного перегляду. Судовий контроль тут виконує не лише репресивну, а й превентивну функцію — спонукає адміністрацію заздалегідь діяти коректніше.

ЄСПЛ, систематизуючи свою практику за статтею 15 Конвенції, виходить з того, що держави дійсно мають широкий простір розсуду в оцінці того, чи існує надзвичайна суспільна небезпека і які заходи слід вжити. Однак цей простір не є безмежним: Суд уповноважений перевіряти, чи не вийшла держава за межі того, що суворо вимагається гостротою ситуації. У *Guide on Article 15* підкреслено, що надзвичайна небезпека не може слугувати приводом для обмеження свободи політичної дискусії, а надзвичайне законодавство має тлумачитися так, щоб зберігати достатню можливість судового нагляду та уникати свавілля [39]. Такі орієнтири мають пряме значення для українського публічного адміністрування: вони зобов'язують владу обґрунтовувати не лише сам режим воєнного стану, а й кожний суттєвий обмежувальний захід, особливо якщо він торкається зібрань, медіа, доступу до матеріалів справи або юрисдикції судів.

У міжнародно-правовому плані важливим є також те, що Рада Європи і ЄСПЛ уже фіксували українські дерогаційні повідомлення та згадували їх у справах проти України. Це підтверджує: український воєнний режим уже перебуває в полі міжнародного судового спостереження, а отже аргументація національних органів щодо обмеження прав повинна бути побудована так, щоби витримати не лише внутрішню, а й конвенційну перевірку.

Найбільша небезпека воєнного режиму для прав людини полягає не стільки в самому факті допустимих обмежень, скільки в ризику їх нормалізації,

розширювального тлумачення і корупційного використання. Особливо вразливими є сфери, де поєднуються високий попит з боку населення, значний адміністративний розсуд, дефіцит часу і ресурсів, а також знижена прозорість. Саме такою сферою є виїзд з України у воєнний час: НАЗК окремо досліджувало корупційні схеми та ризики, пов'язані з відповідними адміністративними рішеннями. Аналогічні ризики НАЗК виявляє у публічних закупівлях під час війни та у відновленні [288]. Для адміністративного права це означає, що антикорупційна архітектура є не зовнішнім додатком до воєнного режиму, а однією з гарантій прав людини.

Інша група ризиків стосується інформаційної сфери. Закон про воєнний стан і пов'язані акти дозволяють обмежувати певні види інформаційної активності та регулювати роботу електронних комунікацій, що може бути цілком виправданим з міркувань оборони. Водночас Офіс Омбудсмана підкреслює, що право на доступ до інформації в умовах війни нерідко має прямий життєзахисний характер. Саме тому демократична модель воєнного адміністрування повинна виходити з презумпції максимальної відкритості всього, що не створює безпосереднього воєнного ризику, і максимальної мотивованості всього, що обмежується. Не будь-яка незручна для влади інформація є небезпечною для оборони, і ця межа має проводитися надзвичайно обережно.

Напрацювання Венеційської комісії [210] дозволяють сформулювати узагальнений демократичний стандарт надзвичайного регулювання: надзвичайний стан може змінювати розподіл повноважень і посилювати виконавчу владу, але не має знищувати *rule of law*, внутрішні наглядові механізми та доступ до правосуддя. Венеційська комісія прямо зазначає, що особа повинна зберігати можливість домагатися дотримання закону навіть у надзвичайній ситуації. Для України це особливо важливо, оскільки йдеться не про короткочасний епізод, а про тривалий воєнний режим. Чим довше діє виняток, тим вищий ризик його перетворення на нову “нормальність”, і тим вагомішою стає роль процедурних та судових запобіжників.

Стандарти НАТО у сфері *resilience* і *civil preparedness* не є прямим джерелом індивідуальних прав, але вони важливі як орієнтир для публічного управління [81].

НАТО виходить з того, що стійкість цивільного сектору, захищеність населення і спроможність інститутів безперервно функціонувати є невід'ємною частиною оборони. У застосуванні до теми прав людини це означає, що воєнні обмеження не повинні підривати соціальну довіру, справедливість, доступ до базових послуг і правосуддя. Іншими словами, правомірні обмеження повинні не руйнувати стійкість суспільства, а підтримувати її. Це — важливий орієнтир для реформування українського воєнного адміністрування у напрямі поєднання безпеки, стійкості та прав людини.

Першочерговим напрямом реформування є кодифікація єдиного адміністративно-процедурного стандарту для правообмежувальних рішень в умовах воєнного стану. Кожне таке рішення повинне містити мінімально обов'язкові елементи: юридичну підставу, фактичне обґрунтування, легітимну мету, персональне чи територіальне коло дії, строк, роз'яснення щодо оскарження і, за потреби, компенсаційні наслідки [221, с. 49]. Другим напрямом є гармонізація спеціального воєнного законодавства з конституційним переліком допустимих обмежень, аби уникнути ситуацій, коли галузеві новели викликають обґрунтовані конституційні сумніви. Третім напрямом є деталізація правил цифрових та інформаційних втручань із чіткими межами, аудитом та механізмами подальшого незалежного перегляду. Четвертим — інституціоналізація регулярної звітності військових адміністрацій, уряду та інших органів щодо практики застосування обмежень прав, принаймні в узагальненій формі, сумісній з вимогами безпеки. П'ятим — посилення антикорупційного дизайну рішень у сферах з високим воєнним розсудом. Шостим — системне навчання посадових осіб, суддів, юристів і правозахисних інституцій щодо тестів пропорційності, необхідності, недискримінації та правового мотивування у воєнних умовах.

3.2. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та запобігання злочинності в умовах воєнного стану

Початковою точкою сучасної української моделі є не 2022 рік, а 2014–2015 роки, коли держава почала реагувати на поєднання зовнішньої агресії, окупації

частини території, руйнування звичайної адміністративної присутності та зростання загроз для цивільного населення. Саме в цій логіці був ухвалений Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», а указами Президента у 2015 році утворювалися відповідні адміністрації в зоні кризи [164]. У 2018 році Закон України № 2268-VIII закріпив державну політику щодо забезпечення суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, наголосивши на захисті прав і свобод цивільного населення та діях органів публічної влади лише в межах Конституції і законів. Це важливо методологічно: безпекова модель формувалася не виключно як військова, а як змішана адміністративно-військова конструкція з акцентом на правозахисний компонент.

Безпосереднім каркасом режиму є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176]. Він визначає воєнний стан як особливий правовий режим, окреслює правову основу його введення, встановлює коло суб'єктів — військове командування і військові адміністрації, — а також передбачає, що військове командування в межах своїх повноважень видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. На територіях, де введено воєнний стан, можуть утворюватися військові адміністрації як тимчасові державні органи для забезпечення разом із військовим командуванням оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури та охорони прав і свобод громадян. Отже, сам закон безпосередньо вбудовує публічну безпеку та захист критичної інфраструктури в предмет воєнного стану.

Особливо показовою є стаття 8 цього Закону [164], яка допускає, що військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади та місцевого самоврядування запроваджувати заходи правового режиму воєнного стану в межах тимчасових обмежень прав і свобод, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану. З цього випливає подвійний висновок. По-перше, реальна конфігурація безпекових обмежень є похідною не лише від закону, а й від президентського указу та конкретних управлінських рішень на місцях. По-друге,

адміністративне право воєнного стану має виразно багаторівневу природу: конституційна норма — спеціальний закон — указ — урядовий порядок — локальний наказ чи розпорядження. Саме тому питання передбачуваності й доступності регулювання є в цій сфері не технікою, а гарантією правової визначеності.

Суттєво, що Закон про воєнний стан не усуває інші органи публічної влади, а змінює режим їх функціонування. Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження на підставі Конституції [248], цього та інших законів; у місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації. Одночасно законом прямо закріплено, що правосуддя в умовах воєнного стану здійснюється лише судами, скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється, а створення надзвичайних і особливих судів не допускається. Це означає, що навіть в умовах максимальної концентрації безпекових повноважень принцип судового контролю не усувається з системи правового режиму.

На галузевому рівні центральне місце посідає Закон України «Про Національну поліцію» [169]. Він визначає поліцію як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. До її завдань закон прямо відносить забезпечення публічної безпеки і порядку, охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, а до основних повноважень — превентивну та профілактичну діяльність, виявлення причин і умов правопорушень, вжиття заходів для усунення загроз життю та здоров'ю осіб і публічній безпеці, а також досудове розслідування у межах визначеної підслідності. Таким чином, саме поліція в правовій системі України є базовим адміністративним суб'єктом щоденного безпекового реагування під час воєнного стану.

Після 24 лютого 2022 року поліційне законодавство було адаптоване до умов війни. Закон № 2123-IX спеціально закріпив, що під час дії воєнного стану

поліція діє з урахуванням тих обмежень прав і свобод, які визначаються Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [176]. Він також розширив окремі оперативні можливості поліції, передбачив особливості ідентифікації поліцейських у бойових умовах, закріпив право поліцейського під час воєнного стану застосовувати заходи примусу щодо осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без урахування окремих звичайних законодавчих заборон, а також тимчасово зупинив здійснення законодавчо передбачених форм громадського контролю за діяльністю поліції. Тут уже закладено один із головних дискусійних вузлів: посилення спроможності органу й одночасне зменшення зовнішніх цивільних стримувань.

Для ширшої картини безпеки принципове значення мають Закон України «Про Національну гвардію України», Закон України «Про основи національного спротиву», Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [174] та Закон України «Про критичну інфраструктуру» [163]. Вони юридично інтегрують до безпекового поля Національну гвардію як військове формування з правоохоронними функціями, сили територіальної оборони і добровольчі формування територіальних громад, а також систему кібербезпеки і захисту критичної інфраструктури. Саме ця нормативна комбінація дає змогу трактувати публічну безпеку під час воєнного стану не лише як фізичну охорону місць і осіб, а як комплексну стійкість держави та суспільства до кримінальних, диверсійних, інформаційних і кібератак.

Окремий блок становить кримінально-правове посилення безпеки після початку повномасштабного вторгнення. Закон № 2108-IX ввів кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, Закон № 2117-IX посилив відповідальність за мародерство, Закон № 2178-IX уточнив склад злочину за статтею 114-2 КК щодо несанкціонованого поширення інформації про засоби протидії збройній агресії, а Закон № 2149-IX був спрямований на підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах воєнного стану. Ці зміни демонструють, що у воєнний період кримінальне право в Україні почало виконувати не лише

репресивну, а й виразну адміністративно-превентивну функцію: воно стало частиною загальної політики публічної безпеки.

Суб'єктний склад забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану є поліцентричним. Закон про воєнний стан виходить із того, що військове командування разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування запроваджує й здійснює відповідні заходи правового режиму. При цьому Генеральний штаб Збройних Сил України бере участь у підготовці типового плану, організовує керівництво Збройними Силами, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами під час виконання заходів правового режиму воєнного стану, а також організовує діяльність військових адміністрацій. Отже, у правовій конструкції воєнного стану військове командування не є «зовнішнім» до цивільної адміністрації фактором — воно інституційно включене в систему управління публічною безпекою.

Військові адміністрації посідають у цій системі проміжне, але ключове місце. Закон наділяє їх повноваженнями як щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, так і щодо забезпечення ефективного використання ресурсів, додержання Конституції та законів, видання наказів і розпоряджень, які в частині повноважень місцевих рад мають однакову юридичну силу з рішеннями цих рад. Крім того, з 2024 року прямо передбачено, що під час мобілізації та в умовах воєнного стану обласні військові адміністрації координують і спрямовують діяльність органів та підрозділів поліції, СБУ, територіальних центрів комплектування, органів місцевого самоврядування, підприємств і закладів охорони здоров'я стосовно виконання мобілізаційних заходів. Це свідчить, що військові адміністрації стали не лише органами локального управління, а й вузлами міжвідомчої координації.

Національна поліція залишається основним суб'єктом повсякденної охорони публічної безпеки і протидії загальнокримінальній злочинності. Її повноваження охоплюють превенцію, патрулювання, реагування на повідомлення, забезпечення публічної безпеки у публічних місцях, регулювання дорожнього руху, контроль за зброєю, запобігання домашньому насильству, досудове розслідування, а

також оперативну роботу щодо зброї, наркотиків, організованих груп і кіберзлочинів. Адміністративно-правовий статус поліції під час воєнного стану набуває ознак посиленої операційної мобільності: законодавство допускає швидше переміщення кадрів, особливий порядок застосування примусу та розширені цифрові інструменти фіксації й комунікації. Але це не змінює її базової природи як сервісно-правоохоронного органу виконавчої влади, а отже — не виводить її за межі принципів законності та пропорційності.

Служба безпеки України виконує в системі публічної безпеки специфічну функцію державної безпеки, контррозвідки та боротьби з тероризмом, а також має спеціальні повноваження щодо отримання даних, необхідних для забезпечення державної безпеки, і використання технічних засобів, включно з безпілотними системами та засобами радіоелектронної боротьби. У воєнний період її роль різко зростає в частині нейтралізації диверсійно-розвідувальних, агентурних і колабораційних мереж, а також у сфері інформаційної безпеки та захисту державної таємниці [331]. Водночас адміністративно-правова проблема полягає не в дефіциті повноважень СБУ, а у забезпеченні належної координації з поліцією, прокуратурою, військовим командуванням та військовими адміністраціями без дублювання компетенції.

Національна гвардія України виступає як військове формування з правоохоронними функціями в системі МВС. Закон прямо визначає її призначення у захисті життя, прав і свобод громадян, охороні громадської безпеки і порядку, припиненні терористичної діяльності, діяльності незаконних збройних формувань, організованих груп і злочинних організацій. До її завдань належать участь у припиненні масових заворушень, відновленні правопорядку, здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, виконанні завдань територіальної оборони та охороні об'єктів критичної інфраструктури. У воєнний час саме Національна гвардія часто виконує роль «силового мосту» між чисто військовими й поліцейськими функціями, що робить її надзвичайно важливою для деокупованих територій, охорони вузлових об'єктів та стабілізаційних операцій.

Територіальна оборона, у свою чергу, забезпечує включення місцевого ресурсу до загальнодержавної безпеки. Закон «Про основи національного спротиву» передбачає, що до її завдань належать участь у заходах із тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів, участь у забезпеченні громадської безпеки і порядку в населених пунктах та участь у запровадженні і здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Добровольчі формування територіальних громад у разі введення воєнного стану переходять в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил територіальної оборони ЗСУ. Це є важливою правовою відповіддю на питання про допустимість «громадського озброєного елемента»: такі формування не визнаються автономними безпековими суб'єктами, а жорстко включаються в офіційне військове підпорядкування.

Принципову процесуально-координаційну роль виконує прокуратура. Закон «Про прокуратуру» наділяє її функціями підтримання державного обвинувачення, нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, а також координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Основною формою такої координації є координаційні наради керівників правоохоронних органів. У воєнний період це набуває особливої ваги, оскільки саме прокуратура повинна з'єднати інтереси швидкого реагування з вимогами доказової належності, дотримання підслідності, процесуального контролю та подальшої судової стійкості рішень.

Координаційні механізми мають і спеціальне адміністративно-військове вимірювання. Закон про воєнний стан передбачає, що порядок взаємодії військового командування та військових адміністрацій з міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади, а також порядок підпорядкування чи оперативного підпорядкування їм інших військових формувань і правоохоронних органів визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Це означає, що базовий принцип координації тут не колегіальний, а командно-організаційний. Така модель є виправданою в бойовій обстановці, але вона вимагає особливо чітких процедур документування рішень, журналювання розпоряджень і фіксації

відповідальності посадових осіб, інакше підвищується ризик функціонального дублювання та непрозорого розмивання компетенції.

Однією з ключових засад воєнного стану є те, що обмеження прав і свобод не можуть існувати як «вільна адміністративна творчість». Закон про воєнний стан дозволяє впроваджувати відповідні заходи лише в межах тимчасових обмежень, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану. При цьому низка рішень НАЗК та експертних матеріалів справедливо звертала увагу на те, що сам Указ Президента України № 64/2022 не є безпосереднім джерелом конкретних обмежень для кожної життєвої ситуації, а лише відкриває можливість для їх подальшого правового встановлення на підставі закону. Із цього випливає важливий адміністративно-правовий висновок: легітимність будь-якого обмежувального заходу залежить не лише від факту дії воєнного стану, а й від правильного ланцюга його нормативного запровадження [289].

Цей висновок особливо відчутний у сфері комендантської години, спеціального режиму в'їзду й виїзду, обмеження свободи пересування, перевірки документів, огляду речей і транспортних засобів. Саме для цих сфер Кабінет Міністрів України затвердив окремі порядки: постанову № 573 щодо заходів під час запровадження комендантської години і спеціального режиму світломаскування, постанову № 1455 щодо порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду та обмеження свободи пересування, а також постанову № 1456 щодо перевірки документів і огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів, службових приміщень і житла громадян. Отже, воєнний стан у своїй повсякденній адміністративній реалізації значною мірою функціонує через урядові процедурні стандарти, а не лише через загальний закон.

Нормативно це означає, що документальна перевірка, блокпости, огляд транспортних засобів, контролювання перебування особи на вулиці під час комендантської години та інші подібні дії мають здійснюватися не «бо війна», а в межах конкретної процедури, з визначеним суб'єктом, підставою, обсягом дозволених дій і формою їх фіксації. Саме тут проявляється слабке місце чинної моделі: на рівні загального закону ці інструменти описані рамково, на рівні

урядових актів — процедурно, але на рівні щоденної практики в різних регіонах зберігається нерівномірність стандартів оприлюднення, комунікації та документування. Тому одна з центральних реформаторських потреб полягає не у збільшенні повноважень, а у їх кращій уніфікації та публічній доступності.

Особливо гостро питання меж і гарантій постає щодо поліцейського примусу. Закон після змін 2022 року дозволив поліцейському під час воєнного стану застосовувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без урахування окремих звичайних обмежень, що в мирний час захищають певні категорії осіб або встановлюють додаткові заборони. Однак міжнародні стандарти, закріплені в Основних принципах ООН щодо застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, зберігають силу й у кризових умовах: сила може застосовуватися лише тоді, коли це є суворо необхідним, і лише в обсязі, потрібному для виконання службового обов'язку. Отже, розширення національного дозволу не скасовує вимогу до необхідності, пропорційності та наступної перевірюваності дій.

Процесуальною віссю гарантій під час війни є стаття 615 КПК України. Її сучасна редакція передбачає, що у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування може приймати дізнавач, слідчий або прокурор постановою; за відсутності можливості залучити понятих обшук чи огляд можуть проводитися без них, але з обов'язковим безперервним відеозаписом; у разі відсутності об'єктивної можливості для слідчого судді здійснювати певні повноваження їх тимчасово виконує керівник органу прокуратури за вмотивованою постановою; у разі неможливості доставити затриману особу до суду розгляд питання про запобіжний захід допускається дистанційно, а якщо навіть це неможливо — особа негайно звільняється. Ці положення демонструють, що законодавець намагався поєднати оперативність із процедурними компенсаторами: відеофіксацією, мотивованою постановою, строковими межами й обов'язком наступного судового контролю.

Водночас правова практика показала, що баланс тут є вразливим. Конституційний Суд України у рішенні № 8-р(II)/2024 визнав неконституційною

частину шосту статті 615 КПК, яка фактично дозволяла автоматичне продовження тримання під вартою за неможливості розгляду питання судом. У самому тексті чинної редакції КПК прямо зафіксовано, що ця частина визнана неконституційною і має втрату чинності, а КСУ у мотивуванні підкреслив, що навіть в умовах воєнного стану верховенство Конституції, принцип поділу влади та повага до прав людини залишаються основами демократичного конституційного ладу. Більше того, Суд наголосив: саме фактична відсутність функціонування судів у конкретних регіонах є тією межею, яка дозволяє застосовувати спеціальні засоби відступу від звичайної процедури. Це рішення має системне значення: воно окреслило червону лінію між процесуальною адаптацією і недопустимим заміщенням судового контролю.

Суттєво, що сам КПК передбачає можливість оскарження до суду будь-яких рішень, дій чи бездіяльності прокурора або слідчого, вчинених на виконання повноважень за статтею 615, а також встановлює обов'язок зберігати копії матеріалів кримінальних проваджень в електронній формі. Окрім того, законодавець запровадив механізм відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану. Усе це свідчить, що в чистому вигляді «надзвичайного процесу» в Україні не створено: натомість створено гнучкий, але все-таки юридично структурований режим, який постійно повертає систему до суду, документу і технічної фіксації.

Окрема гарантія законності полягає в тому, що Закон про воєнний стан не дозволяє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, а діяльність судів та органів системи правосуддя не може бути обмежена. Одночасно контроль за діяльністю військового командування, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану покладений на Раду національної безпеки і оборони України, а парламентський і омбудсманський контроль за сектором безпеки і оборони продовжує впливати із Закону України «Про національну безпеку України». Проте ця система має слабку ланку: спеціальна норма Закону «Про Національну поліцію» [169] на час воєнного стану зупинила окремі законодавчо передбачені форми громадського контролю за поліцією. Саме тому можна говорити про наявність інституційної «дірки підзвітності», яку слід

компенсувати посиленими парламентськими, прокурорськими, омбудсманськими й судовими механізмами.

Практика Національної поліції України за 2023 рік яскраво демонструє, що воєнний стан не «заморожує» злочинність, а лише змінює її структуру. За офіційним річним звітом НПУ, поліція у 2023 році викрила 20 диверсійно-розвідувальних груп, затримала 451 особу, ймовірно причетну до диверсійної діяльності, з яких 243 передано до СБУ; одночасно слідчими поліції до ЄРДР було зареєстровано 374,2 тис. кримінальних правопорушень, що на 37 % більше, ніж у 2022 році. Хоча за окремими класичними категоріями — незаконні заволодіння транспортними засобами, пограбування, розбої — спостерігалось зниження, зросли показники щодо незаконного поводження зі зброєю, організованої злочинності, кіберзлочинів, шахрайств, наркозлочинів і диверсійної активності. Це підтверджує тезу, що під час війни публічна безпека потребує зміщення від традиційно вулично-патрульної моделі до аналітично-мережевого запобігання загрозам.

Проблема незаконного обігу зброї набула у воєнний час системного характеру. Поліція зафіксувала у 2023 році зростання виявлених фактів незаконного поводження зі зброєю на 18 %, що прямо пов'язано зі збільшенням кількості зброї та боєприпасів у цивільного населення внаслідок збройної агресії. Було вилучено 5,2 тис. одиниць вогнепальної зброї, 34,6 тис. гранат, мін, боєприпасів та вибухових пристроїв, 921 гранатомет, понад 2,9 тонни вибухових речовин та 1,8 млн набоїв. Адміністративно-правове значення цих цифр полягає в тому, що охорона публічної безпеки в умовах війни не може бути зведена до «контролю за поведінкою осіб»; вона обов'язково включає контроль за смертоносними предметами, їх виявленням, вилученням, обліком, транспортуванням, зберіганням і знищенням.

Не менш важливим є вимір деокупованих територій. Звіт НПУ фіксує участь поліції в обстеженні деокупованих населених пунктів та прилеглих територій з метою виявлення небезпечних предметів, вибухових речовин, боєприпасів та зброї. Це дає підстави вважати, що в сучасній українській моделі поліція дедалі більше виконує не лише функцію кримінального реагування, а й функцію стабілізації постконфліктного простору. Для адміністративного права це означає

розширення самої категорії «поліцейська послуга»: вона включає дії, які традиційно належали б радше до сфери цивільного захисту, розмінування і післявоєнної безпекової реконструкції.

У сфері кібербезпеки трансформація ще помітніша. За даними НПУ, у 2023 році було виявлено в 4,1 раза більше кримінальних правопорушень у сфері високих інформаційних технологій — 61,4 тис., зокрема онлайн-шахрайств у 5,8 раза більше, ніж у 2022 році. Поліція повідомляє також про блокування понад 44,8 тис. фішингових посилянь, які були спрямовані на отримання персональної та банківської інформації громадян, а також про проведення восьми міжнародних спеціальних операцій у взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав. Тобто запобігання злочинності в умовах воєнного стану вже об'єктивно стало транскордонним і цифровим за своєю природою.

Інституційно кібербезпека в Україні опирається на Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [174], який визначає національну систему кібербезпеки як сукупність суб'єктів і взаємопов'язаних заходів політичного, інформаційного, правового, оперативного-розшукового, розвідувального, контррозвідувального, оборонного та інженерно-технічного характеру, а також заходів криптографічного і технічного захисту національних інформаційних ресурсів і кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Закон зобов'язує операторів критичної інфраструктури та власників об'єктів критичної інформаційної інфраструктури забезпечувати дотримання вимог з кіберзахисту, повідомляти про кіберінциденти і кібератаки, а також передбачає парламентський, омбудсманський, президентський і урядовий контроль та щорічний незалежний аудит основних суб'єктів національної кібербезпеки. Це одна з найрозвиненіших за структурою безпекових підсистем сучасного українського права.

Практичні масштаби кіберзагроз підтверджує й діяльність CERT-UA при Держспецзв'язку. За офіційним повідомленням, у 2024 році CERT-UA опрацювала 4315 кіберінцидентів, а у 2025 році — майже 6000, при цьому кількість ворожих атак зросла на 37 %. Держспецзв'язку також підтримує регулярні аналітичні звіти про виконання Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України та оприлюднює

галузеві матеріали щодо російських кібероперацій. Отже, кібербезпека сьогодні перетворилася з допоміжного напрямку на один із центральних елементів публічної безпеки під час воєнного стану. В адміністративно-правовому вимірі це означає необхідність розглядати кіберінцидент як предмет управлінського реагування на рівні, співмірному з фізичною диверсією або атакою на критичний об'єкт.

Захист критичної інфраструктури має подвійний — фізичний і цифровий — вимір. Закон «Про критичну інфраструктуру» [163] визначає правові та організаційні засади національної системи її захисту як складової законодавства у сфері національної безпеки. Закон «Про Національну гвардію України» прямо закріплює за НГУ охорону об'єктів критичної інфраструктури та участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на таких об'єктах, а Закон про воєнний стан покладає на військові адміністрації забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури та охорони прав громадян. У системному тлумаченні це означає, що об'єкт критичної інфраструктури в умовах війни є точкою перетину повноважень військового командування, військових адміністрацій, НГУ, поліції, СБУ, операторів інфраструктури та суб'єктів кіберзахисту.

Вкрай показовим є і те, що законодавство про національний спротив прямо відносить до завдань територіальної оборони участь у забезпеченні громадської безпеки і порядку в населених пунктах, у заходах із тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів, а також у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Таким чином, профілактична безпека в тилу, охорона населених пунктів, підтримання порядку біля критичних об'єктів і здійснення обмежувальних заходів — це не лише завдання поліції, а компонент територіальної оборони та національного спротиву загалом. Це зближує українську модель із сучасними концепціями всеохоплюючої стійкості держави.

Особливе місце в системі запобігання злочинності посідає інформаційна безпека. Криміналізація поширення інформації про переміщення зброї, рух або розташування Збройних Сил України та інших військових формувань в умовах воєнного або надзвичайного стану законодавчо відбила те, що інформаційний витік у воєнний час дорівнює безпековому ризику прямої дії. Водночас тут знову ж таки

виникає адміністративно-правовий виклик: держава має забезпечити чіткість офіційних правил публікації, належну комунікацію з населенням і журналістами та передбачуваність розмежування допустимої й недопустимої інформаційної поведінки. Інакше кримінально-правова заборона ризикує працювати не як точний інструмент безпеки, а як зона надмірної невизначеності.

Не можна оминати й антикорупційний вимір. За даними НПУ, у 2023 році було викрито 10,4 тис. службових злочинів, із них 3 тис. становили факти одержання неправомірної вигоди. НАЗК у своїх воєнних дослідженнях окремо вказувало на корупційні схеми й ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану [288], а також на ризики у публічних закупівлях під час воєнного стану з рекомендаціями щодо мінімізації корупціогенних факторів і необхідності змін до постанови Кабінету Міністрів України № 1178. Звідси випливає, що адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки не може вважатися повноцінним без вбудованих антикорупційних фільтрів, бо корупція прямо підриває мобілізаційну готовність, довіру до обмежень і результативність безпекових рішень.

Цифрові інструменти кризового управління дедалі сильніше змінюють саму практику безпеки. Закон 2022 року закріпив за поліцією спеціальну функцію прийому екстрених викликів за номером 102, а МВС у 2023 році запустило систему екстреної допомоги 112 у визначених регіонах. Крім того, поліція у 2023 році мала доступ до понад 33 тис. камер відеоспостереження, розвивала інтеграційну платформу відеоспостереження та відеоаналітики, а також відновила й розширила систему автоматичної фіксації адміністративних правопорушень у сфері дорожньої безпеки. Водночас цифровізація породжує і додаткові правові питання — від захисту персональних даних і стандартів доступу до відеоаналітики до допустимості цифрових доказів та алгоритмів міжвідомчого обміну інформацією.

Практика застосування воєнного законодавства після 2014 року демонструє еволюцію від локальних кризових рішень до загальнонаціонального правового режиму. Якщо в 2015–2021 роках ключовими інституційними відповідями були військово-цивільні адміністрації, механізми в районі проведення АТО/ООС та

поступове включення військового фактору до структури публічного управління на Донбасі, то від 2022 року відбулася інституційна генералізація цих рішень: тимчасова надзвичайність перетворилася на масштабний спеціальний адміністративно-правовий порядок для всієї держави, а безпекова координація — на щоденну функцію всіх рівнів влади. Саме тому сьогоденне право воєнного стану слід розуміти не як переривання попередньої траєкторії, а як її радикальне продовження й розширення.

Після початку повномасштабної агресії Верховний Суд і Конституційний Суд України фактично стали співтворцями практичного змісту режиму публічної безпеки. Верховний Суд у своїх оглядах, конференційних матеріалах і презентаціях, присвячених застосуванню статті 615 КПК, послідовно наголошував, що положення пунктів 1–5 частини першої статті 615 мають застосовуватися лише за наявності двох обов'язкових умов: введення воєнного стану та відсутності технічної чи об'єктивної можливості вчинення процесуальних дій у звичайному порядку. У цьому полягає фундаментальна межа проти зловживань: воєнний стан сам по собі не виправдовує автоматичного відступу від загальної процедури, якщо загальна процедура реально доступна.

Цей підхід має пряме значення не лише для кримінального процесу, а й для адміністративно-правового розуміння законності в цілому. Якщо спеціальний воєнний механізм може бути застосований лише за наявності доведеної об'єктивної неможливості звичайної процедури, то аналогічна логіка повинна поширюватися і на сферу перевірок, оглядів, обмеження руху, роботи блокпостів, адміністративного переміщення справ, публікації обмежувальних розпоряджень і посилення оперативних повноважень. Інакше особливий режим починає витісняти загальноправовий не там, де це необхідно, а там, де це просто зручніше для органу влади.

Рішення Конституційного Суду України № 8-р(П)/2024 стало однією з найважливіших подій для захисту процесуальних гарантій під час війни. Суд, аналізуючи частину шосту статті 615 КПК, наголосив, що широкомасштабна збройна агресія створює ситуацію, яка допускає відступ від окремих міжнародних

зобов'язань, але лише тією мірою, якою цього вимагає серйозність ситуації, і лише за умови сумісності з іншими міжнародно-правовими зобов'язаннями. Суд прямо згадав, що Україна у 2015 році заявила про відступ від окремих зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а у 2022 році це відступлення було підтверджено законом. Але водночас КСУ підкреслив, що межі такого відступу визначаються саме фактичною відсутністю функціонування судів у певних регіонах і не можуть перетворюватися на загальний дозвіл усувати судовий контроль.

Для теми запобігання злочинності та публічної безпеки показовою є також судова практика щодо злочинів проти основ національної безпеки й колабораціонізму. У 2023–2025 роках Верховний Суд у своїх оглядах і публічних матеріалах виокремлював правові позиції щодо статті 111-1 КК України, зокрема вказував на необхідність чітко розмежовувати кримінально карану колабораційну діяльність і поведінку, яка є політично чи морально неприйнятною, але не утворює складу злочину; у матеріалах Суду згадуються справи № 311/2644/21 та № 638/5446/22, а в березні 2026 року судді ККС ВС спеціально наголошували на необхідності відокремлювати злочинні дії від незлочинних у справах про колабораціонізм. Це особливо важливо для адміністративно-правової системи безпеки, адже надмірна криміналізація суспільно небажаної, але не злочинної поведінки породжує ризик свавілля й підриває довіру до безпекової політики.

Практика Верховного Суду у сфері доказування в умовах воєнного стану також показує, що технічна фіксація, належна процесуальна форма і визначеність повноважень залишаються центральними. У матеріалах Верховного Суду щодо оцінки доказів, отриманих під час дії воєнного стану, акцентовано увагу на недопустимості розмивання меж між процесуальними суб'єктами, на значенні належного визначення слідчого чи групи слідчих, а також на потребі правильної фіксації слідчих дій. Це означає: навіть в умовах війни легітимність безпекового результату в суді значною мірою визначається тим, чи зберегла держава процесуальну дисципліну. Відтак ефективне запобігання злочинності в

адміністративному сенсі неможливе без уважного ставлення до майбутньої судової перспективи зібраних матеріалів.

Визначальною практичною новелою стало й утворення міжвідомчих слідчих груп у період воєнного стану, яке дозволяє керівникові органу досудового розслідування за погодженням із керівниками відповідних органів створювати міжвідомчі команди та визначати в їх складі старшого слідчого. Це процесуально підтримує об'єктивну реальність війни, коли одна подія може одночасно вимагати участі поліції, СБУ, ДБР, військових прокурорів, спеціалістів з кіберзахисту та вибухотехніків. З адміністративно-правового погляду ця конструкція є прикладом того, як війна стимулює перехід від суворо відомчої до мережевої моделі державної безпеки.

У практиці діяльності органів публічної безпеки помітний і ще один тренд: перехід від реактивного до аналітичного запобігання. Поліція не лише розслідує вчинені злочини, а й використовує систему відеонагляду, інтегровані платформи відеоаналітики, співпрацює з Національним банком, Держспецзв'язку та операторами телекомунікацій для фільтрації й блокування фішингових доменів, а також бере участь у міждержавних операціях проти онлайн-шахрайств. Це вже не класична правоохоронна модель минулого; це модель управління ризиками, у якій превенція, аналітика, кіберзахист, інформаційний обмін і кримінальний процес зливаються в єдину безпекову інфраструктуру.

Міжнародний вимір української моделі публічної безпеки в умовах воєнного стану насамперед пов'язаний із правом держави на відступ від окремих зобов'язань під час надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації. Конституційний Суд України, спираючись на статтю 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прямо наголосив, що такий відступ допустимий лише тією мірою, якою цього вимагає серйозність ситуації, і лише за умови сумісності з іншими міжнародними зобов'язаннями та без дискримінації. Суд також зафіксував, що Україна заявляла про відступ від окремих зобов'язань за Пактом і Конвенцією та що це відступлення стосувалося, зокрема, гарантій свободи й

особистої недоторканності. У правовому сенсі це означає: міжнародні стандарти не зникають під час війни, а переходять у режим контрольованої гнучкості.

Для правоохоронної практики кардинальне значення мають стандарти ООН щодо застосування сили. Основні принципи щодо застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку формулюють базову вимогу: сила може застосовуватися тільки за суворої необхідності й лише в тій мірі, яка потрібна для виконання обов'язку; матеріали ОНЧНР з прав людини та правоохоронної діяльності додатково акцентують необхідність деескалації, мінімізації сили, розслідування зловживань і наявності ефективного засобу судового перегляду для потерпілих. Для України це означає, що навіть при розширених воєнних повноваженнях поліції, НГУ чи інших суб'єктів ключовим критерієм легітимності лишається не «воєнний статус» операції, а доведена об'єктивна необхідність конкретної дії.

У кіберсфері міжнародні стандарти дедалі більше формуються через практики стійкості та взаємосумісності. НАТО у 2024 році на Вашингтонському саміті погодило створення NATO Integrated Cyber Defence Centre [80] для посилення захисту мереж, ситуаційної обізнаності та реалізації кіберпростору як операційного домену, а всеосяжний пакет допомоги Україні охоплює, серед іншого, кібероборону, логістику, знешкодження вибухонебезпечних предметів, військову освіту, а також протидію гібридним загрозам, включно з саботажем критичної інфраструктури й дезінформацією. Для українського адміністративного права це важливий орієнтир: публічна безпека в умовах війни має будуватися не лише на «внутрішньому правопорядку», а й на стандартах національної стійкості, сумісних із євроатлантичним безпековим середовищем.

На цьому тлі стають очевидними кілька системних прогалин українського регулювання. Перша прогалина — концептуальна: законодавство широко оперує категоріями «громадська безпека і порядок», «державна безпека», «національна безпека», «захист критичної інфраструктури», «кібербезпека», але не дає уніфікованої адміністративно-правової моделі саме «публічної безпеки» в умовах воєнного стану. Друга — інституційна: зупинення окремих форм громадського

контролю за поліцією не супроводжується створенням спеціального компенсаційного механізму незалежного моніторингу. Третя — процедурна: блокпости, перевірки документів, огляди речей і транспортних засобів, локальні обмеження пересування нормативно існують, але стандарти їх повсякденного документування й оскарження залишаються нерівномірними. Четверта — цифрова: розвиток відеоаналітики, електронного документообігу, кіберфільтрації та міжвідомчого інформаційного обміну випереджає деталізацію правил збереження даних, доступу до них, журналювання звернень і зовнішнього аудиту. П'ята проблема має антикорупційний характер. Воєнний стан неминуче розширює дискрецію публічної влади — у закупівлях, логістиці, гуманітарних процесах, мобілізації, перетині кордону, розподілі ресурсів та доступі до спеціальних дозволів. Саме тому висновки НАЗК щодо корупційних ризиків у публічних закупівлях під час воєнного стану та схеми зловживань при виїзді з України є не допоміжними, а центральними для теми публічної безпеки: корупція у воєнний час діє як множник злочинності та як ерозія довіри до законних обмежень. Без довіри жоден обмежувальний режим не може бути ефективним ані з адміністративного, ані з кримінологічного погляду.

Звідси випливають основні напрями вдосконалення. На законодавчому рівні доцільно кодифікувати окремий блок правового регулювання публічної безпеки в умовах воєнного стану — або в межах нового спеціального закону, або через системне оновлення Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176] і суміжних актів. Такий блок має містити: легальне визначення публічної безпеки у воєнний період; вичерпний каталог типових обмежувальних адміністративних заходів; єдині вимоги до оприлюднення актів військового командування та військових адміністрацій, якщо вони обмежують права осіб; стандарти блокпостів, перевірок і оглядів; мінімальні вимоги до цифрового журналювання обмежувальних дій; вимоги до відеофіксації; правила зберігання й доступу до отриманих даних; механізми незалежного *ex post* контролю. У частині КПК доцільно й надалі утримувати спеціальний режим як виняток, суворо прив'язаний до доведеної об'єктивної неможливості звичайної процедури.

На інституційному рівні слід посилити регіональні міжвідомчі безпекові центри при обласних військових адміністраціях із чітко унормованим складом, журналом рішень, цифровою трасованістю розпоряджень і обов'язковою участю представників поліції, СБУ, прокуратури, Національної гвардії, територіальної оборони, ДСНС, операторів критичної інфраструктури та підрозділів кіберзахисту. У сфері підзвітності доцільно запровадити спеціальний тимчасовий формат незалежного моніторингу дій поліції й інших безпекових суб'єктів на час воєнного стану — із залученням парламентського профільного комітету, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та визначених законом уповноважених громадських експертів із доступом до узагальнених, а не оперативно-чутливих даних. У сфері антикорупції слід зробити обов'язковими ризик-індикатори для воєнних закупівель та електронний аудит рішень щодо винятків і спрощених процедур. У сфері цифрових інструментів — розвивати 102, 112, системи відеоаналітики та кіберобміну одночасно з жорсткими правилами журналювання, незалежного аудиту й захисту персональних даних.

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки та запобігання злочинності в умовах воєнного стану в Україні є складною інтегрованою системою, в якій зливаються військовий, правоохоронний, адміністративний, кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, кібербезпековий та антикорупційний компоненти. Її фундамент створюють Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176], галузеві акти про поліцію, Національну гвардію, національний спротив, національну безпеку, кібербезпеку, прокуратуру, а також численні підзаконні порядки. З 2014 року ця модель еволюціонувала від локалізованих рішень у зоні АТО/ООС і військово-цивільних адміністрацій до загальнодержавної системи воєнного адміністрування, а після 2022 року набула ознак постійно діючого спеціального порядку.

Сильна сторона цієї системи полягає в її функціональній адаптивності. Законодавець забезпечив поєднання військового командування, військових адміністрацій, поліції, СБУ, Національної гвардії, територіальної оборони, прокуратури та суду в єдиному безпековому просторі; практика НПУ й CERT-UA

показує, що ця система реально працює в частині виявлення диверсійних груп, контролю над зброєю, протидії кіберзлочинності, блокування фішингової інфраструктури, стабілізаційних дій на деокупованих територіях і міжнародної співпраці. Слабка сторона — нормативне розпорошення, нерівномірність процедурної формалізації на місцях, дефіцит незалежного зовнішнього контролю над окремими примусовими практиками та високі корупційні ризики в умовах розширеної дискреції.

Найбільш принциповим юридичним орієнтиром для подальшого розвитку цієї сфери є теза про те, що воєнний стан не усуває правову державу, а піддає її максимальному навантаженню. Саме тому спеціальні воєнні повноваження повинні тлумачитися як інструменти функціональної необхідності, а не інституційної зручності; будь-яке обмеження має бути передбачене законом або законно делегованим актом, бути публічно визначеним, часово обмеженим, належно зафіксованим і відкритим для наступного контролю. Рішення Конституційного Суду України щодо статті 615 КПК, підходи Верховного Суду до воєнного процесу та міжнародні стандарти ООН і євроатлантичних партнерів підтверджують саме цю логіку. Подальше вдосконалення законодавства має йти не в бік безмежного розширення воєнної дискреції, а в бік точнішої регламентації, цифрової трасованості рішень, кращої міжвідомчої координації та сильнішого контролю за законністю.

3.3. Адміністративно-правові механізми протидії кіберзлочинності та забезпечення кібероборони та інформаційної безпеки держави

У вітчизняній доктрині дедалі послідовніше утверджується підхід, за яким кібербезпека є складовою ширшої системи національної та інформаційної безпеки, але водночас має власний інституційний, процедурний і юрисдикційний вимір. У цьому контексті кіберзлочинність розглядається не тільки як сукупність посягань на комп'ютерні системи та дані, а й як комплексний виклик державному управлінню, що потребує нормативного програмування поведінки публічних і приватних суб'єктів, безперервного моніторингу ризиків, міжвідомчої взаємодії, технічного

реагування та відновлення критичних сервісів. Саме на такому розумінні ґрунтуються сучасні дослідження українських авторів, присвячені адміністративно-правовому статусу суб'єктів кібербезпеки, правовому забезпеченню критичної інфраструктури, кібероборони та інформаційних загроз в умовах цифрової трансформації та війни (Гнедюк, 2023; Алексеєва, 2023; Скіцько, Ширшов, 2024; Мазепа, 2025; Поліщук, 2025).

Право України оперує насамперед категоріями «кібербезпека», «кіберзахист», «кіберзагроза», «кіберінцидент», «кібератака», «критична інформаційна інфраструктура», «національна система кібербезпеки». Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [174] закріплює, що національна система кібербезпеки є сукупністю суб'єктів забезпечення кібербезпеки та взаємопов'язаних політичних, правових, організаційних, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних, оборонних, інженерно-технічних, освітніх та інформаційних заходів. Уже сама ця законодавча конструкція демонструє, що кібербезпека в українській моделі не зводиться до кримінального переслідування, а включає широке коло адміністративно-управлінських дій, спрямованих на попередження, стримування, локалізацію і мінімізацію наслідків ураження інформаційних систем усіх форм власності, коли вони пов'язані з національними інтересами, публічними сервісами, правоохоронною діяльністю, діяльністю органів влади чи військових формувань.

Категорія «кіберзлочинність» у міжнародному праві найбільш послідовно розкривається через Будапештську конвенцію про кіберзлочинність, яку Україна ратифікувала у 2005 році. Рада Європи визначає цю конвенцію як головний обов'язковий міжнародний інструмент у сфері кіберзлочинності та електронних доказів і як рамку для розвитку національного законодавства та міжнародного співробітництва. Звідси впливає важливий для адміністративного права висновок: навіть коли кінцева мета полягає у виявленні та доведенні кримінального правопорушення, попередня фаза боротьби з ним — моніторинг загроз, обмін індикаторами компрометації, координація з провайдерами, реагування на інцидент,

термінове збереження даних, ізоляція уражених сегментів мережі — має насамперед адміністративно-організаційну, а не кримінально-каральну природу.

Саме тут постає фундаментальна межа між «кіберзлочиним» і «кіберінцидентом». Не кожен кіберінцидент має ознаки складу злочину, але майже кожен значущий кіберзлочин проходить через стадію інциденту, який має бути виявлений, класифікований, локалізований і задокументований. Цю різницю добре ілюструє українська практика CERT-UA, яка за підсумками 2024 року опрацювала 4315 кіберінцидентів, а за 2025 рік — 5927; при цьому зростання загальної кількості інцидентів не тотожне зростанню кількості інцидентів критичного рівня, що свідчить про важливість системи раннього виявлення, сортування ризиків і превентивного реагування ще до того, як настане найбільш деструктивний результат. У такій моделі адміністративне право працює як право передкримінальної та міжінцидентної організації безпеки.

Поняття «кібероборона» в Україні має ще більш складну природу. Нормативно воно не завжди чітко відмежоване від «кіберзахисту», але у стратегіях, аналітичних документах НІСД та сучасній правничій літературі воно використовується як ширша категорія, що охоплює кіберзахист державних ресурсів і критичної інфраструктури, а також оборонні та потенційно активні кібероперації в інтересах відсічі збройній агресії. Указ Президента України № 447/2021, яким введено в дію Стратегію кібербезпеки України, прямо пов'язує кібербезпеку з обороною держави, а фахові дослідження останніх років розвивають думку про потребу законодавчого оформлення кіберсил, кіберкомандування та активної кібероборони за стандартами держав НАТО [83].

Водночас не можна ототожнювати кібероборону з безконтрольним розширенням повноважень силових органів. Конституція України гарантує таємницю листування, телефонних розмов і іншої кореспонденції, а також захист від свавільного втручання в особисте і сімейне життя; Конституційний Суд України у своїй практиці наголошує, що збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації без згоди особи є втручанням у приватне життя і допускається лише у випадках, встановлених законом, в інтересах національної

безпеки, економічного добробуту та прав людини, за умови дотримання принципу домірності. ЄСПЛ у справах *Roman Zakharov v. Russia*, *Szabó and Vissy v. Hungary* та *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom* [28] сформував вимогу чіткої законодавчої визначеності, незалежного контролю та ефективних гарантій від зловживань у сфері прихованого стеження та перехоплення комунікацій. Для кібербезпекової сфери це означає, що навіть у воєнний час адміністративно-правові механізми не можуть бути правом «безмежної доцільності». Вони мають залишатися механізмами правової держави.

Отже, адміністративно-правові механізми протидії кіберзлочинності та забезпечення кібероборони й інформаційної безпеки держави доцільно визначити як систему юридичних норм, суб'єктів владних повноважень, процедур прийняття рішень, координаційних інструментів, наглядових і сервісних повноважень, режимних обмежень, засобів реагування на інциденти та способів міждержавної і державно-приватної взаємодії, за допомогою яких держава забезпечує кіберстійкість, попереджає та локалізує цифрові загрози, готує доказову базу для кримінального переслідування та одночасно зберігає конституційні гарантії в умовах війни. Саме таке розуміння і буде надалі використовуватися як концептуальна рамка.

Центральним техніко-адміністративним ядром української системи у цій сфері є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України та функціонуюча в її складі національна команда реагування на кіберінциденти, кібератаки і кіберзагрози CERT-UA. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» відносить до повноважень Держспецзв'язку організацію й забезпечення кіберзахисту, а після змін 2025 року — також забезпечення функціонування платформи обміну інформацією про кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози та встановлення порядку приєднання до неї. Офіційна сторінка CERT-UA підкреслює, що ця команда виконує не лише функції реагування, а й дослідження інцидентів, надання допомоги і рекомендацій з протидії кіберзарозам, а також міжнародну співпрацю. Таким чином,

адміністративно-правовий статус Держспецзв'язку поєднує регуляторний, координаційний, сервісний і частково наглядовий компоненти.

Важливо, що законодавець останніх років не просто повторив наявні повноваження Держспецзв'язку, а перевів їх у більш інституціоналізовану форму. Закон № 4336-IX від 27 березня 2025 року суттєво оновив регулювання захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів і об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, розширив сферу охоплення інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем усіх форм власності, якщо в них обробляються національні інформаційні ресурси або вони використовуються в інтересах органів влади, правоохоронних органів і військових формувань. Цей же блок реформ став підставою для ухвалення нових урядових порядків щодо реагування на кіберінциденти, вимог до інформування CERT-UA та Ситуаційного центру кібербезпеки СБУ, а також щодо вразливостей і вимог про реагування. Отже, у 2025 році відбувся якісний зсув від «розпорошеної нормативності» до більш процедурно насиченої моделі державного реагування.

Окремого значення набуває створення та розвиток мережевої інфраструктури реагування. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 року № 1533 передбачила можливість виконання регіональними центрами кіберзахисту Держспецзв'язку функцій регіональних команд реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози; водночас офіційні повідомлення Держспецзв'язку засвідчують, що у 2026 році мережу таких центрів планується розширити до десяти. Для адміністративного права це надзвичайно важливо, бо кібербезпека остаточно перестає бути лише киевоцентричним технічним сервісом і набуває ознак територіально організованої системи публічного управління з регіональним компонентом, що критично для роботи в умовах війни, коли швидкість локальної реакції нерідко є визначальною.

Поряд із цим ключову роль у національній системі кібербезпеки виконує Служба безпеки України. Її спеціальний статус впливає не лише із Закону України «Про Службу безпеки України», а й із Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» та Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки

України» [174]. Останній прямо передбачає інформування Ситуаційного центру забезпечення кібербезпеки СБУ про заходи реагування та про інциденти відповідного рівня критичності. Після оновлення підзаконної бази у 2025 році суб'єкти кіберзахисту повинні невідкладно інформувати CERT-UA та Ситуаційний центр СБУ про інциденти кібербезпеки від середнього рівня критичності і вище. Це означає, що в адміністративній архітектурі СБУ відповідає насамперед за контррозвідальний, антидиверсійний, антидержавний і безпеково-розвідальний контур реагування. Саме тому її участь є критичною у випадках, коли атака пов'язана з діяльністю іноземних спецслужб, кібершпигунством, інформаційно-психологічними операціями або підризом обороноздатності.

Разом з тим адміністративно-правове регулювання повинно уникати надмірної «сек'юритизації» всієї кіберсфери. Частина цифрових посягань потребує не контррозвідальної, а поліцейської та кримінально-процесуальної відповіді. Саме тому в системі суб'єктів принципове місце займає Національна поліція України і, спеціалізовано, Департамент кіберполіції. Закон України «Про Національну поліцію» [169] визначає загальний мандат поліції щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки. Офіційні матеріали кіберполіції конкретизують цей мандат у цифровій сфері: до завдань кіберполіції входять реалізація державної політики у сфері протидії кіберзлочинності, інформування населення про нові кіберзагрози, систематизація кіберінцидентів та реагування на запити зарубіжних партнерів через Національну цілодобову мережу контактних пунктів. Отже, у структурі механізму кіберполіція становить головну ланку правозастосування там, де кіберризик переходить у площину кримінального провадження.

Судова практика Верховного Суду підтверджує, що кримінально-правовий блок боротьби з кіберзлочинністю залишається динамічним і потребує належної взаємодії з адміністративними механізмами документування та збирання цифрових слідів. Верховний Суд у 2024 році звернув увагу на те, що нова редакція статті 361 КК України, викладена Законом № 2149-IX 2022 року, не декриміналізує несанкціоноване втручання в роботу відповідних систем, а також окремо

підкреслив, що збут шкідливих програмних чи технічних засобів є закінченим злочином з моменту передачі іншій особі хоча б одного такого засобу. Крім того, у 2024–2025 роках Верховний Суд публічно акцентував на проблематиці оцінювання електронних доказів та допустимості цифрових даних у кримінальному провадженні. З адміністративно-правового погляду це означає, що технічне реагування на інцидент має відразу проектуватися з урахуванням майбутньої доказової придатності зібраних відомостей.

Кримінальний процесуальний кодекс України додатково підтверджує цю логіку [151]. Він дозволяє тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, але за загальним правилом забороняє тимчасове вилучення таких систем, крім спеціально визначених випадків. Після змін 2022 року слідчий і прокурор отримали право безпосередньо на місці обшуку здійснювати пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних за наявності достатніх підстав. Тут видно межу між адміністративним і кримінальним: технічна фаза реагування може бути оперативною і сервісною, але коли постає питання доказування, необхідно входити у чітко визначений процесуальний режим, який покликаний стримувати надмірне втручання держави.

У сучасній системі дедалі помітнішою стає роль Мінцифри. Формально Міністерство цифрової трансформації не є класичним правоохоронним чи розвідувальним суб'єктом кібербезпеки, однак його правовий статус, визначений постановою Кабінету Міністрів України № 856 від 18 вересня 2019 року, робить його провідним центром державної цифрової політики. З 2024–2026 років саме Мінцифри очолює міжвідомчу робочу групу з питань залучення міжнародної допомоги для забезпечення кібербезпеки та кіберстійкості держави, а через політику публічних електронних реєстрів, хмарних сервісів, цифрових послуг і відновлення інфраструктури фактично визначає технологічні умови, в яких діють інші суб'єкти кібербезпеки. Отже, кібербезпека в сучасній державі залежить не лише від силових інституцій, а й від архітекторів цифрової держави.

Особливого аналізу потребує статус Національного банку України. НБУ не належить до силових суб'єктів, але він є ключовим секторним регулятором

фінансової кіберстійкості. Закон України «Про Національний банк України» наділяє його повноваженнями встановлювати правила, форми і стандарти розрахунків та здійснювати банківське регулювання; на цій підставі в останні роки Національний банк послідовно посилює вимоги до інформаційної безпеки та кіберзахисту банківської системи й інших надавачів фінансових послуг. У 2025 році НБУ оновив підходи до функціонування системи кіберзахисту банків, визначив порядок застосування технології хмарних обчислень банками й фінансовими установами, а наприкінці 2025 року — посилив вимоги до інформаційної безпеки та кіберзахисту надавачів фінансових послуг загалом. Це добрий приклад того, як адміністративно-правовий механізм у різних секторах має власну спеціалізацію, не руйнуючи єдності загальнонаціональної системи.

Не менш показовим є стратегічний координаційний рівень. Через інститут Національного координаційного центру кібербезпеки при РНБО та через президентські й урядові стратегії формується «верхній поверх» публічного управління кібербезпекою: визначаються пріоритети, сценарії загроз, напрями міжнародної кооперації, вимоги до сумісності з практиками НАТО [79], пріоритети кіберстійкості, підготовки персоналу і взаємодії сектору безпеки та оборони з цивільними суб'єктами. Саме тут адміністративне право перетинається зі стратегічним плануванням. У цьому сенсі Стратегія кібербезпеки України, плани її реалізації на 2023–2024 роки та 2025 рік, а також Стратегія інформаційної безпеки мають значення не лише політичних декларацій, а й актів програмного адміністративного регулювання.

Взаємодія цивільних і військових суб'єктів у цій архітектурі є однією з найскладніших ділянок. Офіційні матеріали Міноборони вже фіксують функціонування військового сегмента реагування на інциденти через MIL.CERT-UA, а військова освіта системно розвиває підготовку особового складу підрозділів кіберзахисту Збройних Сил України. НІСД і наукова література водночас продовжують дискусію щодо моделі інституційного оформлення кіберсил України: від розвитку існуючого командування військ зв'язку та кібербезпеки до створення окремого кіберкомандування або кібервійськ, подібно до моделей США та інших

держав НАТО. Це означає, що фактичне формування військового сегмента кібероборони вже відбувається, але його остаточна законодавча конфігурація все ще перебуває у стадії доопрацювання. Саме тут адміністративно-правова доктрина має дати чітку відповідь, як поєднати цивільну кібербезпеку, військову кібероборону та конституційні межі владного примусу.

Воєнний стан істотно змінює функціонування всієї системи кібербезпеки, але не скасовує вимоги правової визначеності. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] встановлює особливий правовий режим, який передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод та запровадження додаткових заходів, необхідних для відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки. У кіберсфері це означає підвищення ролі режимних, організаційних та превентивних заходів: посилення моніторингу, централізацію інцидент-репортування, вимоги безперервності надання критичних послуг, швидший обмін інформацією між органами, особливий порядок доступу до даних у межах кримінального провадження чи контррозвідувальної діяльності, а також пріоритетність захисту військових і державних інформаційних ресурсів. Проте будь-яке таке посилення повинно спиратися на закон, а не на відомчу доцільність.

Конституційний вимір проблеми є тут визначальним. Статті 31 і 32 Конституції України охороняють таємницю комунікацій та недоторканність приватного і сімейного життя [248]. Конституційний Суд України послідовно наголошує, що втручання держави у сферу конфіденційної інформації без згоди особи можливе лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, якщо воно встановлене законом і відповідає принципу домірності; окремо Суд підкреслює, що обмеження конституційних прав і свобод повинні випливати з самої Конституції, а не бути результатом свавільної нормотворчості підзаконного рівня. Для органів, які здійснюють кібермоніторинг, аналіз телеметрії, збір технічних ознак атаки, це означає обов'язок постійно розрізняти технічні дані без ідентифікації особи і персоналізовані відомості, доступ до яких допускається лише у належній правовій формі.

У розвитку цих положень Закон України «Про захист персональних даних» вимагає, щоб обробка персональних даних здійснювалася для конкретних і законних цілей, за згодою суб'єкта або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством. Аналогічно Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» визначає загальні рамки захисту даних у системах, а не лише в окремих силових сегментах. Тобто воєнний стан не створює «порожнечу прав людини»: навіть під час війни збір цифрових даних державою має залишатися цільовим, функціонально обмеженим і юридично поясненим. Адміністративно-правовий механізм є легітимним лише тоді, коли він здатен не тільки швидко діяти, а й показати, чому саме такий обсяг втручання був необхідним і найменш обтяжливим.

Практика Європейського суду з прав людини дає для цього конкретні критерії. У справі *Roman Zakharov v. Russia* Суд визнав, що система прихованого перехоплення мобільних комунікацій без належних запобіжників порушує статтю 8 Конвенції. У справі *Szabó and Vissy v. Hungary* ЄСПЛ вказав на недостатність гарантій при антитерористичному прихованому спостереженні [45, с. 102]. У справі *Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom* Суд підтвердив, що навіть системи масового перехоплення та обміну даними між спецслужбами повинні мати чіткі й ефективні гарантії, прозорі правила та незалежний контроль. Для українського воєнного контексту це означає не заперечення необхідності сильних кіберзахисних заходів, а вимогу, щоб такі заходи були деталізовані на рівні закону, підконтрольні суду, парламенту, омбудсману та іншим інституціям і забезпечували подальший засіб правового захисту.

Особливо чутливим є питання доступу до електронних комунікацій і цифрових доказів. Будапештська конвенція [245] орієнтує держави на оперативне збереження й розкриття електронних доказів, а Другий додатковий протокол до неї вводить інноваційні інструменти прямої співпраці з реєстраторами доменних імен, сервіс-провайдерами, механізми екстреного співробітництва, спільних розслідувань і відеоконференцій при збереженні системи гарантій прав людини та захисту даних. Україна підписала Другий додатковий протокол 30 листопада 2022 року, а у 2025

році продовжувала законодавчу підготовку до його імплементації та ратифікації.

Тому для українського адміністративного права найближчого періоду одне з головних завдань полягає у тому, щоб поєднати вимогу швидкого транскордонного доступу до цифрових даних із процесуальними та конституційними запобіжниками. Воєнний стан також кардинально посилює значення інформаційної безпеки в нерозривному зв'язку з кібербезпекою. Стратегія інформаційної безпеки України прямо визначає захист прав осіб на інформацію і персональні дані як один зі своїх орієнтирів, одночасно визнаючи існування серйозних викликів у вигляді дезінформації, пропаганди, інформаційних операцій та впливу на державні рішення.

У цій площині адміністративно-правові механізми набувають подвійного завдання: з одного боку, протидіяти ворожим інформаційно-технічним операціям, а з іншого — не допустити підміни правового режиму інформаційної безпеки надмірним цензурним або поліцейським втручанням у комунікації громадян. Саме тому інформаційна безпека не може розумітися лише як «боротьба з контентом»: вона потребує кіберстійкості інфраструктури, захисту реєстрів і мереж, автентичності даних та довіри до державних цифрових сервісів.

Прикметно, що 2025–2026 роки засвідчили нове зближення військових і цивільних режимів у кіберсфері. Постанова Кабінету Міністрів України № 154 від 11 лютого 2025 року про хмарні послуги для державних інформаційних ресурсів і інформації з обмеженим доступом пов'язує безперервність надання державних послуг із плануванням інцидентів і врахуванням ролі Ситуаційного центру СБУ; урядові порядки 2025 року вимагають невідкладного інформування CERT-UA і СБУ про інциденти відповідної критичності; а документи військової сфери фіксують практику звернення до MIL.CERT-UA у разі фішингових та інших атак у секторі оборони. Це свідчить, що воєнний стан стимулює формування єдинішої моделі реагування, але ця модель повинна бути врівноважена нормами про розподіл компетенції, секретність, захист персональних даних і належну процесуальну форму.

Ключова доктринальна проблема тут полягає у відмежуванні технічної, оперативної та юридичної атрибуції кібератаки. З технічного погляду CERT-UA або

СБУ можуть ідентифікувати шкідливе програмне забезпечення, інфраструктуру атаки, тактики, техніки та процедури угруповання. З оперативно-розвідувального — спецслужби можуть пов'язувати цю активність із певною державою чи спецслужбою противника. Але для кримінальної відповідальності або для глибокого втручання в права конкретної особи потрібна належна доказова база, сумісна з вимогами КПК і судовими стандартами. Саме тому адміністративно-правові механізми воєнного часу мають бути побудовані так, щоб не плутати оперативну технічну атрибуцію із судовим доведенням вини. Інакше виникає ризик змішування режиму воєнної доцільності з кримінально-процесуальною і правозахисною логікою. Це положення є аналітичним висновком із чинної архітектури українського законодавства та практики CERT-UA, СБУ, Верховного Суду й КПК.

Сфера критичної інфраструктури є головним полем, де адміністративне право трансформує технічні вимоги у владно-обов'язкові правила поведінки. Закон України «Про критичну інфраструктуру» [163] формує загальний режим захисту критичних об'єктів, а Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [174] — спеціальний кібербезпековий контур щодо критичної інформаційної інфраструктури. Загальні вимоги з кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 518 від 19 червня 2019 року, встановили базовий стандарт управління ризиками, технічними та організаційними заходами захисту. Подальші зміни 2025 року поглибили ці правила, розширивши сферу охоплення та деталізувавши процедури реагування, інформування та роботи з вразливостями. Отже, кіберзахист критичної інфраструктури в Україні дедалі більше набуває характеру режимного адміністративного інституту, а не лише набору технічних рекомендацій.

Правове забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури у воєнних умовах має зміщувати акцент із суто периметрового захисту на забезпечення стійкості, резервування, відновлення та міжвідомчої координації. Українська практика це підтвердила. Звіт Держспецзв'язку про російські кібероперації за другу половину 2024 року показав різке зростання інцидентів, а однією з найрезонансніших стала атака на державні реєстри Міністерства юстиції України у

грудні 2024 року, що вплинула на роботу ключових державних сервісів. Цей кейс продемонстрував: правова стійкість цифрової держави залежить не тільки від того, чи є заборона на несанкціонований доступ, а й від того, чи існують правові вимоги до резервування, хмарного дублювання, планів безперервності, дій керівників системоутримувачів і підзвітності за невиконання цих вимог.

Саме тому надзвичайно важливим кроком стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України № 154 від 11 лютого 2025 року, яка врегулювала надання і використання хмарних послуг та/або послуг центрів обробки даних для державних інформаційних ресурсів та інформації з обмеженим доступом. У поєднанні із Законом України «Про хмарні послуги» та Законом України «Про публічні електронні реєстри» це означає, що кіберстійкість держави починає будуватися як правовий режим безперервності цифрових функцій. Інакше кажучи, адміністративне право переходить від моделі охорони окремої системи до моделі захисту цифрової функції держави як такої. Саме ця логіка є перспективною для умов війни, коли важливо не тільки відбити атаку, а й негайно відновити публічну послугу.

Питання реагування на інциденти після 2025 року отримало в Україні значно більш розгорнуте правове оформлення. Нова підзаконна база передбачає плани кіберзахисту, політики кібербезпеки, плани реагування на кібератаки та кіберінциденти, обов'язок виявлення й усунення наслідків, режим невідкладного інформування CERT-UA й Ситуаційного центру СБУ про інциденти від середнього рівня критичності, а також спеціальний порядок взаємодії щодо потенційних вразливостей і вимог про реагування. Це принципово важливо, оскільки робить інцидент-менеджмент юридично контрольованим процесом: від виявлення до виконання обов'язкових чи рекомендованих заходів. Для адміністративного права це — класичний приклад перетворення технічної процедури на владно врегульовану процедуру публічного управління.

Важливою новелою є також розвиток національної системи обміну інформацією про кіберінциденти, кібератаки і кіберзагрози. Закон про кібербезпеку після змін 2025 року прямо передбачає, що галузеві, регіональні CSIRT або приватні

команди реагування, які виконують їхні завдання, здійснюють у встановленому законодавством порядку обмін інформацією з іншими суб'єктами національної системи та інформують CERT-UA і Ситуаційний центр СБУ про відповідні заходи реагування. Це один із найперспективніших напрямів еволюції української моделі, бо він закладає основу не лише для вертикального підпорядкування, а й для горизонтальної мережевої кооперації державних, комунальних і приватних операторів. У воєнних умовах така мережевість є необхідною, адже критичні сервіси України значною мірою перебувають у змішаній формі власності та управління.

Публічно-приватна взаємодія в українській кібербезпеці поступово виходить за межі декларацій. З одного боку, кіберполіція формує канали спілкування з громадянами, бізнесом і зарубіжними партнерами; з іншого — Держспецзв'язку і CERT-UA розвивають механізми обміну індикаторами загроз та координації допомоги. На міжнародному рівні Талліннський механізм, запущений наприкінці 2023 року, став інструментом координації цивільної кібердопомоги Україні, а його проєктний офіс, який почав роботу в Україні у травні 2025 року, забезпечує централізовану взаємодію держави, донорів і технологічних компаній. У 2026 році за цим механізмом уже звітували про перші завершені проєкти для державних органів і критичної інфраструктури, а Держспецзв'язку прямо називає приватний сектор одним із ресурсів посилення української кібероборони. Ця еволюція має велике адміністративно-правове значення: держава більше не може розглядати приватний сектор лише як об'єкт регулювання — він стає співвиконавцем функції кіберстійкості.

Однак саме на стику держави і приватного сектору виникає багато прогалин. По-перше, залишається нерівною практика довірчого обміну інформацією про інциденти: у приватних операторів зберігається страх репутаційних втрат, регуляторних санкцій або розголошення комерційних таємниць. По-друге, не всюди однаково врегульовано питання стандартизації журналів подій, форензик-ланцюга збереження цифрових доказів, розмежування обов'язкових і добровільних повідомлень. По-третє, міжнародна технічна допомога й закупівля кіберрішень у воєнний час створюють високі ризики корупції, конфлікту інтересів та закритості

витрат. Наявність Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, її продовження у 2025 році, а також запуск VI Defence Community як платформи доброчесності у секторі безпеки й оборони свідчать, що держава вже усвідомила потребу поєднувати кіберстійкість з антикорупційними запобіжниками й рекомендаціями НАТО з розбудови доброчесності. Але ця політика ще має бути детальніше вплетена саме в кіберсектор.

Не менш важливо співвіднести адміністративні та деліктні засоби впливу. Кримінальне право необхідне для переслідування тяжких посягань, але значний масив порушень у цифровій сфері ефективніше коригується адміністративними інструментами: приписи, стандарти, обов'язкові перевірки, погодження і самооцінка кіберзахисту, фінансовий нагляд, санкції за порушення законодавства про персональні дані, відповідальність за порушення режиму технічного захисту секретної інформації, а також персональна відповідальність посадових осіб за невиконання законних вимог уповноважених органів. Саме така багаторівнева система дає змогу не чекати настання тяжких наслідків, а впливати на умови, що породжують кіберризик. І в цьому полягає одна з головних відмінностей адміністративно-правового механізму від суто кримінально-правового.

На практичному рівні це означає, що модель реагування на кіберзагрози в Україні повинна будуватися навколо чотирьох послідовних адміністративних циклів. Перший — превентивний: категоризація об'єктів, оцінка ризиків, нормативи кіберзахисту, навчання персоналу, аудит безпеки, резервування, хмарні рішення. Другий — інцидентний: негайне виявлення, повідомлення, локалізація, технічний аналіз, міжвідомча координація. Третій — доказовий: збереження слідів, взаємодія зі слідчими та прокурорами, дотримання КПК і вимог щодо персональних даних. Четвертий — відновлювальний: безперервність сервісу, відбудова, оцінка причин, коригування вимог і навчання. Саме ця циклічна логіка дає змогу розглядати кібербезпеку як повноцінний об'єкт адміністративного права, де управлінський цикл має значення не менше, ніж деліктний. Це є узагальнюючим авторським висновком, заснованим на аналізі української нормативної бази та офіційної практики CERT-UA, Держспецзв'язку, НБУ і Верховного Суду.

Міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки для України вже не є факультативним елементом, а стало структурною умовою виживання держави. Будапештська конвенція [245], яку Рада Європи характеризує як найбільш комплексну й узгоджену міжнародну угоду щодо кіберзлочинності та електронних доказів, виконує для України одразу три функції: матеріально-правову, процесуально-коопераційну і модернізаційну. Через неї Україна інтегрована у мережу транскордонної взаємодії, одержує рамку для побудови законодавства й узгоджує національні підходи з міжнародними стандартами. Підписання Україною у 2022 році Другого додаткового протоколу, присвяченого посиленій співпраці та розкриттю електронних доказів, і законодавчі кроки 2025 року з його майбутньої імплементації свідчать, що цей вектор залишатиметься центральним. Для адміністративного права це означає поступовий перехід від уявлення про кібербезпеку як суто внутрішню функцію держави до розуміння її як сфери постійно інтернаціоналізованого врядування.

Ще виразніше ця тенденція простежується у співпраці з НАТО. Альянс ще у 2014 році визнав, що кібератаки можуть досягати такого порогу, який загрожує безпеці й стабільності, а питання про застосування статті 5 вирішується Північноатлантичною радою case-by-case [82]. У 2016 році НАТО визнало кіберпростір окремим доменом операцій і прийняло Cyber Defence Pledge, яким союзники зобов'язалися посилювати кіберзахист національних мереж та критичної інфраструктури. У 2021 році на саміті в Брюсселі було схвалено нову Comprehensive Cyber Defence Policy, а Стратегічна концепція НАТО 2022 року остаточно закріпила кіберзагрози як один із центральних викликів для Альянсу. Для України ці документи важливі не лише політично. Вони задають модель, у якій кібероборона складається з детерентного, оборонного, кризового, операційного і кооперативного компонентів одночасно.

У площині правової доктрини показовим є також значення Талліннського мануалу. НАТО CCDCOE та пов'язані з ним офіційні матеріали прямо називають його найповнішим аналізом того, як чинне міжнародне право застосовується до кібероперацій. Зрозуміло, Талліннський мануал не є джерелом позитивного

міжнародного права й не має обов'язкової сили. Проте для правничого аналізу він важливий як систематизоване експертне тлумачення меж застосування *jus ad bellum*, міжнародного гуманітарного права, державної відповідальності, атрибуції та законності контрзаходів у кіберпросторі. Для української дисертаційної проблематики це особливо цінно, оскільки дозволяє концептуально відрізнити кібероборону як оборонну функцію держави від звичайного «кіберзахисту» організації.

Європейський Союз пропонує дещо іншу, але комплементарну рамку. Директива (ЄС) 2022/2555 NIS2 спрямована на досягнення високого спільного рівня кібербезпеки в межах Союзу, а Директива (ЄС) 2022/2557 CER — на підвищення стійкості критичних суб'єктів. У поєднанні вони формують європейську модель, у якій кібербезпека критичної інфраструктури перестає бути ізольованим технічним питанням і розглядається в єдності з ризик-менеджментом, стійкістю, управлінською відповідальністю та постійним інституційним навчанням. Додатково

Регламент (ЄС) 2024/2847 про кіберстійкість продуктів із цифровими елементами свідчить, що ЄС дедалі більше зсуває фокус на «безпеку за дизайном» і безпечність цифрового ланцюга постачання. Для України це важливий орієнтир у контексті євроінтеграції, модернізації публічних електронних реєстрів, військово-промислових цифрових систем і державних закупівель у сфері ІКТ.

Українські наукові публікації останніх років узгоджуються з цим напрямом. Дослідження про правові засади Стратегії кібербезпеки, правове забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури, адміністративно-правовий статус суб'єктів кібербезпеки та нормативне забезпечення кібероборони дедалі частіше прямо вказують на необхідність імплементації європейських стандартів, використання практик США і країн НАТО щодо кібервійськ, стандартизації інституційної архітектури та переходу до логіки кіберстійкості [78], [82] Цей науковий консенсус має важливе значення: йдеться не про механічне копіювання іноземних моделей, а про переосмислення української доктрини адміністративного права під впливом війни та євроатлантичної інтеграції.

Міжнародна допомога Україні у 2023–2026 роках почала оформлюватися і в специфічний адміністративний формат. Талліннський механізм, створений у грудні 2023 року для координації міжнародної допомоги задля зміцнення національної кібербезпеки та кіберстійкості України, функціонує як «єдине вікно» координації донорів, державних потреб і приватного сектору. Проектний офіс цього механізму офіційно працює в Україні з травня 2025 року; у березні–травні 2026 року повідомлялося про розгортання проектів, участь компаній із семи країн, перші завершені проекти для державних органів і критичної інфраструктури та про те, що механізм має на меті забезпечувати право України на самооборону в кіберпросторі й її довгострокові потреби у кіберстійкості. У правовому сенсі це є прикладом нової форми міжнародно-адміністративної координації, де безпека, технічна допомога, донорське фінансування та управління ризиками поєднані в єдину процедуру.

Не слід недооцінювати й освітньо-кадровий вимір міжнародної співпраці. Офіційні джерела Міноборони, ВІТІ та Держспецзв'язку фіксують системну підготовку персоналу підрозділів кіберзахисту ЗСУ, навчальні програми реагування на інциденти, міжнародні тренінги за підтримки партнерів та, зокрема, програми, реалізовані в межах Талліннського механізму [203, с. 78]. Із погляду адміністративного права підготовка кадрів не є периферійною темою: вона має пряме значення для питання належного урядування. Кібербезпека перестає бути лише сукупністю заборон і дозволів; вона стає функцією інституційної спроможності, яка вимагає постійного навчання, сертифікації, вправ і сумісності практик між цивільними та військовими суб'єктами.

Отже, міжнародне співробітництво в українській кіберсфері виконує не лише компенсаторну функцію технічної підтримки. Воно трансформує самі принципи адміністративно-правового регулювання: змушує переходити від закритої відомчої логіки до стандартів інтероперабельності, від випадкового реагування — до ризик-орієнтованої моделі, від «суверенного самозахисту» — до режиму постійного міжнародного партнерства, а від вузького кримінально-правового бачення кіберзлочинності — до ширшого концепту кіберстійкості держави. Для воюючої України цей зсув має не теоретичне, а безпосередньо екзистенційне значення.

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що українське адміністративне право вже створило функціональний, але ще не цілком завершений каркас протидії кіберзлочинності та забезпечення кібероборони й інформаційної безпеки держави. Його ключова сильна сторона — поєднання технічного ядра у вигляді Держспецзв'язку і CERT-UA, безпекового контуру у вигляді СБУ, кримінально-процесуального контуру у вигляді Нацполіції та прокуратури, секторного регулювання у вигляді НБУ, а також цифрово-інфраструктурного управління, яке здійснюють Мінцифри та держателі публічних реєстрів. Саме ця багатосуб'єктність дозволила Україні під час війни не тільки відбивати атаки, а й зберігати працездатність значної частини цифрової держави. Водночас ця ж багатосуб'єктність породжує ризик дублювання, надмірної фрагментарності та розмитості відповідальності.

Першочерговим завданням є законодавче доктринальне й нормативне уточнення базових категорій. У позитивному праві потрібно чіткіше розмежувати «кіберзахист», «кібероборону», «активну кібероборону», «кіберстійкість», «технічну атрибуцію» і «юридичну атрибуцію». Нині ці поняття частково перетинаються у стратегічних документах, науковій літературі та відомчій практиці, але не завжди мають однозначний правовий зміст. Відсутність такого розмежування ускладнює визначення належного суб'єкта, допустимого обсягу повноважень і меж відповідальності. Особливо це стосується взаємодії цивільних органів з військовим сегментом кібероборони та подальшого нормативного оформлення кіберсил України.

Другим напрямом реформування має стати завершення процедурної інституціоналізації мережі CSIRT і платформ довірчого обміну інформацією. Закон 2025 року й урядові рішення вже відкрили шлях до функціонування галузевих, регіональних та приватних команд реагування, але для повноцінної роботи цієї моделі слід нормативно унормувати стандарти інцидент-репортигу, класифікацію рівнів критичності, правила передачі логів, індикаторів компрометації, артефактів форензики, строки повідомлення, режим конфіденційності відомостей та гарантії для добросовісних заявників. Доцільно передбачити механізм «безпечного

повідомлення», за якого своєчасне й повне інформування про інцидент не тягло б автоматичного репресивного реагування за відсутності грубої недбалості або умисного приховування. Це стимулювало б реальну, а не формальну участь приватного сектору.

Третій блок рекомендацій стосується прав людини. Доступ до трафіку, телеметрії, персональних даних, конфіденційної інформації, прихованого спостереження й перехоплення комунікацій повинен і надалі підлягати суворому режиму законності, необхідності й пропорційності. Необхідно розвивати не лише повноваження держави, а й нагляд за їх реалізацією: судовий контроль, парламентський контроль за діяльністю спецслужб у кіберсфері, роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, аудиторські механізми перевірки режимів обробки даних, а також належний внутрішній комплаєнс у кожному органі, який має доступ до чутливих цифрових даних. В умовах війни саме наявність таких гарантій відрізняє кібероборону правової держави від непрозорого цифрового примусу.

Четвертим напрямом є посилення секторного та регіонального виміру кіберстійкості. Сфера фінансів уже має розвинений регуляторний контур через НБУ; подібну глибину стандартів поступово слід забезпечити для транспорту, енергетики, охорони здоров'я, зв'язку, цифрових реєстрів, місцевого самоврядування та оборонної логістики. Розширення мережі регіональних центрів кіберзахисту Держспецзв'язку є правильним кроком, але йому має відповідати деталізація взаємодії з обласними військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, секторними регуляторами і місцевими операторами критичної інфраструктури. У воєнних умовах кіберстійкість має бути вбудованою у територіальну стійкість держави.

П'ятим пріоритетом є завершення євроатлантичної та європейської правової інтеграції у цій сфері. Україна має прискорити імплементацію Будапештської конвенції у частині електронних доказів, завершити внутрішньодержавні процедури щодо Другого додаткового протоколу, продовжити зближення з вимогами NIS2 і CER, а також інституційно використовувати стандарти НАТО щодо кібероборони,

стійкості та доброчесності сектору безпеки й оборони. Важливо, однак, робити це не шляхом буквального перенесення іноземних конструкцій, а через адаптацію до українського режиму воєнного стану, розподілу повноважень і конституційних гарантій.

Шостий напрям — доброчесність і антикорупційний контроль. Кіберсфера у воєнний час пов'язана з великими бюджетними витратами, донорською допомогою, закупівлями спеціалізованого обладнання, ліцензій, хмарних сервісів і засобів криптографічного чи технічного захисту. Це підвищує ризики корупції, конфлікту інтересів, лобіювання неякісних рішень і закритості процедур. Тому антикорупційна програма держави, стандарти доброчесності, аудит контрагентів і контрактів, прозоре документування міжнародної допомоги та внутрішній комплаєнс у кіберорганах мають розглядатися не як зовнішнє «обтяження», а як частина кіберстійкості. Корумпована або непрозора система не може бути стійкою в довгостроковій перспективі.

Адміністративно-правові механізми протидії кіберзлочинності, забезпечення кібероборони та інформаційної безпеки держави в Україні становлять складну багаторівневу систему, в якій організаційні, регуляторні, наглядові, сервісні, режимні та координаційні елементи передують, супроводжують і забезпечують кримінально-правову реакцію. Воєнний стан не скасовує, а навпаки загострює значення цієї системи, бо саме через неї забезпечується безперервність функціонування держави, взаємодія військових і цивільних структур, захист критичної інфраструктури та дотримання мінімальних стандартів прав людини.

Сучасний етап розвитку українського законодавства — особливо реформи 2025 року — демонструє рух до моделі кіберстійкості, проте для її завершення необхідні доктринальна ясність, завершена процесуалізація обміну інформацією, посилений правозахисний контроль, секторна деталізація стандартів і сталі механізми міжнародної та публічно-приватної співпраці. Саме ці напрями повинні стати підґрунтям подальшого вдосконалення публічного управління в кіберсфері України.

3.4. Удосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану в умовах євроінтеграції України

Після 24 лютого 2022 року правовий режим воєнного стану в Україні перестав бути лише внутрішньодержавним інструментом кризового реагування. Він перетворився на сферу, в якій одночасно діють три нормативні й інституційні вектори: конституційно-правовий режим надзвичайного правового стану; адміністративно-правовий режим безперервності публічного управління; євроінтеграційний і євроатлантичний режим зовнішньої умовності, де вимоги ЄС, Ради Європи та НАТО дедалі більше впливають на українське законодавство, процедури, підзвітність і стандарти управління [80]. Саме тому вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану тепер має оцінюватися не лише за критерієм оперативності, а й за критеріями сумісності з *acquis* ЄС [83], стандартами НАТО, принципом верховенства права та гарантіями прав людини.

Ключова проблема полягає в тому, що українська нормативна база щодо воєнного стану виявилася функціонально спроможною для оперативного реагування, але водночас надмірно фрагментованою. Значна частина реального регулювання здійснюється не через кодифіковані адміністративні механізми, а через численні укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, відомчі акти, рішення військового командування, правові режими спеціальних закупівель, окремі рішення Верховної Ради щодо повноважень військових адміністрацій, а також локальні накази на кшталт актів про комендантську годину. Така модель забезпечує швидкість, але послаблює передбачуваність, ускладнює контроль і створює ризики дисбалансу між потребами оборони та стандартами належного адміністрування.

Зовнішній вимір регулювання після 2022 року набув безпрецедентної сили. Відкриття переговорів про вступ до ЄС, затвердження *Ukraine Facility*, ухвалення дорожніх карт з питань верховенства права та реформи державного управління, створення Ради Україна–НАТО, запуск NSATU, а також програми Ради Європи з відновлення стійкості фактично означають, що воєнний стан в Україні дедалі більше функціонує в режимі «керованої правової конвергенції». Інакше кажучи, навіть

воєнні адміністративні рішення мають у перспективі бути інтегровані в архітектуру європейського публічного права.

З погляду практичних реформ це означає необхідність: по-перше, системно переглянути Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] як рамковий акт і доповнити його нормами про безперервність урядування, розмежування компетенції військового командування і військових адміністрацій, стандарти мотивування обмежувальних актів і єдині правила контролю; по-друге, інтегрувати в національне адміністративне право європейські стандарти адміністративної процедури та публічної підзвітності; по-третє, інституціоналізувати антикорупційні запобіжники для оборонних та відновлювальних рішень; по-четверте, використати стандарти НАТО не лише у військово-технічному, а й у врядувальному значенні — як стандарти стійкості, інтероперабельності, доброчесності та належного управління ресурсами сектору безпеки й оборони

Адміністративно-правове регулювання воєнного стану традиційно аналізується крізь призму компетенційних норм, переліку обмежувальних заходів, статусу військового командування та особливостей функціонування органів влади. Проте після 2022 року цього підходу вже недостатньо. Воєнний стан в Україні став правовою оболонкою для функціонування держави в умовах тривалої великомасштабної війни, що поєднує правові засоби оборони, гуманітарного реагування, цифрового управління, міжнародної допомоги, відновлення інфраструктури, фінансової стабілізації та євроінтеграційного зближення. У такій ситуації адміністративне право має відповідати не лише на питання «хто і що може робити», а й на питання «в який процедурний спосіб, під яким контролем, із якими гарантіями та в межах яких інтеграційних зобов'язань це допускається».

Нормативна основа українського воєнного стану залишається конституційною: стаття 64 Конституції України [248] дозволяє встановлювати окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень в умовах воєнного або надзвичайного стану; пункт 20 частини першої статті 106 Конституції наділяє Президента повноваженням вводити воєнний стан з подальшим

затвердженням Верховною Радою. Реалізацією цих конституційних приписів є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] і Указ Президента України № 64/2022, який неодноразово продовжувався. Водночас реальний зміст режиму визначається значно ширшим колом актів — від закупівельних, бюджетних і процедурних правил до актів про свободу пересування, роботу місцевого самоврядування, цифрові реєстри та цивільний захист.

Суттєвою зміною є те, що законність і ефективність воєнного адміністрування відтепер оцінюються не лише внутрішнім правом, а й зовнішніми рамками. Регламент ЄС про Ukraine Facility прямо поєднує реконструкцію, реформи, інвестиції, бюджетний контроль, державне управління, децентралізацію та зближення з правом Союзу; ЄС відкрив переговори про вступ; український уряд уже перейшов від логіки виконання Угоди про асоціацію до логіки повної адаптації законодавства до *acquis* ЄС; НАТО, у свою чергу, перевело відносини з Україною в формат Ради Україна–НАТО, посилило координацію допомоги через NSATU і продовжує оцінювати реформи через адаптовану Річну національну програму. Це означає, що адміністративне право воєнного стану більше не є ізольованим «правом винятку»; воно стає правом організованого переходу до стандартів ЄС і НАТО в умовах війни.

Додаткової складності додає питання гарантій прав людини. Україна, як держава — учасниця Європейської конвенції з прав людини [245] та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, залишається пов'язаною міжнародними зобов'язаннями навіть у період воєнного стану. Стаття 15 Конвенції й стаття 4 Пакту дозволяють відступ від окремих зобов'язань лише в межах, яких суворо вимагає ситуація [245], і за умови сумісності з іншими міжнародними зобов'язаннями держави. Отже, вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану означає не послаблення режиму, а його юридичне доопрацювання таким чином, щоб оборонна ефективність поєднувалася з процедурною якістю, судовим контролем і належним мотивуванням обмежень.

Міжнародне співробітництво у сфері забезпечення воєнного стану в сучасній Україні має не допоміжний, а структуроутворювальний характер. Воно

проявляється щонайменше у п'яти вимірах: політико-правовому, фінансово-інституційному, безпеково-оборонному, гуманітарно-цивільному та правозахисному. У кожному з цих вимірів міжнародні партнери не підміняють українську публічну владу, але дедалі сильніше впливають на дизайн і зміст адміністративних процедур, звітності, контролю та прийняття рішень. Для дисертаційного аналізу це важливо тому, що правовий режим воєнного стану вже не можна описати лише через внутрішню вертикаль «Президент — Кабінет Міністрів — військове командування — військові адміністрації». До цієї вертикалі фактично додається зовнішній контур правової й ресурсної координації.

Базовою європейською рамкою залишається Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка пов'язує політичну асоціацію й економічну інтеграцію з прогресом у дотриманні спільних цінностей і наближенні до права ЄС. Після початку повномасштабної агресії ця рамка не зникла, а, навпаки, була трансформована у жорсткіший режим вступної умовності. 25 червня 2024 року ЄС офіційно відкрив переговори про вступ України, а 14 травня 2025 року Україна схвалила дорожні карти з верховенства права та реформи державного управління, синхронізовані з міжнародними зобов'язаннями та рекомендаціями Європейської Комісії. У 2026 році уряд перейшов до ще більш системного інструменту — Національної програми адаптації законодавства до права ЄС, яка охоплює 1875 завдань щодо імплементації понад 1600 актів *acquis*. Для адміністративно-правового регулювання воєнного стану це означає, що навіть тимчасові правові рішення мають співвідноситися з орієнтиром повної інтеграції до європейського правопорядку.

Особливо показовою є конструкція *Ukraine Facility*. Європейська Комісія визначає її як інструмент стабільної та передбачуваної підтримки України на 2024–2027 роки в обсязі до 50 млрд євро, пов'язуючи його із відновленням, модернізацією та вступом до ЄС. Регламент 2024/792 вимагає від України підготовки Плану України урядом із належним залученням Верховної Ради, регіональних, місцевих і міських публічних органів, соціальних партнерів та громадянського суспільства, а також передбачає умови щодо економічної стабільності, бюджетного нагляду, управління державними фінансами, моніторингу, аудиту й звітності. Рішення Ради

ЄС про схвалення оцінки Плану України прямо фіксує, що план охоплює реформу державного управління, судову систему, боротьбу з корупцією, управління державними активами, децентралізацію, цифрову трансформацію та кібербезпеку, а Єврокомісія контролюватиме виконання якісних та кількісних індикаторів. Отже, воєнний стан входить у простір зовнішньо зумовленого адміністрування: екстрені рішення вже не можуть бути правово байдужими до інструментів європейського бюджетного контролю й інституційної оцінки.

Україна також дедалі глибше вбудовується в європейські механізми цивільного захисту. Після підписання у 2023 році угоди про участь України в Механізмі цивільного захисту Союзу вона стала його повноцінним учасником. Сам механізм спрямований на запобігання, готовність і реагування на катастрофи, а щодо України ЄС координує найбільшу в історії операцію цивільного захисту.

Станом на січень 2026 року в межах цього механізму майже 4,800 українських пацієнтів були евакуйовані на лікування до європейських лікарень; допомога надходить через логістичні хаби в Польщі, Румунії та Словаччині; всі держави ЄС і низка держав-учасниць надали мільйони одиниць допомоги — від генераторів і насосів до медичного та пожежного обладнання. Для адміністративного права це важливо не лише як факт допомоги, а як модель спільного управління кризою, що вимагає від національних і місцевих органів стандартизованих процедур запиту, прийняття, розподілу, обліку та аудиту допомоги.

Безпеково-оборонний компонент міжнародного співробітництва також прямо впливає на адміністративно-правовий режим воєнного стану. У межах ЄС між 2022 і 2025 роками було мобілізовано 6,4 млрд євро через European Peace Facility для покриття термінових військових і оборонних потреб України; окремо функціонує EUMAM Ukraine — місія з військової допомоги та тренування українських військових, продовжена до листопада 2026 року. Це не просто матеріальна підтримка: такі інструменти формують вимоги до стандартизації звітності, сумісності обліку техніки, прозорості закупівель, підготовки персоналу, логістики й контролю за використанням міжнародної допомоги. Відтак воєнний стан дедалі

сильніше вимагає від українського публічного управління не лише швидких, а й сумісних із міжнародними стандартами управлінських рішень.

Не менш важливим є співробітництво з Радою Європи. План дій Ради Європи для України «Resilience, Recovery and Reconstruction» на 2023–2026 роки, затверджений 14 грудня 2022 року, охоплює демократію, права людини, верховенство права, місцеву демократію, захист дітей, майбутні повоєнні вибори, судочинство, доступ до правосуддя та інші напрями. Для адміністративно-правового режиму воєнного стану значення цього плану полягає в тому, що він зміщує увагу з вузько оборонної законності на правову стійкість держави: здатність зберігати демократичні інститути, місцеве управління, процедури захисту прав, підготовку до виборів після війни й збалансований розподіл повноважень між центром і місцями. Цей підхід особливо актуальний щодо військових адміністрацій, які є тимчасовими органами, але не повинні консервувати надмірну централізацію на післявоєнний період.

Окремий вимір міжнародного співробітництва становлять зобов'язання України у сфері прав людини в умовах воєнного стану. Стаття 15 Європейської конвенції та стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права дозволяють державі відступати від окремих зобов'язань лише у час війни чи іншої надзвичайної загрози життю нації [182], [245], лише в обсязі, якого суворо вимагають обставини, і лише за умови несуперечності іншим міжнародним зобов'язанням. У практичному вимірі це означає, що будь-який адміністративний акт, ухвалений під час воєнного стану, повинен оцінюватися за критеріями законності, необхідності, пропорційності, недискримінації та наявності ефективного засобу юридичного захисту. Тобто міжнародне співробітництво у сфері прав людини виконує для воєнного адміністративного права функцію не зовнішнього моралізування, а зовнішньої системи юридичних запобіжників.

Важливим наслідком є зміна логіки українського нормотворення. Якщо раніше основним інструментом зовнішньої інтеграції був план заходів з виконання Угоди про асоціацію, то з 2026 року цей механізм поступився місцем Національній програмі адаптації законодавства до права ЄС, яка становить новий рівень

системності. У контексті воєнного стану це особливо важливо, адже тимчасові спеціальні процедури — закупівельні, бюджетні, кадрові, логістичні, контрольні — вже не можуть розглядатися як окрема паралельна система; вони мають або поступово інтегруватися в *acquis*-сумісну модель, або бути прямо визнані такими, що мають суто тимчасовий характер із визначеними *sunset clauses*.

Отже, міжнародне співробітництво в умовах воєнного стану слід розуміти як особливий різновид спільного врядування, в межах якого держава зберігає повний суверенітет рішень, але водночас погоджується на зовнішні індикатори доброго адміністрування, бюджетної доброчесності, захисту прав людини, стратегічного планування та секторної модернізації. Воєнний стан за таких умов не скасовує євроінтеграцію — він стає прискорювачем її правового змісту.

Проблема імплементації стандартів НАТО в українське право часто хибно зводиться до технічної стандартизації зброї або процедур сумісності військ. Такий підхід є надто вузьким. Насправді стандарти НАТО [82], релевантні для адміністративно-правового регулювання воєнного стану, мають щонайменше чотири площини: інтероперабельність і стандартизація; стійкість і цивільна готовність; професійна військова освіта та інституційна спроможність; доброчесність, прозорість і належне управління ресурсами у секторі безпеки й оборони. Саме ці площини мають бути відображені не тільки в актах Міноборони чи Генерального штабу, а й у рамкових законах про національну безпеку, оборону, воєнний стан, адміністративну процедуру, державне управління та контроль.

НАТО трактує інтероперабельність як здатність діяти разом *coherently, effectively and efficiently* для досягнення тактичних, оперативних і стратегічних цілей; стандартом сумісності виступає [80], зокрема, STANAG — документ, що фіксує згоду держав імплементувати відповідний стандарт повністю або частково. Із цього випливає важливий для адміністративного права висновок: стандарт НАТО — це не лише технічний опис, а й форма нормативної організації діяльності, яка вимагає процедур імплементації, розмежування відповідальних суб'єктів, аудиту, контролю якості, підготовки персоналу та бюджетного планування. У національній системі права ці питання не можуть залишатися лише сферою відомчих наказів;

вони потребують законодавчої архітектури, яка поєднувала б стратегічне планування, адміністративні процедури та демократичний цивільний контроль.

У політичному вимірі нову якість відносин забезпечує Рада Україна–НАТО. Вона була створена на саміті у Вільнюсі 2023 року як спільний орган, де Україна та держави-члени Альянсу беруть участь на рівних для політичного діалогу, консультацій, спільних рішень і діяльності, а також для кризових консультацій. Така інституційна форма має значення і для внутрішньої української адміністративної системи: вона означає, що реформи в секторі безпеки й оборони більше не є лише предметом партнерських рекомендацій, а розглядаються в режимі постійної політико-правової координації. Імплементация стандартів НАТО тому повинна розумітися не як одноразова «адаптація», а як безперервний адміністративний процес із зовнішнім оцінюванням прогресу.

На Вашингтонському саміті 2024 року НАТО закріпило ще один критично важливий для України результат: рішення про створення NSATU та Pledge of Long-Term Security Assistance. NSATU координує підготовку українських сил, постачання військового обладнання, ремонт, технічне обслуговування та логістичні хаби на території держав Альянсу. Для українського адміністративного права це означає необхідність уніфікації внутрішніх процедур прийняття, обліку, технічного супроводу, ремонту, списання, стандартизації даних та контролю над рухом міжнародної військової допомоги. Інакше кажучи, міжнародна координація без внутрішньої адміністративної сумісності не дає повного ефекту.

Стандарти НАТО у сфері стійкості та цивільної готовності мають для України особливе значення. НАТО розглядає *civil preparedness* [81] як систему, що має три базові функції: безперервність урядування, безперервність надання життєво важливих послуг населенню та цивільну підтримку військових операцій. Ці функції конкретизовано у семи базових вимогах до національної стійкості. Для України, яка веде війну на своїй території, це не абстрактний концепт, а ключ до переосмислення Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176]. Чинне законодавство зосереджене насамперед на переліку заходів і компетенцій, тоді як натівський підхід вимагає системи безперервності урядування: заздалегідь визначених резервних

процедур, цифрової стійкості реєстрів, резервних центрів ухвалення рішень, гарантованої роботи критичних послуг, інтегрованої взаємодії між центральним і місцевим рівнями. Саме цього елемента українському адміністративному законодавству нині бракує найбільше.

Українське законодавство й стратегічні документи вже створили підґрунтя для такої інтеграції. Стратегія національної безпеки 2020 року, Стратегія воєнної безпеки 2021 року, Стратегічний оборонний бюлетень 2021 року та механізм Річних національних програм під егідою Комісії Україна–НАТО (згодом у логіці Ради Україна–НАТО) закріпили стратегічний курс на євроатлантичну інтеграцію, інтероперабельність і реформи сектору безпеки. Однак на рівні адміністративного законодавства цей курс досі реалізується нерівномірно: частина питань врегульована на законодавчому рівні, частина — наказами та відомчими положеннями, а частина — практикою *ad hoc*. Саме розрив між стратегічними документами й загальною адміністративно-процедурною рамкою становить одну з основних проблем правової імплементації стандартів НАТО.

Показовим є досвід впровадження натівських стандартів у системі оборони. У липні 2024 року Міністерство оборони повідомляло, що Україна вже прийняла 190 стандартів Альянсу з 218, запропонованих до 2025 року в межах пакету Цілей партнерства Україна–НАТО, а також 134 стандарти за власною ініціативою — загалом 324. Уже у лютому 2026 року Міністерство оборони підтримувало окремий офіційний перелік чинних стандартів НАТО, прийнятих у МОУ, ЗСУ та інших складових сектору безпеки й оборони. Це свідчить про інтенсивний процес стандартизації, але одночасно піднімає питання про його загальноправову систематизацію: де проходить межа між технічним, службовим і адміністративним стандартом; які стандарти мають бути імplementовані законом; які — урядовими актами; які — документами внутрішнього управління. Без відповіді на це питання імплементація ризикує залишитися розпорошеною.

Важливо, що натівська імплементація в Україні дедалі більше переходить від «мови озброєнь» до «мови управління». Наприклад, у 2024–2026 роках Міністерство оборони публічно пов'язувало впровадження стандартів НАТО з цифровим обліком

зброї, реформою логістики на базі SAP, системою DELTA, державним гарантуванням якості за вимогами AQAP, новими моделями тилових закупівель та цифровими інструментами звітності. Система SAP, за даними Міноборони, побудована на платформі, яку використовують понад 90% армій країн НАТО; цифрова логістика охоплює понад 1000 військових частин; DELTA й Армія+ дозволяють цифровізувати звітування про результати бойових дій; AQAP-орієнтований підхід поширюється на гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Усе це є не лише військово-технічними, а й адміністративно-правовими змінами, оскільки трансформує методи обліку, контролю, відповідальності і прийняття рішень у публічній адміністрації.

Окремого значення набуває програма NATO DEEP [82]. НАТО прямо визначає DEEP як інструмент реформ, який забезпечує підтримку державам-партнерам у модернізації інституцій професійної військової освіти через розвиток викладацького складу, змісту навчання й інституційної спроможності. Для українського адміністративного права це важливо тому, що кадрова спроможність є передумовою будь-якої правової імплементації. Жоден нормативний акт про стандарти НАТО не працюватиме без професійної підготовки осіб, які мають планувати закупівлі, здійснювати контроль якості, управляти оборонними ресурсами, проводити оцінку ризиків, вести цифрові реєстри і взаємодіяти з міжнародними партнерами.

Ще один ключовий блок — доброчесність у секторі безпеки та оборони. НАТО в межах Building Integrity прямо виходить із того, що корупція і погане врядування є безпековими викликами, які підривають демократію, верховенство права, економічний розвиток, оперативну ефективність і довіру до оборонних інституцій. У натівській логіці ВІ — це не допоміжний антикорупційний додаток, а складова оборонної спроможності. Для України це принципово, адже в умовах воєнного стану кожна прогалина в прозорості оборонних ресурсів стає не лише корупційним, а й оборонним ризиком. Це вимагає закріплення в адміністративному законодавстві регулярної оцінки ризиків, систем внутрішнього контролю, безпечної

прозорості, розмежування доступу до чутливої інформації та ex post контролю за секретними або спрощеними процедурами.

У перспективі імплементація стандартів НАТО в адміністративне законодавство України має здійснюватися за подвійною моделлю. Перший рівень — це технічна, оперативна і службова стандартизація, яка справедливо залишається у сфері Міноборони, Генерального штабу та інших органів сектору безпеки. Другий рівень — загальноадміністративний, який повинен бути забезпечений законами та урядовими актами: правила безперервності урядування, управління оборонними ресурсами, цифрової стійкості, міжвідомчого обміну даними, аудиту, підзвітності, участі парламенту та зовнішнього контролю. Без другого рівня перший ризикує залишитися технологічно успішним, але юридично несистемним.

Війна принципово змінює корупційний ландшафт держави. Поєднання великих фінансових потоків, режиму невідкладності, розширених дискреційних повноважень, секретності окремих оборонних рішень, спрощених закупівель, гуманітарної допомоги й масового міжнародного фінансування створює об'єктивно підвищені ризики зловживань. Тому антикорупційна політика під час воєнного стану не може бути просто продовженням довоєнної політики з незначними корективами. Вона повинна бути спеціально адаптована до режиму воєнного адміністрування. На цьому прямо наголошує ОЕСД: антикорупційна стратегія й план дій України є якісними, evidence-based та інклюзивними, однак вони не повною мірою врахували нові ризики, породжені повномасштабною війною; до того ж їх реалізація затрималася, а нестача персоналу і бюджетних ресурсів може перешкоджати виконанню амбітної політики.

На нормативному рівні в Україні збережено цілісну антикорупційну архітектуру. Закон «Про запобігання корупції» не був скасований воєнним станом; Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки та Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки стали базовими стратегічними документами; НАЗК прямо визначає ДАП як загальнодержавний документ, покликаний забезпечити системність антикорупційної діяльності всіх органів влади, досягнути прогресу у запобіганні та протидії корупції та забезпечити належний процес післявоєнного

відновлення. За даними НАЗК, ДАП містить 1135 заходів і 271 очікуваний стратегічний результат, а в оборонному секторі передбачає 75 антикорупційних заходів. З цього випливає важливий висновок: держава обрала не модель «призупинення» антикорупційного порядку на час війни, а модель його збереження й адаптації.

Для адміністративно-правового аналізу особливе значення має не сам факт існування ДАП, а її інструментарій. У воєнних умовах антикорупційна політика дедалі більше набуває характеру *policy compliance system*: моніторинг виконання, інформаційні системи, індикатори виконання, уніфікація антикорупційних програм, стратегічний аналіз ризиків, інституційна координація між центральними органами влади, залучення міжнародних партнерів. Це вже не лише кримінально-правова боротьба з хабарництвом, а адміністративно організована інфраструктура доброчесності, яка повинна бути інтегрована у воєнне управління, планування закупівель, кадрову політику, відбудову, розподіл гуманітарної допомоги та управління міжнародною підтримкою.

Одним із найважливіших кроків стало відновлення системи фінансового контролю та декларування. Закон № 3384-IX 2023 року врегулював повернення повноціннішого режиму декларування і виправлення декларацій, що має фундаментальне значення для відновлення довіри й підзвітності в умовах війни. Цей крок був принципово важливим ще й тому, що євроінтеграційний процес і міжнародні донори прямо пов'язують підтримку України з функціонуванням незалежної антикорупційної системи, а не з її формальним існуванням. Водночас відновлення декларування само собою не усуває головної проблеми воєнного часу: необхідності балансувати між відкритістю й безпекою осіб, які виконують функції держави в умовах реальної загрози. Саме тому подальше регулювання має бути не лише «відновлювальним», а й спеціалізованим — із чіткими правилами доступу, відстрочки, захисту чутливих даних та пріоритезації перевірок за ризик-орієнтованими критеріями.

Найбільша зона ризику під час воєнного стану — оборонні та термінові публічні закупівлі. Постанова Кабінету Міністрів № 1178 створила спеціальний

режим публічних закупівель на період дії воєнного стану та ще 90 днів після його припинення чи скасування, а Закон про оборонні закупівлі та його воєнні зміни 2023 і 2024 років розширили можливості адаптації закупівельних правил до особливого режиму й уточнили питання ціноутворення. Функціонально це було необхідно: армія і публічний сектор не могли працювати за повільними довоєнними процедурами. Але саме тут проявляється фундаментальна адміністративно-правова дилема воєнного стану: спрощення процедур збільшує управлінську швидкість, але одночасно зменшує щільність *ex ante* контролю. Тому подальша реформа повинна перейти від загального режиму «спрощення» до режиму диференційованої процедурності: максимальна швидкість там, де йдеться про невідкладні бойові потреби; максимальна документована простежуваність там, де йдеться про значні фінансові ресурси, довгострокові контракти, відновлення й мирні послуги.

НАЗК прямо вказує на ключові проблеми оборонної сфери: непрозорість закупівель товарів і послуг, неефективне розпорядження землями оборони, корупційні ризики кадрової політики, недосконалу модель контролю продукції оборонного призначення, зловживання під час забезпечення військовослужбовців житлом. У 2025 році агентство за підтримки норвезького Центру доброчесності в оборонному секторі та Представництва НАТО в Україні провело дослідження ризиків під час закупівель безпілотних систем і засобів РЕБ для Збройних Сил України; паралельно було представлено уніфікований план дій щодо виконання рекомендацій НАТО з доброчесності в секторі безпеки й оборони. Ці факти важливі не лише як приклади антикорупційної активності, а як доказ того, що антикорупційна політика в Україні дедалі тісніше інтегрується з натівською логікою ВІ та міжнародними практиками *security sector governance*.

ОЕСД у 2024 році звернув увагу і на інституційний аспект: спеціалізовані антикорупційні органи мають достатні повноваження й працюють прозоро, але існують прогалини, зокрема щодо окремих автономних інструментів розслідування. Для адміністративного права це означає, що антикорупційна спроможність не вичерпується законом про статус органу; вона залежить від процесуального доступу до інформації, від міжвідомчої взаємодії, від цифрових можливостей обміну даними,

від бюджетної стабільності й від того, чи вбудовані антикорупційні органи в екосистему воєнного врядування, а не винесені за її межі як «зовнішній контролер». У протилежному випадку виникає ситуація, коли антикорупційні інституції формально зберігаються, але фактично не встигають за прискореним режимом воєнного менеджменту.

Окрему проблему становить правова якість актів, що ухвалюються під час воєнного стану. Закон «Про правотворчу діяльність» і Закон «Про адміністративну процедуру» створюють нову загальну культуру належного врядування, але їх потенціал у сфері воєнного стану ще не використано повною мірою. Частина воєнних рішень досі приймається у винятковій логіці «право реагування» замість логіки «право мотивованого реагування». Саме тому вдосконалення адміністративно-правового регулювання має включати обов'язкову антикорупційну й правову експертизу ключових підзаконних актів воєнного періоду, де це не суперечить оперативності, а також стандартизовані мотивувальні блоки для рішень, що обмежують свободу пересування, власність, ринок, доступ до публічних ресурсів чи конкурентні процедури.

Проблема компетенції військових адміністрацій особливо виразно проявляється на прикладі реквізиції або примусового відчуження майна. У 2024 році Верховний Суд у господарській юрисдикції дійшов висновку, що обласна військова адміністрація не є військовим командуванням у розумінні Закону «Про правовий режим воєнного стану» [176] і не наділена повноваженнями ухвалювати рішення чи видавати накази про примусове відчуження майна приватної або комунальної власності. Цей правовий висновок має принципове значення для всієї системи воєнного адміністрування: він показує, що навіть в умовах війни не допускається розширювальне тлумачення владних повноважень поза межами закону. Отже, однією з головних реформ має стати чіткіше нормативне розмежування компетенції військового командування, військових адміністрацій, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Водночас практика військових адміністрацій засвідчує їхню важливу роль у забезпеченні реальної життєстійкості територій. Київська міська військова

адміністрація ухвалює акти про комендантську годину; Харківська обласна військова адміністрація організувала відновлення доступу до адміністративних послуг, а також мобільні формати роботи ЦНАПів у прифронтових громадах; Херсонська ОВА в умовах постійних атак приймала програмні акти відновлення малого і середнього підприємництва. Ці приклади демонструють, що військові адміністрації вже фактично стали особливими суб'єктами публічного адміністрування воєнного часу. Але саме тому їх правовий статус і порядок підзвітності мають бути описані значно точніше: тимчасовість, межі делегованих повноважень, стандарти публічності, порядок контролю з боку парламенту, уряду й суду, а також умови зворотного переходу до звичайного самоврядування повинні бути унормовані на рівні закону.

Потребує переосмислення і сам Закон «Про правовий режим воєнного стану» [176]. Після змін 2022 року він дозволив значно гнучкіше забезпечувати роботу місцевого самоврядування, призначення в місцевих органах, а також створення військових адміністрацій у громадах, де органи місцевого самоврядування не здійснюють своїх повноважень. Але закон досі не містить цілісного розділу про безперервність публічного управління, цифрову стійкість реєстрів, мінімальні стандарти адміністративної процедури в умовах воєнного стану, порядок ведення реєстру актів військових адміністрацій, системний парламентський review воєнних підзаконних актів та правила sunset review після припинення воєнного стану. Натомість саме ці елементи і є необхідною умовою переходу від режиму виняткової гнучкості до режиму правової стійкості.

По-перше, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] доцільно доповнити окремим розділом про continuity of government та continuity of essential services за логікою натівських вимог до національної стійкості. У ньому мають бути визначені: резервні процедури роботи уряду, ЦОВВ, ОВА, військових адміністрацій і органів місцевого самоврядування; порядок роботи критичних реєстрів; вимоги до резервного зберігання даних; механізми делегування і заміщення посадових осіб. Такий підхід узгоджуватиметься і з дорожньою картою

реформи державного управління, і з SIGMA-оцінкою стійкості українського публічного адміністрування під час війни.

По-друге, слід законодавчо розмежувати повноваження військового командування, військових адміністрацій і місцевого самоврядування за функціональним принципом: оборонно-оперативні рішення; рішення щодо безпеки населення й режимних заходів; рішення щодо адміністративних послуг і життєзабезпечення; рішення щодо майна, бюджету та відновлення. Судова практика вже показала, що нинішня модель допускає небезпечні спроби розширювального тлумачення компетенції. Тому потрібна не лише судова корекція *ex post*, а й законодавча ясність *ex ante*.

По-третє, необхідно переглянути воєнний режим публічних закупівель у бік багаторівневої прозорості. Рішення не повинно полягати у поверненні до довоєнної формалізації, але має передбачати: категоризацію закупівель за рівнем чутливості; обов'язковий цифровий *audit trail* для всіх закупівель; відкладене оприлюднення частини відомостей там, де це безпечно; ризик-орієнтований автоматизований моніторинг; інтеграцію НАЗК, Рахункової палати, Держаудитслужби та спеціалізованих оборонних контролерів. Це особливо важливо з урахуванням Національної програми адаптації законодавства до *acquis* ЄС, де публічні закупівлі є елементом Кластера 1.

По-четверте, потрібно інституціоналізувати натівський підхід *Building Integrity* у внутрішньоукраїнському праві. Йдеться про обов'язкове запровадження в органах сектору безпеки та оборони регулярної оцінки корупційних ризиків, внутрішніх планів доброчесності, незалежних наглядових або дорадчих механізмів для ключових закупівельних агентств, програм навчання керівних кадрів з питань доброчесності та оборонного ресурсного менеджменту. Досвід НАЗК з *VI Defence Community* та виконання рекомендацій НАТО доцільно трансформувати з проектного формату в стійкий елемент державної політики.

По-п'яте, необхідно завершити перехід від довоєнної логіки «плану заходів» до логіки системної адаптації законодавства до права ЄС. Затвердження в 2026 році Національної програми адаптації законодавства до *acquis* ЄС — це правильний крок,

але саме воєнне законодавство повинно бути інтегроване в цю програму як окремий блок. Інакше існуватиме ризик, що значна частина норм, які реально регулюють воєнне адміністрування, залишаться поза головним контуром європейської правової адаптації.

По-шосте, слід посилити парламентський контроль над системою воєнного адміністрування без шкоди для оперативності. З урахуванням вимог Регламенту ЄС про Ukraine Facility щодо ролі Верховної Ради у підготовці та реалізації Плану України, а також загальноєвропейської логіки checks and balances, доцільно запровадити регулярний парламентський огляд режимних актів воєнного часу, бюджетних рішень щодо відновлення, стану цифрової стійкості, функціонування військових адміністрацій і виконання міжнародних безпекових зобов'язань. Йдеться не про втручання парламентарів в оперативне управління, а про інституційне забезпечення правового контролю над винятковими повноваженнями.

По-сьоме, у сфері гарантій прав людини потрібно нормативно закріпити стандарти мотивування для типових обмежувальних актів воєнного стану — рішень щодо пересування, доступу до територій, запровадження режимних заходів, евакуації, примусового відчуження, спеціального режиму роботи реєстрів, конкурсних та кадрових винятків. Останні рішення Конституційного Суду у справах про продовження тримання під вартою у зв'язку з неможливістю проведення підготовчого судового засідання та про право на відпустки в умовах воєнного стану підтверджують: навіть у війні Суд наполягає на збереженні конституційних рамок і недопустимості автоматичного продовження чи звуження гарантій без належного правового обґрунтування. Цей підхід має бути перенесений і на адміністративні режими.

Удосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану в умовах євроінтеграції України не може зводитися до косметичного коригування окремих процедур. Ідеться про перехід до нової моделі воєнного адміністрування, в якій ефективність оборони, стійкість публічної влади, верховенство права, добросовісність, цифрова спроможність та міжнародна сумісність розглядаються як єдиний комплекс. Саме такий комплексний підхід впливає з України як держави-

кандидата на вступ до ЄС, партнера НАТО на шляху до членства і учасника системи європейського правозахисного простору.

Воєнний стан, попри свою екстраординарність, не повинен функціонувати як «зона дерегуляції». Навпаки, чим сильнішими є виняткові повноваження, тим більш якісною має бути їх правова рамка. Український досвід 2022–2026 років показав високу інституційну стійкість держави, але водночас виявив зони фрагментації: конкуренцію компетенцій, надмірну залежність від підзаконного регулювання, нерівномірність процедурних гарантій, ризики у сфері закупівель, нестачу єдиної моделі безперервності управління та потребу в кращому нормативному оформленні статусу військових адміністрацій.

Європейська інтеграція і євроатлантична взаємодія надають Україні не лише політичну підтримку та ресурси, а й готові матриці правового й інституційного вдосконалення: Regulation-based monitoring у форматі Ukraine Facility; rule of law conditionality у межах переговорного процесу з ЄС; натівські стандарти інтероперабельності, стійкості та доброчесності; інструменти Ради Європи для підтримки демократії й захисту прав людини в умовах війни. Виклик полягає в тому, щоб перетворити ці зовнішні матриці на внутрішньо узгоджену систему адміністративного законодавства і процедур. Лише за цієї умови правовий режим воєнного стану стане не тимчасовою правовою «надбудовою» над кризою, а інструментом модернізації української державності.

Висновки до третього розділу

Отже, нами здійснено комплексний аналіз сучасного стану реалізації особливого правового режиму воєнного стану в Україні, досліджено практику функціонування механізмів публічного управління в умовах збройної агресії, визначено основні проблеми адміністративно-правового регулювання та обґрунтовано напрями його подальшого вдосконалення з урахуванням євроінтеграційного курсу держави.

Встановлено, що запровадження воєнного стану в Україні стало безпрецедентним викликом для системи публічного управління, оскільки вимагало одночасного забезпечення обороноздатності держави, захисту національної безпеки, підтримання належного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, а також дотримання конституційних прав і свобод людини. Практика застосування законодавства про воєнний стан засвідчила як ефективність окремих адміністративно-правових механізмів, так і наявність нормативних прогалин, колізій та недостатньої узгодженості між окремими елементами системи правового регулювання.

Доведено, що важливою особливістю адміністративно-правового забезпечення воєнного стану є істотне розширення компетенції суб'єктів публічної адміністрації, насамперед військових адміністрацій, органів сектору безпеки і оборони, центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Водночас ефективність реалізації таких повноважень значною мірою залежить від належного нормативного закріплення процедур прийняття управлінських рішень, забезпечення міжвідомчої координації та наявності дієвих механізмів контролю за законністю діяльності відповідних органів.

Обґрунтовано, що міжнародне співробітництво України у сфері забезпечення правового режиму воєнного стану набуває системоутворюючого значення. Взаємодія з Європейським Союзом, Радою Європи, НАТО та іншими міжнародними організаціями сприяє вдосконаленню національного законодавства, запровадженню сучасних стандартів кризового управління, розвитку інституційної спроможності органів державної влади та впровадженню ефективних механізмів захисту прав людини в умовах надзвичайних викликів.

Визначено, що процес європейської інтеграції України обумовлює необхідність поступової адаптації адміністративного законодавства до стандартів Європейського Союзу у сферах належного врядування, верховенства права, захисту основоположних прав людини, цифровізації публічного управління та забезпечення прозорості діяльності органів влади. Особливого значення набуває гармонізація національного законодавства із європейськими підходами щодо пропорційності

обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану та забезпечення ефективного судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень.

З'ясовано, що одним із перспективних напрямів модернізації національної системи правового забезпечення воєнного стану є імплементація окремих стандартів НАТО у сфері стратегічного планування, цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, управління ризиками, кризового реагування, захисту критичної інфраструктури та забезпечення стійкості державних інституцій. Упровадження зазначених стандартів сприятиме підвищенню ефективності функціонування органів публічної адміністрації та зміцненню оборонного потенціалу держави.

Доведено, що в умовах воєнного стану особливого значення набуває реалізація антикорупційної політики як складової належного публічного управління. Незважаючи на об'єктивну необхідність спрощення окремих адміністративних процедур під час воєнного стану, забезпечення прозорості використання бюджетних коштів, міжнародної допомоги та ресурсів сектору безпеки і оборони залишається необхідною передумовою збереження довіри громадян до державних інституцій та виконання міжнародних зобов'язань України. У зв'язку з цим важливого значення набуває вдосконалення механізмів фінансового контролю, електронного врядування, цифрового моніторингу публічних закупівель та діяльності спеціалізованих антикорупційних органів.

Обґрунтовано, що подальше вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану повинно здійснюватися за такими основними напрямками: систематизація та кодифікація законодавства у сфері національної безпеки і правового режиму воєнного стану; удосконалення правового статусу військових адміністрацій; запровадження сучасних цифрових механізмів управління та міжвідомчої взаємодії; посилення гарантій дотримання прав людини; розширення механізмів парламентського, громадського та судового контролю; адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу та НАТО; удосконалення системи антикорупційних запобіжників у діяльності органів публічної влади.

ВИСНОВКИ

1. У дисертації встановлено, що воєнний стан в українському праві має подвійну, але внутрішньо узгоджену правову природу. На рівні позитивного права він визначений як особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу та передбачає надання спеціальних повноважень органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування, а також тимчасове обмеження прав і свобод із зазначенням строку таких обмежень. Однак аналіз статей 3, 4, 8 і 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [176] показує, що його зміст не вичерпується конституційною моделлю «особливого режиму»: закон формує спеціальний адміністративно-правовий режим із власним колом суб'єктів, владно-управлінськими актами, примусовими та режимними заходами, механізмами взаємодії і контролю. Тому воєнний стан обґрунтовано слід розглядати як комплексний режим: конституційний за підставами запровадження, адміністративно-правовий за інструментарієм реалізації, безпеково-оборонний за функціональним призначенням і міжнародно-правовий за межами допустимих дерогацій. Це, своєю чергою, дозволяє сформулювати основні ознаки воєнного стану як спеціального адміністративно-правового режиму. По-перше, він є режимом управлінської концентрації, оскільки закон прямо наділяє військове командування правом видавати обов'язкові до виконання накази і директиви з питань оборони, громадської безпеки і порядку та здійснення заходів воєнного стану. По-друге, він є режимом тимчасової функціональної перебудови публічної влади, бо передбачає утворення військових адміністрацій як тимчасових державних органів. По-третє, він є режимом спеціального адміністративного примусу, адже закон встановлює закритий перелік особливих заходів — від комендантської години і спеціального режиму в'їзду/виїзду до перевірки документів, евакуації, використання ресурсів підприємств та примусового відчуження майна. Саме сукупність цих елементів і

відрізняє воєнний стан від абстрактної «надзвичайності», переводячи його в площину спеціально організованого адміністративного управління в умовах війни.

2. Визначено, що адміністративно-правове регулювання воєнного стану посідає в системі національного законодавства міжгалузеве, але системоутворююче місце. Його ядро становлять Конституція України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176], а конкретизація відбувається через указ Президента України про введення воєнного стану, який підлягає затвердженню Верховною Радою України. Саме Конституція встановлює загальне правило про допустимість лише таких обмежень прав і свобод, які передбачені нею, а також визначає перелік прав, що не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. Спеціальний закон, зі свого боку, закріплює правову основу введення воєнного стану, визначає зміст указу Президента, перелік заходів режиму, гарантії законності, особливості діяльності органів влади, правосуддя та контролю. Запровадження воєнного стану Указом Президента України № 64/2022 і його затвердження Законом № 2102-IX підтверджують, що цей режим є водночас конституційно легітимованим і законодавчо процедурованим. Водночас доведено, що джерела адміністративно-правового регулювання воєнного стану утворюють не ізольований масив, а розгалужену систему взаємопов'язаних норм. До неї належать норми законодавства про національну безпеку, Національну поліцію, кібербезпеку, критичну інфраструктуру, цивільний захист, евакуацію, антикорупційну політику, а також урядові акти організаційного та планового характеру. Зокрема, Кодекс цивільного захисту прямо передбачає [148], що єдина державна система цивільного захисту в особливий період функціонує з урахуванням особливостей, визначених законодавством про воєнний стан, а Кабінет Міністрів України затвердив окремий план запровадження та забезпечення заходів воєнного стану. Отже, місце регулювання воєнного стану в національній системі права доцільно визначати як спеціальний координаційний вузол, у якому норми адміністративного, конституційного, безпекового, інформаційного та міжнародного права не просто співіснують, а працюють у функціональній єдності.

3. Дослідження дало підстави встановити, що система суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану має ієрархічну, функціонально диференційовану і водночас кооперативну архітектуру. Президент України здійснює загальне керівництво запровадженням і виконанням заходів правового режиму воєнного стану, ухвалює рішення про залучення сил безпеки і оборони, визначає стратегічне керівництво через Генеральний штаб. Верховна Рада України забезпечує конституційну легітимацію указу про введення воєнного стану та працює в сесійному режимі, причому її повноваження під час дії воєнного стану не можуть бути припинені. Військове командування є спеціальним суб'єктом режиму, наділеним правом видавати накази і директиви, обов'язкові до виконання. Військові адміністрації виступають тимчасовими державними органами, створеними для забезпечення дії Конституції і законів, реалізації заходів режиму, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки, захисту критичної інфраструктури й охорони прав громадян. Окремо обґрунтовано, що після 24 лютого 2022 року військові адміністрації стали ключовим інструментом забезпечення безперервності державного управління на територіальному рівні. Указ Президента України № 68/2022 передбачив утворення військових адміністрацій та перетворення обласних і Київської міської державних адміністрацій на відповідні військові адміністрації. Закон також зберіг можливість функціонування місцевого самоврядування там, де бойові дії не ведуться і військова адміністрація населеного пункту не утворена, наділивши голів громад спеціальними повноваженнями для реагування на потреби режиму. У цьому полягає одна з найважливіших ознак української моделі: вона не ліквідує автоматично цивільний сегмент влади, а перебудовує його під потреби оборони, безпеки та стійкості. Разом із тим виявлено й ключову проблему координації: модель компетенції в умовах воєнного стану є не просто централізованою, а багатоканальною. Закон встановлює, що спрямування, координацію та контроль діяльності військових адміністрацій у питаннях оборони, громадської безпеки, порядку і захисту критичної інфраструктури здійснює Генеральний штаб ЗСУ, тоді як з інших питань — Кабінет Міністрів України та відповідні державні адміністрації у межах повноважень. Порядок взаємодії

військового командування та військових адміністрацій з міністерствами й іншими ЦОВВ визначається Верховним Головнокомандувачем. Це свідчить, що законодавець заклав модель подвійної координації — військово-безпекової та загальноадміністративної. Вона є функціонально виправданою, однак породжує ризики дублювання компетенції, ситуативного змішування вертикалей підпорядкування і залежності від індивідуальних управлінських рішень. Тому одним із центральних висновків дисертації є потреба у подальшій процедурній деталізації цієї координації через уніфіковані протоколи взаємодії, типові алгоритми реагування і нормативно закріплені матриці компетенції.

4. Установлено, що адміністративні процедури та інструменти реалізації воєнного стану мають спеціальний характер, але не виходять за межі правового регулювання. Вже на стадії введення воєнного стану закон вимагає, щоб указ Президента містив територіальні межі дії режиму, час введення, строк, завдання для військового командування, військових адміністрацій, органів влади й місцевого самоврядування, а також вичерпний перелік прав і свобод, що тимчасово обмежуються, і строк цих обмежень. Це означає, що процедура початку режиму вбудована в систему юридичної визначеності ще до моменту застосування конкретних примусових заходів. Отже, адміністративний розсуд у цій сфері не є «вільним», а пов'язаний змістом указу, законом і конституційними межами. На стадії реалізації режиму адміністративно-правовий інструментарій охоплює комплекс владних, організаційних, примусових та сервісно-забезпечувальних дій. Закон передбачає охорону об'єктів критичної інфраструктури і особливий режим їх роботи, трудову повинність і суспільно корисні роботи, використання потужностей підприємств, примусове відчуження майна, комендантську годину, особливий режим в'їзду та виїзду, перевірку документів і огляд речей, заборону масових заходів, регулювання роботи електронних комунікацій і медіа, вилучення технічних засобів у разі порушення режиму, організацію евакуації населення, матеріальних і культурних цінностей, а також будівництво і використання захисних споруд цивільного захисту. Звідси випливає принципово важливий висновок: адміністративні інструменти воєнного стану не зводяться до заборон і примусу. Вони одночасно виконують

функції мобілізації ресурсів, забезпечення публічної безпеки, захисту населення, збереження критичної інфраструктури та підтримання життєдіяльності держави. Разом із тим доведено, що навіть в умовах воєнного стану зберігаються базові юридичні запобіжники адміністративної влади. Закон прямо встановлює, що правосуддя на території, де діє воєнний стан, здійснюється лише судами; скорочення чи прискорення форм судочинства забороняється; створення надзвичайних і особливих судів не допускається. Для примусово відчуженого майна передбачено відшкодування, а контроль за діяльністю військового командування, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану покладається на РНБО. Тому ключовий висновок за цим завданням полягає в тому, що адміністративні процедури воєнного стану є не правовим виключенням із законності, а формою її надзвичайної адаптації; їх удосконалення має здійснюватися не шляхом збільшення дискреції як такої, а шляхом підвищення процесуальної чіткості, фіксованості і підконтрольності.

5. У дисертації доведено, що конституційні, адміністративно-правові та міжнародно-правові межі тимчасового обмеження прав і свобод людини під час воєнного стану мають тлумачитися в єдиній системі. Конституція України дозволяє встановлювати окремі обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану лише із зазначенням строку їхньої дії та водночас закріплює перелік прав, які не підлягають обмеженню навіть за таких умов. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [176] конкретизує цю конституційну конструкцію, зобов'язуючи включати до указу Президента вичерпний перелік тимчасово обмежуваних прав. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права допускає дерогацію лише в умовах суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, та лише в межах, яких суворо вимагає ситуація; стаття 15 Європейської конвенції з прав людини формує [245] аналогічну модель тимчасової, обмеженої й контрольованої дерогації. З цього випливає головний висновок: правомірність обмежень у період воєнного стану залежить не від самого факту війни, а від сукупності критеріїв законності, офіційності, необхідності, пропорційності, предметної визначеності та часової обмеженості. Надзвичайно важливо, що Рада Європи і Венеційська комісія

розглядають [210] надзвичайні повноваження саме крізь призму верховенства права. У матеріалах Венеційської комісії наголошено на значенні компетенції на запровадження надзвичайного режиму, парламентського і судового нагляду за його продовженням, межах сфери та тривалості надзвичайних заходів. Український законодавець у цьому аспекті заклав фундаментальні гарантії: правосуддя не припиняється, надзвичайні суди не створюються, а використання воєнного стану не може бути підставою для тортур або захоплення влади. Закон також передбачає обов'язок України повідомляти Генерального секретаря ООН про відхилення від зобов'язань за МПГПП, а матеріали Ради Європи відображають практику застосування Україною механізму дерогації та інституційний супровід цього питання у воєнний час. Отже, юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану повинні сприйматися не як формальний додаток до безпекової політики, а як обов'язкова умова легітимності самого режиму.

6. Обґрунтовано, що адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки, правопорядку та запобігання злочинності в умовах воєнного стану ґрунтується на інтегрованій моделі, де поєднуються можливості військового командування, військових адміністрацій, Національної поліції, системи цивільного захисту, інших правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування. Закон про воєнний стан дозволяє застосовувати режимні заходи, які мають безпосередній превентивний ефект: комендантську годину, особливий режим в'їзду/виїзду, перевірку документів, обмеження руху, посилену охорону критичної інфраструктури, евакуацію населення. Кодекс цивільного захисту прямо передбачає функціонування єдиної системи цивільного захисту в особливий період із урахуванням законодавства про воєнний стан, а урядовий план запровадження заходів воєнного стану забезпечує організаційну складову цього механізму. Тому публічна безпека в умовах воєнного стану є не окремою сферою діяльності поліції чи військових, а міжвідомчим адміністративним режимом захисту населення і життєвих систем держави. Національна поліція у цій системі зберігає базову сервісно-безпекову природу: вона служить суспільству шляхом охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку, а за законом здійснює

превентивну й профілактичну діяльність. Одночасно після ухвалення Закону № 2123-IX її діяльність була спеціально адаптована до умов воєнного стану: закон прямо передбачив, що поліція діє з урахуванням обмежень прав і свобод, визначених Конституцією та законодавством про воєнний стан, а також розширив її організаційні, інформаційні та функціональні можливості. Серед них — гнучкість у структурі й ідентифікації, додаткові інструменти інформаційного обліку, утримання осіб в ІТТ, оперативне розмінування, техніко-криміналістичне забезпечення вибухотехнічних робіт, співробітництво з Інтерполом і Європолом. Звідси випливає, що запобігання злочинності у воєнний час набуває змішаного характеру: воно поєднує класичну кримінальну превенцію з режимною профілактикою, контролем мобільності, захистом критичної інфраструктури, реагуванням на вибухонебезпечні загрози та цифровим адмініструванням безпеки. Водночас принциповим є висновок про те, що посилення координації між військовим командуванням, поліцією, цивільним захистом та іншими безпековими інституціями не повинно перетворюватися на невизначене розширення дискреції. Ефективне запобігання злочинності в умовах воєнного стану досягається не максимальною «свободою рук» для силових суб'єктів, а чітко визначеними процедурами взаємодії, законним документуванням примусових дій, збереженням судового контролю, публічної підзвітності та персональної відповідальності посадових осіб. Саме така модель відповідає і внутрішній логіці українського законодавства, і стандартам верховенства права у надзвичайних ситуаціях.

7. Дисертаційне дослідження підтвердило, що адміністративно-правові механізми протидії кіберзлочинності, кіберзахисту та забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану вже не можуть розглядатися як допоміжний елемент «другого порядку». Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні основи захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави в кіберпросторі та основи координації суб'єктів кібербезпеки. Стратегія кібербезпеки України підкреслює, що нова українська модель враховує кібербезпекові підходи ЄС і держав — членів НАТО, а Стратегія інформаційної безпеки прямо закріплює, що забезпечення інформаційної

безпеки є однією з найважливіших функцій держави. Отже, на нормативному рівні кіберпростір уже включений до ядра національної безпеки, а не існує на її периферії. Встановлено також, що адміністративно-правовий механізм кібероборони в умовах воєнного стану складається щонайменше з чотирьох взаємопов'язаних блоків. Перший — інституційно-координаційний: взаємодія спеціалізованих органів кібербезпеки, суб'єктів сектору безпеки і оборони, правоохоронних органів та операторів критичної інфраструктури. Другий — охоронно-захисний: захист державних інформаційних ресурсів, електронних комунікацій, цифрових сервісів і критичної інформаційної інфраструктури. Третій — реагувально-процедурний: обов'язок виявляти, фіксувати, повідомляти і спільно нейтралізувати кіберінциденти. Четвертий — міжнародно-інтеграційний: наближення до стандартів ЄС і НАТО, включаючи ризик-орієнтовані моделі управління, кіберстійкість, обмін інформацією та спільне реагування. У цьому контексті Закон «Про критичну інфраструктуру»[163] та Національний план захисту і забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури формують для кіберсфери матеріальну основу стійкості, а не лише оборонну реакцію на інцидент постфактум. Особливе значення має те, що європейські стандарти кібербезпеки дедалі більше прямо охоплюють і публічне адміністрування. NIS2 встановлює уніфіковану рамку кібербезпеки для 18 критичних секторів, вимагає національних кіберстратегій, ризик-менеджменту, повідомлення про значні інциденти, співпраці, інформаційного обміну, нагляду й правозастосування, а також поширюється на публічну адміністрацію на центральному і регіональному рівнях. Це збігається з українською тенденцією до цифровізації держави і доводить, що в умовах воєнного стану цифрова стійкість має бути правово забезпечена так само, як і фізична оборона території. Відтак одним із важливих висновків дисертації є визнання кібероборони складовою адміністративно-правового механізму воєнного стану в повному сенсі цього поняття: зі своїми суб'єктами, процедурами, контрольними інструментами, вимогами сумісності й міжнародної кооперації. Окремо доведено, що протидія кіберзлочинності в умовах воєнного стану вимагає більш тісного поєднання загального режиму кіберзахисту з поліцейськими і кримінально-процесуальними

інструментами. Показово, що Закон № 2123-IX розширив повноваження поліції у сфері реєстрів, біометричних даних, техніко-криміналістичного забезпечення, а також закріпив її функцію взаємодії з Інтерполом та Європолем. Це означає, що українська модель протидії кіберзлочинності поступово рухається від розрізнених відомчих рішень до системи, де оперативне реагування, цифрові докази, міждержавний обмін інформацією та адміністративна координація стають частинами єдиного безпекового циклу. Для науки адміністративного права це має принципове значення: кіберзахист і кіберкримінальна превенція розглядаються як предмет не лише кримінального чи інформаційного права, а й спеціального адміністративно-правового регулювання в умовах війни.

8. Порівняльний аналіз підтвердив, що стандарти ЄС, Ради Європи і НАТО не є зовнішнім фоном для українського правового режиму воєнного стану, а повинні розглядатися як орієнтири його подальшого вдосконалення. Європейська рада надала Україні статус кандидата в члени ЄС 23 червня 2022 року, а в червні 2024 року переговори про вступ були формально відкриті. Це означає, що вимога гармонізації українського адміністративного законодавства зі стандартами ЄС має вже не декларативний, а процедурно-переговорний характер. Особливо релевантними для досліджуваної тематики є Принципи державного управління SIGMA, розроблені на запит Європейської Комісії: вони акцентують стратегію і вдосконалення державного управління, політичну координацію, сервісність і цифровізацію, державні фінанси, кадрову політику, організацію, підзвітність і нагляд. Для режиму воєнного стану ці принципи важливі тим, що поєднують ефективність управління з прозорістю, підзвітністю, довірою до інституцій і стійкістю до зовнішніх шоків. Стандарти Ради Європи задають для воєнного стану іншу, але не менш важливу площину. Венеційська комісія [210] наголошує на вимогах до компетенції суб'єктів запровадження надзвичайного режиму, контролю за його продовженням, часових та предметних межах, а європейська система прав людини допускає лише тимчасові, обмежені і контрольовані дерогації. Саме тому імплементація стандартів Ради Європи в українське адміністративне законодавство означає не абстрактну «гуманізацію», а техніко-юридичне вдосконалення: чіткіші

правила про обмеження прав, кращі вимоги до мотивування режимних рішень, зрозумілі процедури інформування, впорядкування парламентського, судового та адміністративного нагляду. Стандарти НАТО, зі свого боку, додають до українського дискурсу категорії стійкості, сумісності, цивільної готовності та цивільно-військової інтеграції. НАТО розвиває підтримку України через Comprehensive Assistance Package, а також пов'язує подальшу допомогу із переходом українського сектору безпеки і оборони до повної взаємосумісності зі стандартами Альянсу. НАТОвська концепція стійкості виходить із того, що resilience є одночасно національною відповідальністю і колективним зобов'язанням, а цивільна готовність виконує три базові функції: безперервність урядування, безперервність надання населенню необхідних послуг і цивільну підтримку військових операцій. Саме ці елементи є найбільш перспективними для імплементації в українське адміністративне законодавство про воєнний стан, оскільки дозволяють перейти від переважно реактивної моделі управління до моделі попередньо підготовленої стійкості держави і суспільства. Європейська місія EUMAM Ukraine додатково підтверджує, що міжнародне співробітництво України у цій сфері включає не тільки озброєння, а й інституційне навчання, командування, медичне, логістичне, комунікаційне та інше професійне забезпечення оборонної спроможності.

9. На підставі всього проведеного аналізу розроблено комплекс пропозицій щодо систематизації та вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану. Насамперед обґрунтовано потребу в системній консолідації нормативного масиву, оскільки нинішнє регулювання розпорошене між Конституцією, спеціальним законом, указами Президента, законами про безпеку, поліцію, кібербезпеку, критичну інфраструктуру, цивільний захист, антикорупційну політику та значною кількістю урядових актів, що постійно оновлюються, у тому числі у 2026 році. Такий стан сам по собі не є правовою вадою, але ускладнює передбачуваність регулювання, послаблює якість міжвідомчої координації і підвищує ризик колізій під час швидкого прийняття рішень. Тому систематизація повинна рухатися в напрямі єдиної концептуальної рамки воєнного адміністрування, внутрішньо

погоджених понять, процедур і компетенцій. Доведено, що посилення гарантій прав людини в умовах воєнного стану має здійснюватися не декларативно, а через конкретні юридичні механізми. До таких механізмів належать: обов'язкове мотивування рішень про застосування режимних обмежень; вичерпність і предметна визначеність підстав для втручання; стандартизований адміністративний облік примусових заходів; доступність адміністративного й судового оскарження; збереження процесуальної ролі парламенту, судів, омбудсмана і контрольних органів; цифрові сліди прийняття владних рішень. Логіка тут є принциповою: за воєнного стану не права повинні «пристосовуватися» до надзвичайної влади, а надзвичайна влада — бути інституційно налаштованою так, щоб порушувати права лише в тій мірі, в якій це законно, неминуче і перевірювано. Окремий висновок стосується підзвітності й антикорупційних запобіжників. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки і Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки виходять із принципів усунення дублювання повноважень, цифрової трансформації, прозорості, відкриття даних, невідворотності відповідальності та культури добросовісності; сама Державна антикорупційна програма прямо виділяє сектор оборони як одну з пріоритетних сфер і пов'язує її виконання з європейською та євроатлантичною інтеграцією України. Це дало підстави обґрунтувати, що в системі публічного управління під час воєнного стану антикорупційна політика повинна бути не «паралельним курсом», а внутрішньою складовою безпекового адміністрування. Практично це означає: спеціальні правила прозорості та аудиту в оборонному і безпековому секторі; підвищену персональну відповідальність посадових осіб за використання бюджетних, міжнародних і гуманітарних ресурсів; цифровий моніторинг виконання антикорупційних заходів; координацію антикорупційної політики з реформами публічного управління, які вимагає рух до ЄС і НАТО. Таким чином, напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання воєнного стану в Україні доцільно зводити до чотирьох магістральних векторів. Перший — систематизаційний: зведення розпорошених норм у більш цілісну рамку воєнного адміністрування. Другий — процедурно-гарантійний: деталізація порядку застосування обмежень, координації суб'єктів режиму,

оскарження і контролю. Третій — безпеково-стійкісний: імплементація стандартів кіберстійкості, цивільної готовності, безперервності урядування і захисту критичної інфраструктури. Четвертий — інтеграційно-добросісний: поєднання європейських і євроатлантичних стандартів управління, оборонного планування, підзвітності та антикорупційних запобіжників у єдиній логіці правового режиму воєнного стану. Саме така модель, на переконання автора, найбільш повно відповідає як практичним потребам держави в умовах війни, так і вимогам верховенства права в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Узагальнюючи воєнний стан у сучасній Україні слід осмислювати не як «тимчасове відключення» звичайного адміністративного права, а як його спеціальний, інституційно концентрований і процедурно трансформований різновид, підпорядкований захисту державності, населення і правопорядку. Його ефективність визначається не тільки обсягом надзвичайних повноважень, а насамперед тим, наскільки якісно врегульовано джерела, компетенцію суб'єктів, алгоритми взаємодії, межі втручання у права людини, механізми підзвітності, кіберстійкість, захист критичної інфраструктури та антикорупційні запобіжники. У цьому сенсі ключовим науковим підсумком роботи є висновок про необхідність переходу від переважно фрагментарної й адаптивної моделі регулювання воєнного стану до цілісної моделі воєнного адміністрування європейського типу — законної, стійкої, підконтрольної, цифрово сумісної та орієнтованої на повну інтеграцію України до правового простору ЄС і безпекового простору НАТО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aertsen I., Mackay R., Pelican C., Willemsens J. and Wright M. *Rebuilding Community Connections – Mediation and Restorative Justice in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004. 80p.
2. Asmus R. D. *A little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West*. 2010. New York: Palgrave Macmillan. 272p.
3. Azud J. *The Peaceful Settlement of Disputes and the United Nations*. Bratislava, 1970. P. 215–216.
4. Baczynska G., Vasovic A. *Pushing locals aside, Russians take top rebel posts in east Ukraine*. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/usukrainecrisisrebelsinsighidUSKBN0FW0702014077>.
5. Bercovitch J. *Mediation Success or Failure: A Search For the Elusive Criteria*. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 7, P. 289 - 302.
6. *Black's Law Dictionary*, Fifth edition. St. Paul Minn.: West Publishing Co. – 1979. 854 p.
7. Boulding K. *Conflict and Defense. A General Theory*. – New York, 1962. 368p.
8. Boulding K. *The Role of Conflict in the Dynamics of Society*// *Current Research on Peace and Violence*. 1986. Vol. IX № 3. P. 98 – 102.
9. Božičević G. *Collusion and Disobedience*. Grožnjan, Croatia: Miramida Centar – Regional Peacebuilding Exchange. C. 190 - 205.
10. Braithwaite J. *Restorative Justice and Responsive Regulation (Studies in Crime and Public Policy)*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2002. P. 11.
11. Brownlie I. *The Peaceful Settlement of International Disputes*. *Chinese Journal of International Law*. 2009. Vol. 8, no. 2. P. 267 – 283.
12. Burton J. *Conflict: Human Needs Theory*. New York: St. Martins Press. 1990. 358p.
13. Carla Del Ponte, Prosecutor of the ICTY, *Statement on the Investigation and Prosecution of Crimes Committed in Kosovo* (Sept. 29, 1999).
14. Cassese A. *Lineamenti di diritto internazionale penale*. I. Diritto sostanziale; II. Diritto processuale. Mulino, Bologna 2005. 216 p.

15. Cataleta M. S. The Kosovo Specialist Chambers The last resort for justice in Kosovo? *Journal of International Criminal Law*. 2022. Vol.3. P. 6. URL: https://www.jicl.ir/article_144695_033be99d83f15dda602d3fe37c41093a.pdf
16. Conference on Accession to the European Union – Ukraine. General EU Position. Ministerial meeting opening the Intergovernmental Conference on the Accession of Ukraine to the European Union (Luxembourg, 25 June 2024). Brussels, 2024. AD 9/24 CONF-UA 2/24. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/hzmfwlji/public-ad00009en24.pdf>
17. Conflict Management: An Answer to Critical Social Problems? *Journal of Social Issues*. 1994. Vol. 50. № 1
18. Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on Functioning of the European Union. – Mode of access. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>
19. Coser L. Conflict: Social Aspects. *Internanional Encyclopedia of the Social Sciences*. Ed. by. D. Sills. 1968. Vol. 3. USA. P. 232 – 236.
20. Coser L. *Continuities in the Study of Social Conflict*. New York:Free Press, 1967. 272P.
21. Council of Europe Committee on Legal Affairs and Human Rights. 2011. URL: <https://pace.coe.int/en/pages/committee-5/committee-on-legal-affairs-and-human-rights>
22. Council of Europe. *European Convention on Human Rights*. Strasbourg, 2021. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
23. Dahrendorf R. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford, California: Stanford university press, 1959. 336p. URL: https://cominsitu.files.wordpress.com/2019/01/ralf-dahrendorf_class-and-class-conflict-in-industrial-society-1.pdf
24. Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations General Assembly resolution 42/22 New York, 18 November 1987. United Nations. – A/RES/42/22. 1987. 4 p.

25. Declaration on Yugoslavia (Extraordinary EPC Ministerial Meeting, Brussels, 16 December 1991). URL: <http://www.dipublico.com.ar/english/declaration-on-yugoslavia-extraordinaryepc-ministerial-meeting-brussels-16-december-1991/>. – Title from the screen
26. Degan V. D. International Conciliation: Its Past and Future. *Völkerrecht und Rechtsphilosophie*; red. P. Fischer, H. F. Köck, A. Verdross. Berlin, 2017. S. 261 –286.
27. Degoricija S. *Nije bilo uzalud*. Zagreb: Nova stvarnost, 2009. S. 498s.
28. Dennen J. V. D. On war: Concepts, Definitions, Research Data: A short literature review and bibliography. 2005. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12857871.pdf>
29. Dougherty J., Pfaltzgraff R. *Contending Theories of International Relations*. New York. 1981. 307p.
30. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts : of 12.12.2001 no. A/56/10. Yearbook of the International Law Commission. 2001. 12 December.
31. Dragan O. Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case-Study of Ukraine. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2020, 9(6), pp. 264 –
32. Dragan O., Chaika O.. Chaplain service pastor as a special kind of public service military officer in the Ukrainian army. *KOŚCIÓŁ I PRAWO* 11(24) 2022, nr 2, S. 213 - 229.
33. Dragan, O., Baranovska, T., Ihnatiuk, O., Sokha, S., Moskvych L. Theoretical and practical dimensions of legal responsibility in criminal justice. *Правова відповідальність та кримінальне правосуддя: теорія і практика*. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024 №6. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/3120>
34. European Council conclusions on Russia's unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-council-conclusions-24-february-2022/>
35. Filatov, V., Zuieva, O., Yefimova, I., Pylypenko, A., & Leheza, Y. (2025). Problems of legal protection of civilian persons deprived of personal liberty as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. *DIXI*, 27(1), 1-13. <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2025.01.04> URL:
<https://revistas.ucc.edu.co/index.php/di/article/view/5212>

36. Filipović V. Trenutak Europe – rasprava o mogućoj intervenciji Zapadnoeuropske unije (WEU) u rat u Hrvatskoj tijekom ljeta 1991. godine. *Politička misao*. 2010. Br. 47(4). S. 215.
37. First Accession Conference with Ukraine. Luxembourg, 25 June 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2024/06/25/ukraine/>
38. Follett M. *Dynamic Administration*. New York; London: Harper and br., 1942. 320p.
39. Functions and powers of the General Assembly. URL: <https://www.un.org/en/ga/about/background.shtml>
40. Galtung J. Institutionalised Conflict Resolution. *Journal of Peace Research*. 1964. №4. S. 348 – 397.
41. Goldsmith J., Posner E. *A Theory of Customary International Law*. Chicaho, John M. Olin Law & economics working Paper. No. 63.100p.
42. Government of Georgia, Six Point Peace Plan - Communique of the President of France, Tbilisi, 12 August 2008. Retrieved from <https://smr.gov.ge/uploads/prev/9bbbc7.pdf>
43. Graefrat B. *Zur Stellung der Principien im gegenwartigen Volkerrecht*. Berlin, 1968. 168 s.
44. Grolier Multimedia Encyclopedia, 1998. URL: https://archive.org/details/1998_Grolier_Multimedia_Encyclopedia_Grolier_Interactive_1997
45. Gumplovicr L. *Grundriss der Sociologie*. Forgotten Books. 2024. 257s.
46. *Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes Between States 1992*, S. 9 – 153.
47. Hoffman F. *Conflict in the 21th Century: Rise of Hybrid Wars*. Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72p.
48. Hoffman F. Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly (JFQ)*. 2009. №52. P. 34 - 39.

49. Human Rights Committee. General Comment No. 29: States of Emergency (Article 4), CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, 31 August 2001. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Lang=en&symbolno=CCPR/C/21/Rev.1/Add.11
50. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Prosecutor v. Haradinaj and others, Case No IT-04-84.
51. Kačić H. Hrvatska prevlaka. Zadar: Ogranak Matice hrvatske, 2015. S. 76
52. Kelsen H. Law and peace in international relations. Harvard Univ.Press, Cambridge, 1942. 181 p.
53. Klemenčić M. War and peace on the Danube: the evolution of the Croatia-Serbia boundary. Durham : Intern. Boundaries Research Unit, 2001. 61 p.
54. Knezović S. Europska politika u vrijeme disolucije jugoslavenske federacije. Politička Misao. University of Zagreb, Faculty of Political Sciences, 2007. Veljača (vol. 43, br. 3). Str. 109 - 131.
55. Kovach K. Mediation. Principles and Practice. Third edition / Kovach K. – Saint Paul, 2004.
56. Land K. Legal aspects of the conflict in Georgia and post-conflict developments. Estonian ministry of foreign affairs yearbook. 2008 - 2009. URL: https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/468/Kristi_Land.pdf.
57. Latimer D., Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta - Analysis. – Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. P. 10.
58. Latimer, Dowden and Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. – Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. – 2001. – P. 10.
59. Leheza Y. Korniakova T. Soldatkin I. Rozmosh V. Opatsky R. Administrative, financial, criminal-legal and theoretical-methodological aspects of regulating social relations. Jurnal cita hukum indonesian law journal. Vol. 10 No. 3, pp. 436 - 446, DOI: <https://doi.org/10.15408/jch.v10i3.27809>.

60. Leheza Y., Pisotska K., Dubenko O., Dakhno O., Sotskyi A. The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. *Revista Jurídica Portucalense*, 2022. December, P. 342 - 363. URL: <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/28026>.
61. Leheza Y., Mashchenko O., Pokataiev P. La esencia de las relaciones públicas en el derecho administrativo moderno. *Ratio Juris UNAULA*, 2023. 18(36). URL: <https://publicaciones.unaula.edu.co/index.php/ratiojuris/article/view/>
62. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V., Chepik - Trehubenko. O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani Revista De Derecho*, 2022. 11(2), P. 55 -79. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>
63. Leheza Y., Pryimachenko D., Moroz V., Pakulova T., Salo O. Legal status of the territory of Crimea after the accession of Russia. *Revista do Curso de Direito do UNIFOR*. 2020. v. 13, n. 2, P. 28 - 37, DOI: <https://doi.org/10.24862/rcdu.v13i2.1632>
64. Leheza Y., Zabolotna L., Bocharov D., Lemekha R., Sirko R. Legal regulation of the implementation of the basic principles of Law in the context of the development of a democratic society. *Revista do Curso de Direito do UNIFOR*. v. 2023. 14, n. 1, P. 114 - 123, DOI: <https://doi.org/10.24862/rcdu.v14i1.1707>
65. Letter dated 30 March 1994 from the Secretary - General addressed to the President of the Security Council. United Nations Peacemaker. Mode of access: URL:https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/HR_940329_CeasefireAgreement29March1994.pdf
66. Ljubljana, July 8, 1991 (STA) - In Brioni discussions with the European Troika and representatives of Slovenia, Croatia, Serbia and Yugoslavia have ended with the acceptance of the Joint Deceleration. URL:<http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/peace/Yug%2019910712.pdf>.
67. Maksak H. EU and Conflict Resolution in the Eastern Partnership: Lessons for Ukraine. Foreign Policy Council 'Ukrainian Prism'. – 2020. – Mode of access: <http://eap-csf.org.ua/2020/11/30/initsiatyvy-unp-2020-analitychna-zapyska-7/>
68. Marshall T. Criminal Mediation in Great Britain 1980-1996 // 4 (4) *European Journal on Criminal Policy and Research*. – 1996. – P. 37.

69. Masters G. Restorative Justice in Sussex: Introducing Restorative Justice and Restorative Practice. Sussex: Centre for Restorative Justice. 2003. P. 2 - 3.
70. Matthew C. R. Craven. The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia. *British Yearbook of International Law*. 1995. Vol. 66, no. 1. -P. 333 – 413.
71. Matviichuk A., Shcherbak V., Sirko V., Malieieva H., Leheza Y. Human principles of law as a universal normative framework: Principios humanos del derecho como marco normativo universal. *Cuestiones Políticas*, 2022. 40(75), P. 221 - 231. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.14>
72. McCold P. Toward a Holistic Vision of Restorative Juvenile Justice: A Reply to the Maximalist Model. *3(4) Contemporary Justice Review*. 2000. P. 401.
73. Mechanism for International Criminal Tribunals: Резолюція 1966 (2010) Ради безпеки ООН від 22 грудня 2010р. : Док. ООН: публікація на documents – dds – nu. UN. org/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N107610pdf.
74. Merrills J. The Means of Dispute Settlement. *International Law*; ed. M. D. Evans. Oxford University Press, 2010. P. 559 – 585.
75. Mertus J. Reconsidering the Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from Kosovo, 41 *Wm. & Mary L. Rev.* 1743 (2000). URL: <https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1537&context=wmlr>
76. Mescon M., Albert M., Khedouri F. *Management*. New York : Harper & Row, 1988. 777 p.
77. National sovereignty and statehood in contemporary international law: the need for clarification : Resolution of 12.07.2011 no. 12689.
78. NATO releases satellite imagery showing Russian combat troops inside Ukraine. North Atlantic Treaty Organization. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112193.htm.

79. NATO. Brussels Summit Communiqué. Brussels, 14 June 2021. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2021/06/14/brussels-summit-communication>
80. NATO. Countering hybrid threats. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/countering-hybrid-threats>
81. NATO. Cyber Defence Pledge. Warsaw, 2016. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2016/07/08/cyber-defence-pledge>
82. NATO. Cyber defence. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/cyber-defence>
83. NATO. NATO 2022 Strategic Concept. Madrid, 2022. URL: <https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/publications-and-reports/strategic-concepts/2022/290622-strategic-concept.pdf>
84. Newson R. Hybrid Warfare and its Implications.[online]. Available at: URL: <http://www.secnv.navy.mil/innovation/Pages/2015/05/>
85. Not Contributing Enough? A Summary of European Military and Development Assistance to Ukraine Since 2014. URL: <https://www.csis.org/analysis/not-contributing-enough-summary-european-military-and-development-assistance-ukraine-2014>].
86. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. International Covenant on Civil and Political Rights. New York, 1966. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf>
87. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 June – 31 August 2024. 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-10/2024-10-01%20OHCHR%2040th%20periodic%20report%20on%20Ukraine.pdf>
88. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 December 2024 – 31 May 2025. 2025. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-07/2025-06-30%20OHCHR%2042nd%20periodic%20report%20on%20Ukraine_1.pdf

89. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. All reports. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports>
90. Oppenheim L. International Law. Palala Press, 2015. Vol. 2. 754 p.
91. OSCE/ODIHR. Eighth Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. Warsaw, 16 December 2025. URL: https://odihr.osce.org/sites/default/files/documents/publications/2026/02/8th%20Interim%20Report_final_web.pdf
92. OSCE/ODIHR. Seventh Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. Warsaw, 15 July 2025. URL: https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/e/5/594634_4.pdf
93. OSCE/ODIHR. Sixth Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine. Warsaw, 13 December 2024. URL: https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/6/9/582835_1.pdf
94. OSCE/ODIHR. The legal framework applicable to the armed conflict in Ukraine. Warsaw, 2023. URL: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/d/4/548614_0.pdf
95. Parsons T. The Social System. Taylor and Francis. 1991. 636p.
96. Perić I. Suverena i samostalna Republika Hrvatska. Kronikavažnijih zbivanja. Zagreb: Dom i svijet, 2007. S. 320.
97. Price M. Personalizing Crime: Mediation Produces Restorative Justice for Victims and Offenders, 2001, <http://www.commonground.org.ua>
98. ProZorro. Про нас. URL: <https://prozorro.gov.ua/about>
99. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz. URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-de/aktuelles/rede-vonbundeskanzlerinangelamerkelanlaesslichder51muenchnersicherheitskonferenz-397814>.
100. Shkuta, O., Leheza, Y., Telelym, I., Anosienkov, A., & Yaroshak, O. (2024). National Security in the Conditions of the Russia-Ukraine War: Legal Regulation and Islamic Law Perspectives. Al-Ahkam, 34(1). 99-120. DOI: <https://doi.org/10.21580/ahkam.2024.34.1.20413> URL: <https://journal.walisongo.ac.id/index.php/ahkam/article/view/20413/5516>

101. Shworth A. The sociology of trench warfare, 1914 – 1918. *The British Journal of Sociology*. 1968. Vol. 19, № 4. P. 407 – 423.
102. Simmel G. *Philosophische kultur*. Kiepenheuer, Potsdam. 1923. 311s.
103. Singer J. D., Small M. *The wages of war, 1816-1965: a statistical handbook*. 1972. New York : Wiley. 419 p.
104. Sinkevych, O., Yurovska V., Komissarova, N., Tkachenko, O., & Leheza, Y. (2024). Subjects of public authority in matters of combating terrorism: legal regulation, administrative and criminal aspect. *Ius Humani. Law Journal*, 13(1), 1-14. <https://doi.org/10.31207/ih.v13i1.332> URL. <https://www.iushumani.org/index.php/iushumani/article/view/332>
105. The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations 1970 / UN official site. URL: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
106. The humanitarian situation of Ukrainian refugees and displaced persons: Resolution of 27.01.2015 no. 2028 (2015).
107. The International Institute for Strategic Studies (IISS), 2015. *The Military Balance*. [online] London: Routledge. Available at: URL: https://vk.com/doc261001195_437378294?hash=d37ffa73d818
108. *The Law of Armed Conflict: Basic Knowledge*. ICRC Official Web-Site. URL: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/law1_final.pdf
109. *The Mavrommatis Palestine Concessions*. August 30th. 1924. Publications of the Permanent Court of Justice. Series A. N 2. P. 11.
110. The sanctions against Russia are working. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/sanctions-against-russia-are-working_en?s=232
111. The situation in Ukraine: judges of the Ministry of Internal Affairs issued arrest warrants for Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseevna Lvova-Belova. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>. ((*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*, 2007), ICJ.

112. United Nations Commission on Human Rights. The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, E/CN.4/1985/4, 28 September 1984.
URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unchr/1984/57200>
113. Van Ness D. and Heetderks K. Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co. 1997. P. 32.
114. Zehr H. Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Scottsdale: Herald Press. 1995. P. 186 - 187.
115. Абдул С. Україна сьогодні стала учасницею Римського статуту Міжнародного кримінального суду. LB. ua. URL: https://lb.ua/news/2025/01/01/653155_ukraina_sogodni_stala_uchasnitseyu.html
116. Адамович А.С., Максимець О.М. Мистецтво ведення переговорів. Мелітополь: ФОП Однорог ТВ. 264 с.
117. Аланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом: пер з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.
118. Англо – український, українсько – англійський словник/уклад. Н.М. Биховець, І. І.Борисенко, Г.О.Герасименко та інш. За редакцією Ю. О. Жлуктенка. Київ: Феміна. 1995. 696с.
119. Антонюк О. А. Міжнародна публічна медіація: у пошуках максимальної ефективності. Часопис Київського університету права. 2015. №2. С. 348 - 354.
120. Афанасьєва М. В. (ред.). Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / Д. С. Терлецький, О. В. Марусяк, Ю. Д. Батан, М. В. Афанасьєва та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 356 с.
DOI:<https://doi.org/10.32837/11300.16137>
URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/2b1c79a1-93ef-40ea-8906-bad3e5068333>
121. Бабкін В. Д., Горбатенко В. П., Шемшученко Ю. С. Політологічний енциклопедичний словник: за ред. В. Бабкіна, В. Горбатенка, Ю. Шемшученка. Київ: Генеза, 2004. 736с.
122. Бадах Ю. Причини виникнення та класифікація воєнних конфліктів. Воєнна історія. 2003. №3 – 4. С. 105 – 109.

123. Базов О. В. Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів. Юридична Україна. 2021. №5. С. 51 – 61.
124. Базов О. В. Питання правового статусу Спеціалізованого суду по Косово. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 433 - 440.
125. Баймуратов М. Міжнародне право. Харків: Одиссей, 2002. 672 с.
126. Безкоровайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання. Юридична наука. 2014. №3. С. 116 - 126.
127. Безрух Х. Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. Юридичний електронний журнал. 2023. №2. С.558 – 560.
128. Бербок: Німеччина вважає «абсолютно необхідним» переслідування Росії за злочини проти України URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/newsnimechchynaperesliduvannyarosiji/32159485.html>].
129. Берездецька Л.В. Спроба аналізу військового конфлікту на Сході України в площині травматичних теорій. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. Випуск ½ (33/34). 2017. С.84 – 91.
130. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с.
131. Бескоровайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання. Юридична наука. 2014. №3. С. 116 – 126.
132. Бехруз Х.Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №2. С. 558 – 561.
133. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с. URL: <https://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Адміністративне-Битяк.pdf>
134. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Зуй В. В. та ін. Адміністративне право : навч. посіб. 7-ме вид., допов. і перероб. Харків : Право, 2023. 238 с. URL: https://knushop.com.ua/image/catalog/d23/admin_pr.pdf (дата звернення: 09.06.2026). [Використання: 1.2, 2.3, 3.2, 3.4. Статус: Д].

135. Біб О. С. Поняття міжнародного спору та шляхи вирішення. Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин: збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. Інтернет - конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеяна ; уклад.: О. В. Бігняк, Б. В. Бабін О. О. Сурілова та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 220 - 223.
136. Боднар В. Сучасні теорії конфлікту. Науковий вісник Ужгородського університету. 2010. Вип. 15. С.220 – 224.
137. Бойко І. І. Еволюція механізму мирного розв'язання міжнародних спорів і врегулювання міжнародних конфліктів з давніх часів до Вестфальського конгресу. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 3. С. 154 – 160.
138. Бураков Ю.В. Теоретичні аспекти класифікації локальних війн та збройних конфліктів сучасності. Військово - науковий вісник. 2016. Вип. 25. С. 214 - 232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2016_25_18
139. Буря К. М. Політико - правовий підхід у дослідженні колізій в сучасних локальних демократіях. 2017. Т. 20, № 2. С. 26 - 31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2017_20_2_6
140. Бут Ю. І. Воєнний конфлікт. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-27383>
141. Буткевич В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / В. Буткевич, В. Мисик, О. Задорожній; за ред. В. Буткевича. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
142. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожний О.В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник. Київ: 2002. 608с.
143. Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві. Молодий вчений. 2016. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf>.
144. Великий енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2012. 1020 с.;

145. Верховна Рада України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення: 29.06.2025)
146. Верховна Рада України. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 20.04.2025)
147. Верховна Рада України. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 20.04.2025)
148. Верховна Рада України. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17> (дата звернення: 20.04.2024)
149. Верховна Рада України. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.04.2025)
150. Верховна Рада України. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2025)
151. Верховна Рада України. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.04.2025)
152. Верховна Рада України. Про внесення змін до деяких законів України щодо реагування на сучасні виклики у сфері кібербезпеки держави : Закон України від 27.03.2025 № 4336-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4336-20>
153. Верховна Рада України. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення національної системи захисту критичної інфраструктури : Закон України від 22.08.2024 № 3931-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3931-20>

154. Верховна Рада України. Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» : Закон України від 16.07.2024 № 3858-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3858-20>

155. Верховна Рада України. Про внесення зміни до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо використання бойового досвіду учасників бойових дій в організації та здійсненні підготовки громадян України до національного спротиву : Закон України від 26.03.2025 № 4331-IX. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 34. Ст. 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4331-20>

156. Верховна Рада України. Про державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/661-15> (дата звернення: 13.08.2025)

157. Верховна Рада України. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 20.04.2025)

158. Верховна Рада України. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2322-20> (дата звернення: 20.04.2025)

159. Верховна Рада України. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20>

160. Верховна Рада України. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. Ст. 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр> (дата звернення: 13.08.2025)

161. Верховна Рада України. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1934-12> (дата звернення: 20.04.2025)

162. Верховна Рада України. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 20.04.2025)

163. Верховна Рада України. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 5. Ст. 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20>
164. Верховна Рада України. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр> (дата звернення: 20.04.2025)
165. Верховна Рада України. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20–21. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/586-14> (дата звернення: 13.08.2025)
166. Верховна Рада України. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3543-12> (дата звернення: 13.08.2025)
167. Верховна Рада України. Про надзвичайний стан : Закон України від 26.06.1992 № 2501-XII. Документ утратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2501-12> (дата звернення: 13.08.2025)
168. Верховна Рада України. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 13.08.2025)
169. Верховна Рада України. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 13.08.2025)
170. Верховна Рада України. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 47. Ст. 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20> (дата звернення: 14.08.2025)
171. Верховна Рада України. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12> (дата звернення: 14.08.2025)
172. Верховна Рада України. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 41. Ст. 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1702-20> (дата звернення: 23.05.2025)

173. Верховна Рада України. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. Документ утратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/964-15> (дата звернення: 23.05.2025)

174. Верховна Рада України. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 23.05.2025)

175. Верховна Рада України. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4765-17> (дата звернення: 14.08.2025)

176. Верховна Рада України. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 09.06.2024)

177. Верховна Рада України. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23. Ст. 176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1550-14> (дата звернення: 23.03.2024)

178. Верховна Рада України. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-12> (дата звернення: 09.06.2024)

179. Верховна Рада України. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3166-17> (дата звернення: 09.03.2026). [Використання: 2.3, 3.4. Статус: Д].

180. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

181. Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основи поняття «гібридна війна» в міжнародному праві. Право і громадянське суспільство. 2015. № 1. С. 226 – 234.

182. Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
183. Габро І., Куріленко А. Історичні передумови та причини російсько – грузинської війни 2008р. Старожитності Лукомор'я. 2021. №3 (6). С.128 – 134.
184. Ганжело В., Кахнова М. Проблематика співвідношення принципів територіальної цілісності та самовизначення народів. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 58. С. 8 - 13. URL: http://easternlaw.com.ua/wpcontent/uploads/2018/12/ganzhelo_kakhnova_58.pdf.
185. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення. Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково - практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16-17 травня 2019 р. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62 – 65. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/392539b0-5d6e-4b55-b8db-427a7dc7e304>
186. Говоров В. С. Актуальні проблеми повноважень військових адміністрацій під час дії правового режиму воєнного стану. Право та інновації. 2024. № 1 (45). С. 87–95. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1\(45\)-12](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1(45)-12). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5faa2550-1034-4c62-8741-458eddd9026c/content>
187. Голопатюк Л.С., Тимошенко Р.І. Визначення та аналіз особливостей складових сучасних воєнних конфліктів. Збірник наукових праць Центру воєнно - стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2017. № 1. С. 21 - 27.
188. Горбулін В. П. «Гібридна війна як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. Стратегічні пріоритети. 2014. №4. С.5 – 12.
189. Гринчак А.А. Злочини проти людяності: практика міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії. Альманах міжнародного права. Вип.17. С. 39 – 50. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v17/7.pdf>
190. Грищенко Н.І., Мінчук Т.В. Проблема війни як соціально - політичного явища в умовах глобалізованого суспільства. Науковий журнал «Молодий вчений». 2014. № 5 (08) травень, Част. 2. С. 172 – 174.

191. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. *Правова позиція*. 2023. №1 (38). С. 118 - 124 URL:<https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/23.pdf>
192. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. *Правова позиція*. 2023. №1 (38). С.118 - 124 URL:<https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/23.pdf>
193. Дєточка А. Особливості розгортання конфлікту у різних сферах суспільства: етичний аспект. *Вісник Львівського університету. Філософські науки*. 2007. Вип. 10. С. 192 – 200.
194. Даник Ю. Мирні засоби розв'язання міжнародно – правових конфліктів. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 3 (26). С. 218 – 222. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/3870%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4598-1-10-20240812%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/3870%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4598-1-10-20240812%20(2).pdf)
195. Декларація про запобігання та усунення спорів та ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці 1988р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/157400___157400
196. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва відповідно до Статуту ООН, що прийнята Генеральною Асамблеєю в 1970 році. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569
197. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу: навч. посіб. Харків: Консум, 2004. 432 с.
198. Денисов С.Ф., Кардаш К.С. Воєнний конфлікт: зміст та співвідношення з близькими поняттями. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2012. № 1 (2). С. 107 – 113.

199. Департамент кіберполіції Національної поліції України. Кіберполіція.
URL: <https://cyberpolice.gov.ua/>
200. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.
Держспецзв'язку. URL: <https://cip.gov.ua/>
201. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.
Держспецзв'язку затвердила базові профілі безпеки, модернізуючи підходи до
кіберзахисту державних систем. 08.07.2025.
URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/derzhspetszv-yazku-zatverdila-bazovi-profil-bezpeki-modernizuyuchi-pidkhodi-do-kiberzakhistu-derzhavnikh-sistem>
202. Драган О.В. Адміністративно - правове регулювання діяльності Національної поліції в Україні та зарубіжних країнах. Європейські перспективи. 2024. № 1. С.166 - 171.
https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2024-1/EP_2024_1_166.pdf
203. Драган О.В. Локальна війна та локальний конфлікт: поняття та міжнародний досвід. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2025. №87. Частина 4.. С. 236 – 242.
204. Драган О.В. Особливості окремих слідчих дій та процесуального керівництва прокурорів під час воєнного стану. Науковий вісник УжНУ. Серія Право. 2024. Випуск 81. ч.3. 2024. С. 185 - 191. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/81_part-3-1.pdf
205. Драган О.В. Практика Європейського суду з прав людини щодо тимчасово окупованих територій України. Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право». 2024. № 2 (20), С. 430 - 440. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/9155/9204>
206. Драган О.В. Щодо повноважень Національній поліції України в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично - порівняльне правознавство».2024. № 1. С.375 - 380. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/02/APP_01_2024.pdf
207. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : монографія. Одеса, 2006. 304 с.

208. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е - Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2005. 672 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zakljuchny_akt_narady_z_bezpeky_1975
209. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін., ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 1. А - Д. Київ: Академперіодика, 2014. 920 с.
210. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Rule of Law Checklist. Strasbourg, 2016. CDL-AD(2016)007. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e)
211. Європейська рада. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. Brussels, 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>
212. Європейська рада. European Council, 23–24 June 2022. Brussels, 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/06/23-24/>
213. Європейський суд з прав людини. A. AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM [GC]. Application no. 3455/05. Judgment of 19.02.2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-1647>
214. Європейський суд з прав людини. ALPARSLAN ALTAN v. TURKEY. Application no. 12778/17. Judgment of 16.04.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192804>
215. Європейський суд з прав людини. BRANNIGAN AND McBRIDE v. THE UNITED KINGDOM. Applications nos. 14553/89, 14554/89. Judgment of 26.05.1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819>
216. Європейський суд з прав людини. CASE OF AKSOY v. TURKEY. Application no. 21987/93. Judgment of 18.12.1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003>

217. Європейський суд з прав людини. CASE OF IRELAND v. THE UNITED KINGDOM. Application no. 5310/71. Judgment of 18.01.1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506>
218. Європейський суд з прав людини. CASE OF LAWLESS v. IRELAND (No. 3). Application no. 332/57. Judgment of 01.07.1961. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518>
219. Європейський суд з прав людини. CASE OF SAKIK AND OTHERS v. TURKEY. Application no. 87/1996/706/898-903. Judgment of 26.11.1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58117>
220. Європейський суд з прав людини. DOMENJOURD v. FRANCE. Judgment of 16.05.2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-233937>
221. Європейський суд з прав людини. MEHMET HASAN ALTAN v. TURKEY. Application no. 13237/17. Judgment of 20.03.2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-181862>
222. Жалій Т.В. Міжнародні принципи територіальної цілісності та непорушності кордонів держави в контексті необхідності їхнього вивчення в правознавчих курсах ВНЗ України. Альманах міжнародного права. 2015. Вип.. 10. С. 12 - 19.
223. Загальна характеристика мирних засобів вирішення міжнародних спорів. URL: <https://www.info-library.com.ua/books-text-7516.html>
224. Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів 1928р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141079__141079
225. Задорожна С. М. Загальні принципи міжнародного права: еволюція та сучасність: монографія. Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьков., 2020. 297 с.
226. Задорожній О. В. Міжнародно - правовий принцип незастосування сили або погрози силою в контексті дій Російської Федерації проти України. Правова держава. 2014. № 18. С. 129 - 134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2014_18_26
227. Задорожній О. В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія. Київ: К.І.С., 2015. 712 с.

228. Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01 серпня 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text
229. Заява МЗС України з нагоди сьомої річниці резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-somoyirichnicirezolyuciyi-generalnoyi-asambleyi-oon-teritorialna-cilisnist-ukrayini>
230. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року. Варшава: Орг. з безпеки та співробітництва в Європі, 2022. 114 с.
231. Землянська В. Запровадження відновлюючих підходів: зміна поглядів на кримінальне судочинство // Право України. 2003. № 10.— С. 154–157.
232. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України: посібник. Київ: Видавець Захаренко В.О., 2008. 200 с.
233. Зінкевич В. К. Шляхи вдосконалення взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Т. 31, № 1. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.31>. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/155>
234. Зовнішня політика ЄС щодо російсько - української війни (2014 – 2022 рр.). URL: http://politicus.od.ua/spec_2022/7.pdf
235. Зозуля І.В. Глобальний, регіональний та національний виміри російсько – української війни. Forum prava. 2023. №1. С. 52 – 67.
236. Кабінет Міністрів України. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України; План від 24.02.2022 № 181-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/181-2022-p>
237. Кабінет Міністрів України. Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.10.2025 № 1169-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1169-2025-p>

238. Кабінет Міністрів України. Про внесення змін до плану запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2022 № 810-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/810-2022-p>
239. Кабінет Міністрів України. Про внесення змін до плану запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.05.2026 № 426-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/426-2026-p>
240. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/220-2023-p>
241. Київець О.В. Загальні принципи права як джерело міжнародного права: природно - правовий та позитивістські підходи. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2013. Вип.5. С. 141-148
242. Коваленко А. А., Обушний М. І., Ткач О. І. Політологія: Довідник./за ред. М. І. Обушного.Київ: Довіра, 2004. 599 с
243. Колпаков В. В. Правові засади запровадження та здійснення воєнного стану в Україні. Law. State. Technology. 2022. № 4. С. 100–106. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eefd7663-025d-44e9-af0d-a4e4f152c04f/content>
244. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/5/kolpakov.pdf>
245. Конвенція про захист прав людини 18. 10. 1907 р. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_938
246. Кондро М.В. Практика сучасних міжнародних трибуналів притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №6. С.612 – 616.
247. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів міжнародним судом ООН: теорія і практика Монографія Київ – Одеса: Фенікс, 2018. С. 61 – 68

248. Конституція України: від 28.07.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
249. Конфлікти, що змінили світ. Н. Іщенко (Гумба); І. Попов; П. Щелін та інш.. Харків: Фоліо, 2020. 186с.
250. Конфліктологія: конспект лекцій / уклад. В. Я. Галаган, В. Ф. Орлов, О. М. Отич. Київ: ДЕТУТ, 2008. 293 с.
251. Конфліктологія: навч. посіб. / Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко. Київ: КНЕУ, 2003. 315 с.
252. Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С. 54 - 58
253. Коріновська А. Путін оголосив війну Україні. Президент РФ підтримав звернення «Л/ДНР» про введення військ. URL: <https://suspilne.media/210077-putin-pidtrimav-zvernenna-ldnr-pro-vvedenna-vijsk/>.
254. Кульчицький С. В. Воєнні конфлікти другої половини ХХ століття: Зб. наук. статей. / за ред. С. В. Кульчицького. Київ: Інс-т історії Укр., 2004. 100 с.
255. Лавніченко О.В., Годлевський С.О. Сутність збройного конфлікту всередині держави та підходи до його типології. Честь і закон. 2015. № 4 (55). С. 4 – 13.
256. Лавриненко Г.А. Конструктивне розв'язання конфліктів: форми, стратегії, способи вирішення. Політичне життя. 2023. №3. С. 15 – 23. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/13556%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26975-1-10-20230330%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/13556%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26975-1-10-20230330%20(2).pdf)
257. Лепський, М., Щербань, О., Бублєєв, В. Класифікація переговорів в умовах війни. Грані. № 25(4). С. 43 - 49. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1794/1763>
258. Лисик В. Поняття, ознаки та суть основних принципів міжнародного права. Міжнародне публічне право: за ред. В. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.
259. Литвин О. П. Аналіз нормативно - правового регулювання діяльності Національної поліції України в контексті публічної безпеки та порядку. Актуальні

проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. 2023. №6. С. 99 – 104. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2023/18.pdf

260. Литвин О. П. Вплив запровадження дистанційної медичної допомоги для населення в умовах воєнного стану. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 3. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-3-8664>

261. Литвин О. П. Захист прав громадян в умовах воєнного стану: аналіз діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Вип. 6. С. 110 – 115. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2023/6/20.pdf>

262. Литвин О. П. Міжнародний досвід діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. Вип. 5 (68). С.41 – 46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2969/3418>

263. Литвин О.П. Особливості надання медичної допомоги в умовах воєнного стану. Особливості надання медичної допомоги в умовах воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. Вип. 1. С. 82 - 85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2022_1_19

264. Литвинов В.Д. Латинсько – український словник. Київ: Українські пропілеї, 1998. 712с.

265. Лищенко А.М. Критерії визначення поняття «агресивна війна» у кримінальному праві України. Часопис Київського університету права. 2023. №4. С. 213 – 217. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1048/976>

266. Луцишин Г.І. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів, 2014. Вип. 26. С. 128–133.

267. Маєвська А. Злочини проти людяності: міжнародно - правовий аспект: дис...канд. юрид. наук. Харків: 2002. С. 14 – 27.

268. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Харків: Консум, 2000. 592с.

269. Малишева О. М. Деякі питання інституту мирного розв'язання міжнародних спорів. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №6. С. 378 - 381.
270. Малярєнко В.Т., Войтюк І.А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. Віднове правосуддя в Україні. Щоквартальний бюлетень. 2005. 1 – 2 серпень. С. 17 – 35.
271. Мамон З. Міжнародний арбітраж як засіб вирішення міжнародних спорів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 3. С. 3 - 9.
272. Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів 1982р.URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159231___159231
273. Матвієнків С., Головчинський Н. Теоретико – методологічні засади дослідження поняття «війна». Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2020. Вип. 14. С. 103 – 113. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5996/6276>.
274. Матеріали Конгресу ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками.
275. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 308 с. URL: https://melnykroman.com/wp-content/uploads/2022/02/Адмін-право-у-запитаннях_Мельник.pdf
276. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваїте, 2014. 376 с. URL: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/d/c/358156.pdf>
277. Миколаєнко Я.Ю. Медіація як ефективний засіб вирішення міжнародних конфліктів. Наше право. 2015. -№3. С. 184 – 188.
278. Миронова М. Підходи ЄС щодо врегулювання конфліктів: наслідки для Східного партнерства. Європейські історичні студії. 2021. №20. С.16 – 33.
279. Міжнародне право: навч. посібник. За ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
280. Міжнародне публічне право: підручник; у 2 – х т.. В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та інш.; за ред. В.В. Мицика. Харків: Право, 2020. Т.2. Основні галузі. 2020. 624с.

281. Мілославська О. М., Бернадський Б. В. Сутність і природа міжнародного конфлікту та політичний компроміс: історичний погляд. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2158>
282. Міністерство оборони України. Міністерство оборони України : офіційний сайт. URL: <https://mod.gov.ua/>
283. Міністерство оборони України. Нормативно-правова база. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza>
284. Назар Ю. С. (ред.). Адміністративне право України : підручник / В. В. Середа, О. Л. Хитра, Ю. С. Назар, Д. І. Йосифович, Я. М. Когут та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 680 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4364/1/AdminPravo_28-03-2022.pdf
285. Назаренко О.А. Сучасна концепція підтримання миру в рамках ООН. Правове регулювання економіки. 2012. № 11 – 12. С.433 – 442.
286. Національна поліція України. Керівництво Національної поліції. URL: <https://npu.gov.ua/persons>
287. Національна поліція України. Структура Національної поліції. URL: <https://npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi>
288. Національне агентство з питань запобігання корупції. Антикорупційна стратегія. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriuptsijna-strategiya/>
289. Національне агентство з питань запобігання корупції. Загальна інформація про Антикорупційну стратегію та Державну антикорупційну програму. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/general-info/>
290. Невінчаний М.О. Виникнення та розвиток ідеї створення Міжнародного кримінального суду як постійного органу міжнародної кримінальної юстиції. Молодий вчений. 2021 №5. (93). С. 325 - 329.
291. Німецько – український словник. Українсько – німецький словник. / під ред. Вячеслава Бусела. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2012. 1584с.

292. Нуруллаєв І.С. Питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю як категорії міжнародного права. Науковий юридичний журнал. 2020. №10. Т.2. С. 145 – 153.
293. П'ять днів у серпні 2008 року: хроніка російсько – грузинської війни. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45102927>.
294. Патлашинська І.В. Аналіз шляхів мирного вирішення міжнародних спорів: відповідь на сучасні виклики. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №9. С. 568 – 572.
295. Пашковський М. І. Уроки Нюрнберзького процесу: URL: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/834-uroki-nyurnberzskogo-procesu.html>
296. Перепелиця Н.О. Переговори в умовах конфліктів: стратегії деескалації та досягнення компромісу. Політикус. 2024. Вип. 2. С.188 – 193.
297. Пилипенко Я. С. Демаркація понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт» та «війна». Вісник НТУУ КПІ. Політологія. Соціологія. Право. 2017. Вип. ½ (33/34). С. 143 – 146.
298. Підгородинська А.В. Визнання та виконання іноземних судових рішень в кримінальних справах: актуальні питання. І Всеукр. наук. читання з кримінальної юстиції пам'яті проф. В.П. Колмакова : зб. Тез наук. робіт (м. Одеса, 16 - 17 квітня 2010 р.). Одеса: Фенікс, 2010. С. 191 - 193.
299. Підтримка ЄС Україні. Європейський Союз. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eusupportukraine_uk?prefLang=uk
300. Пірен М.І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2003. 360с.
301. Плахотнюк Н. В., Іржова М. А. Юрисдикція міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. Часопис Київського університету права. 2020. №3. С.374 – 378.
302. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. 2014. № 65. С. 134 - 139.

303. Президент України. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
304. Президент України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/447/2021>
305. Президент України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/685/2021>
306. Приколова Л.І., Риндич Д.С. Збройні конфлікти в Україні: доктринальний аспект і гібридні ознаки. Право і суспільство. 2019. №3. С. 57 – 63.
307. Примуш М.В., Ключев О.В. Політична Конфліктологія: теорія і практика: навч. посіб. Донецьк, 2011. 144 с.
308. Притягнення Росії до відповідальності за злочини проти України: можливі варіанти. URL: <https://pravo.ua/prytiahnennia-rosii-do-vidpovidalnosti-za-zlochynu-protu-ukrainu-mozhlyvi-varianty/>.
309. Про Основні напрями зовнішньої політики України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>
310. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16.06.2011 р. № 3530 - VI: станом на 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3530-17#Text>
311. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014р. №757 - VII].
312. Психологічний словник: авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.
313. Рада Безпеки ООН 22 листопада 1995р., URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n95/369/44/pdf/n9536944.pdf>

314. Рада Європейського Союзу. EU opens accession negotiations with Ukraine. 25 June 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-ukraine/>
315. Рада Європейського Союзу. Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine/> (дата звернення: 14.08.2025)
316. Рада національної безпеки і оборони України. Про Стратегію інформаційної безпеки : Рішення РНБО від 15.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0080525-21>
317. Рада національної безпеки і оборони України. Про Стратегію кібербезпеки України : Рішення РНБО від 14.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0055525-21>
318. Резолюція 377 (V) Генеральної Асамблеї ООН «Єдність на користь світу» (3 листопада 1950 року). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140837___140837
319. Резолюція № 995_114 від 29.11.1985 Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158595___158595
320. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 від 14.12.1974 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633___169633
321. Резолюція Європейського Парламенту щодо вторгнення Росії в Україну. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/19456-european-parliament-resolution-on-the-invasion-of-ukraine-by-russia>.
322. Резолюція ООН «Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах» від 24 липня 2002 р. URL: http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2.content_ukr.html.
323. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: від 17.07.1998 р. № 995_588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
324. Рішення Міжнародного суду від 06.11.2003 р. у справі Нафтові платформи (Ісламська Республіка Іран проти Сполучених Штатів Америки). URL: <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-oil-platforms-islamicrepublic->

ofiranvunitedstatesofamericajudgmentmeritsthursday6thnovember2003#decision_2002186

325. Розслідування повідомлень про нелюдське поводження з людьми та незаконний обіг людських органів в Косові: резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1782 від 25 січня 2011 р.

326. Розумюк В.М. Контroversійні практики в історії сербсько – хорватських відносин. Проблеми всесвітньої історії. 2021. №3 (15). С. 92 – 115.

327. Рощина О. ООН: Напад Росії на Україну сильно вдарив по дотриманню прав людини. Українська Правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/27/7369305/>.

328. Coser L. The Functions of Social Conflict. London: Routledge and Paul, 1968.192p.

329. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа конституції : монографія. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f85308f2-0a49-4287-a90c-ec8f5da4ed3b/content>

330. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія. Ужгород : РІК-У, 2018. 440 с. URL: https://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/69698/mod_resource/content/1/ПРАВОКОНСТ%20Савчин%20Сучасні%20тенденції%20конст-зму.pdf

331. Саєнко В. Сотні мільярдів доларів: у Кабміні оцінили збитки України від війни. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viy-na-v-ukrajini-na-pochatok-roku-rosiya-nanesla-zbitkiv-na-sumu-600-750-mlrd-dolariv-12131160.html>.

332. Сачко О.В. Вплив воєнного стану на адміністративно-правове регулювання правопорушень та подій при забезпеченні публічної безпеки та порядку органами поліції. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. № 5-6(68-69). <https://journals.maup.com.ua/index.php/law>

333. Сачко О.В. Забезпечення публічної безпеки органами Національної поліції та органами Служби безпеки України під час воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 6. С. 128-133. <http://www.apnl.dnu.in.ua/>

334. Сачко О.В. Міжнародне регулювання питань перешкоджання журналістської діяльності під час проведення судових засідань. Держава та регіони. Серія: Право. 2023. № 4 С. 133-139. <http://www.law.stateandregions.zp.ua/>
335. Сачко О.В. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій: стан і перспективи розвитку. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: зб. наук. пр./ редкол.: О.Л. Соколенко (відп. ред) та ін. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 4., С. 230 – 236. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/35.pdf
336. Сачко О.В. Регулювання правової діяльності поліції щодо вжиття заходів у справах про адміністративні правопорушення для забезпечення громадської безпеки та порядку. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. № 6 С. 137-143. <http://www.nvppp.in.ua/>
337. Сірий С. Сутність понять «локальна війна» і «воєнний конфлікт» та їх типологія. Київ: Політичний менеджмент, 2006. № 4. С. 124 - 134.
338. Служба безпеки України. СБУ : офіційний сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/>
339. Соколенко О.Л. Адміністративно - правові засади захисту прав громадян в умовах воєнного стану. Правова система України в умовах воєнного стану: збірник наукових праць/ за загальною редакцією О.О.Кота, А.Б.Гриняка, Н.В.Міловської, М.М. Хоменка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 540с., р. 1.3, С 55 – 79. URL: <https://jurkniga.ua/pravova-sistema-ukraini-v-umovakh-voennogo-stanu/>
340. Соколенко О.Л. Забезпечення прозорості та відповідальності при обмеженні прав і свобод людини і громадянина. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник. 2023р. №2. С. 16 -22. URL: [https://journals.indexcopernicus.com/search/details?jmlId=24788459&org=%20%20%20,p24788459,3.html#:~:text=World%20of%20Journals-,%](https://journals.indexcopernicus.com/search/details?jmlId=24788459&org=%20%20%20,p24788459,3.html#:~:text=World%20of%20Journals-,%20)
341. Соколенко О.Л. Ключові аспекти правового статусу тимчасово окупованих територій у світлі зарубіжного досвіду. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: зб. наук. пр./ редкол.: О.Л. Соколенко (відп. ред) та ін. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 4. 2020 С.29 - 34 URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2020/7.pdf

342. Соколенко О.Л. Юридичні аспекти забезпечення правової стабільності на тимчасово окупованих територіях: виклики та шляхи подолання. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. № 5-6 (68 - 69). С. 58 – 64. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/download/2972/3421/3794>
343. Соловей Г.С., Ковтун К.В. Досвід медіації Європейського Союзу у російсько – грузинській війні 2008 року. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2021. Вип. 14. С.35 – 48.
344. Соціологія: підручник/ за ред. В.Г. Городяненка. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 544с.
345. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с. URL: <https://librarium.freehostia.com/librarium-freehostia-com-адміністративне-право-україни-стеценко-librarium-freehostia-com.html>
346. Харитонов Є. О., Харитонова О. І., Некіт К. Г. (ред.). Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2023. 336 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.23423>. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/0bfadb93-16bc-4728-9d44-69bea8fb3f8c>
347. Юр'єв В. В. Система суб'єктів забезпечення режиму воєнного стану в державі та місце і особливості у ній військових державних адміністрацій. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Т. 31, № 1. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.78>. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/233>

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Воробйов В.Д. ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Право та державне управління. 2025, № 4, с. 254-260, URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2025/37.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.4.35>
2. Воробйов В.Д. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ. Держава та регіони, Серія: Право, 2025, № 4 (90), с. 77-82, URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2025/14.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.12>
3. Воробйов В.Д. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ. Право і суспільство, 2025, № 6, с. 934-940, URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/6_2025/133.pdf DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.131>

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Воробйов В.Д. Особливості адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану в Україні. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.), с. 205–208. <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.54>
5. Воробйов В.Д. РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. Проблеми розвитку адміністративного, фінансового та інформаційного права в контексті євроінтеграційних процесів : зб. матер. VI Міжнар. наук. практ. конф. (м. Львів, 24 квітня 2026 р.), с. 66-69

<file:///C:/Users/admin/Downloads/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%2024%20%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%202026%20.pdf>

6. Воробйов В.Д. Зміст діяльності органів влади під час дії воєнного стану. Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі: [збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р.]. Дніпро С. 174-175, https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/new_Zbirnyk_Konf_Zahyst%20prav_dytyny_v_cifrovomu_sviti.pdf